

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

**BALIKESİR TARİHİ KENT MERKEZİNİN CANLANDIRILMASI,
BİR ÖNERİ**

İREM BAYAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Jüri Üyeleri: Doç. Dr. Yasemin İNCE GÜNEY (Tez Danışmanı)
Doç. Dr. Hülya YÜCEER
Dr. Öğr. Üyesi Tülay ÇİVİCİ

BALIKESİR, EYLÜL - 2021

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak tarafımda hazırlanan “**Balıkesir Tarihi Kent Merkezinin Kültür Turizmi Bağlamında Canlandırılması**” başlıklı tezde;

- Tüm bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Kullanılan veriler ve sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Tüm bilgi ve sonuçları bilimsel araştırma ve etik ilkelere uygun şekilde sunduğumu,
- Yararlandığım eserlere atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,

beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ederim.

İrem BAYAR

ÖZET

BALIKESİR TARİHİ KENT MERKEZİNİN CANLANDIRILMASI, BİR ÖNERİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ
İREM BAYAR
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
(TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. YASEMİN İNCE GÜNEY)
BALIKESİR, EYLÜL - 2021

Tarihi kent merkezlerinde görülen çöküntüleşme problemleri büyük küçük tüm dünya kentlerinde görülen ortak bir sorundur. Kentsel yapılaşmanın yoğun baskısı altında bulunan tarihi kent merkezleri içlerinde barındırdıkları sivil mimari örneklerinin zarar görmesi ve kaybedilmesi riskinin dışında geleneksel kent dokularını da koruyamama tehdidi altındadır. Balıkesir şehri de bu sorunlar ile karşı karşıya kalan tarihi kent merkezine sahip şehirlerimizden birisidir. Balıkesir tarihi kent merkezi hem geleneksel ve kültürel birikimi yansıtmaktan uzaktır, hem de modern ihtiyaçlara tam olarak yanıt verememektedir. Balıkesir kent merkezinde bulunan anıtsal ve kültürel değerlerin yeniden kent merkezine kazandırılması mümkündür ancak kurumların kaynaklarının yetersizliği ve Balıkesir'in tek merkezlilik problemi buna engeldir. Birçok ülkede ve hatta Türkiye'nin birçok kentinde olumlu sonuçlanan ve Dünya Turizm Örgütüne göre toplam turizm talebinin %37'sini karşılayan kültür turizmi, tarihi kent merkezinin yeniden Balıkesir'e kazandırılmasına aracı olabilecek bir turizm çeşididir. Erişim ve ulaşımın kolaylığı ile farklı kültürleri görmek ve tanımak isteyen turistlerin kent merkezine de uğramaları sağlanabilir ise bu mahallelerimizde ticari yatırımın önü açılır ve kurumların yükü hafifletilebilir. Bu tez çalışmasının amacı; Balıkesir tarihi kent merkezinin güncel bir değerlendirilmesi yaparak, kent merkezindeki tarihi dokunun en azından var olduğu kadarı ile korunabilmesi için kültür turizminin kullanılmasının nasıl mümkün olacağını örnekler üzerinden inceleyerek Balıkesir için öneride bulunmaktır. Bu amaçla, öncelikle kültür turizmi tanımlanıp örnekler üzerinden incelenerek tezin teorik çerçevesi oluşturulmuştur. Ardından kültür turizminin temelini oluşturan koruma kavramı ülkemizdeki gelişimi bağlamında ele alınmıştır. Son olarak koruma eylemini kültür turizmi yoluyla mümkün kılacak bir öneride bulunularak, Balıkesir kent merkezinin kültür turizmi potansiyelinin bir değerlendirmesi yapılmıştır.

ANAHTAR KELİMELELER: Balıkesir, Tarihi Kent Merkezi, Koruma, Kültür, Kültür Turizmi

Bilim Kod / Kodları : 80106

Sayfa Sayısı : 97

ABSTRACT

**THE REVITALIZATION OF BALIKESIR HISTORICAL CITY CENTER, A
PROPOSAL
MSC THESIS
İREM BAYAR
BALIKESIR UNIVERSITY INSTITUTE OF SCIENCE
ARCHITECTURE
(SUPERVISOR: ASSOC. PROF. DR. YASEMİN İNCE GÜNEY)
BALIKESİR, SEPTEMBER - 2021**

The urban degeneration is a common problem of World cities. Historic city centers, under intense pressure of urban development, faces the threat of failure to protect its historical civil architecture which have a risk of destruction and demolition of them. Balıkesir is one of these cities. The historic city center of Balıkesir is far from reflecting its cultural background and at the same time cannot respond to modern needs. It is possible to bring the monumental and cultural values back to Balıkesir, but the resource shortage of the institutions and the monocentric urban development prevent this. Cultural tourism, which has positive outcomes in many cities of the World and meets 37% of the total tourism demand according to the UNWTO, is a type of tourism the historical city center to Balıkesir. With its accessibility, if tourists who want to see and get to know different cultures can visit the city, commercial investment can be opened, and the burden of institutions can be reduced. The purpose of this study is to examine how it would be possible to use cultural tourism to preserve the historical texture of the city. First, cultural tourism is examined, to form the theoretical framework. Then, the concept of conservation, which forms the basis of cultural tourism, is discussed in the context of its development in Turkey. Finally, an evaluation of the cultural tourism potential of Balıkesir is made by making a proposal that will enable the conservation action through cultural tourism.

KEYWORDS: Balıkesir, Historic City Center, Conservation, Culture, Cultural Tourism

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
RESİM LİSTESİ	v
ÖNSÖZ	viii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı ve Problematiği	1
1.2. Araştırmanın Yöntemi	4
1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	5
2. LİTERATÜR	7
2.1. Kültür Turizmi	7
2.1.1. Kültür Kavramının Tanımlanması ve Turizm ile İlişkisi	7
2.1.2. Kültür Turizminin Sınıflandırılması	8
2.1.3. Kültür Turizminin Var Olduğu Şehirlere Olumlu ve Olumsuz Etkileri	15
2.1.4. Sürdürülebilir Kültür Turizmi.....	17
2.1.5. Kültür Turizminin Türkiye'deki Örnekleri	23
2.1.5.1. Safranbolu, Karabük	25
2.1.5.2. Cumalıkızık, Bursa	27
2.1.5.3. Odunpazarı, Eskişehir.....	29
2.1.5.4. Beypazarı, Ankara	31
2.1.5.5. Fener-Balat, İstanbul.....	33
2.1.6. Kültür Turizminin Dünya'daki Örnekleri	35
2.1.6.1. Hongcun Antik Köyü, Çin.....	35
2.1.6.2. Sucre, Bolivya.....	37
2.1.6.3. Porvoo, Finlandiya.....	39
2.1.6.4. Kampung Naga, Endonezya	40
2.1.7. Kültür Turizmine Yönelik Akademik Çalışmalar ve Alternatifler.....	41
2.2. Türkiye'de Mimari Koruma Düşüncesi	44
2.2.1. Osmanlı Döneminde Koruma Düşüncesi	44
2.2.2. Cumhuriyet Döneminde Koruma Düşüncesi.....	46
2.2.3. 2000'li Yıllar Koruma Düşüncesi	49
3. BALIKESİR TARİHİ KENT MERKEZİNİN CANLANDIRILMASI	52
3.1. Balıkesir Tarihi: Kısa Bir Özet	52
3.2. Balıkesir Tarihi Kent Merkezinin Kültür Turizmi Açısından Değerlendirilmesi	58
3.2.1. Tarihi Kent Merkezini Oluşturan Yapılar ve Dağılımları	60
3.3. Balıkesir Tarihi Kent Merkezinin Kültürel Turizm ile Canlandırılması için Tur Rotası Önerileri	62

3.4. Seçilen Anıtsal Yapılar	66
3.4.1. Yıldırım Camii.....	67
3.4.2. Zağanos Paşa Camii.....	68
3.4.3. Hamidiye Saat Kulesi	69
3.4.4. Elektrik İdaresi Binası	69
3.4.5. İstasyon Binası.....	70
3.4.6. Mutasarrıf Ömer Ali Bey Yazma Eser Kütüphanesi	70
3.4.7. Balıkesir Sanat Fotoğrafçıları Derneği Fotoğraf Müzesi.....	71
3.5. Seçilen Geleneksel Konutlar.....	71
3.5.1. İplikçizade Konağı (Sütunlu Konak)	72
3.5.2. Özhancı Konağı	73
3.5.3. Paşa Konağı	73
3.5.4. Kuvay-i Milliye Müzesi.....	74
3.5.5. Diğer Geleneksel Konut Örnekleri	75
3.6. Seçilen Otel Yapıları.....	77
4. DEĞERLENDİRME	80
5. SONUÇ	85
6. KAYNAKLAR	87
EKLER	95
EK A: Oluşturulan Tur Haritaları.....	96
EK B: Seçilen Konutlar ve Konutlar Hakkında Bilgi İçeren Broşürler	98
ÖZGEÇMİŞ	100

RESİM LİSTESİ

Sayfa

Resim 2.1: Türkiye’de Kültür Turizmi Haritası	24
Resim 2.2: Safranbolu Evleri’nin ve ilçenin genel görünümü.....	25
Resim 2.3: Safranbolu turistik haritası	26
Resim 2.4: Cumalıkızık Evleri.....	27
Resim 2.5: Cumalıkızık turistik haritası	29
Resim 2.6: Odunpazarı Evleri.....	30
Resim 2.7: Odunpazarı turistik haritası	31
Resim 2.8: Beypazarı Evlerinden bir örnek.....	32
Resim 2.9: Beypazarı turistik haritası.....	33
Resim 2.10: Balat semtinin görünümünden bir kesit.....	34
Resim 2.11: Hongcun’daki geleneksel konutlardan bir kesit	36
Resim 2.12: Hongcun’daki geleneksel konutların gezisi için hazırlanmış tur haritası.....	37
Resim 2.13: Sucre’deki kolonyal konutlardan bir kesit.....	38
Resim 2.14: Porvoo’daki geleneksel ahşap konutlar	39
Resim 2.15: Kampung Naga yerleşimdeki geleneksel konutlar	41
Resim 3.1: 1930’lu yıllarda Balıkesir	56
Resim 3.2: Ernst Egli’nin 1941 Balıkesir İmar Planı	56
Resim 3.3: Balıkesir turizm haritası	58
Resim 3.4: Balıkesir’in ilk mahalleleri, tekil kent merkezini oluşturan mahalleler	59
Resim 3.5: Tur aksı üzerinde bulunan ve onarımı yapıldığı takdirde tura dâhil edilebilecek yapılar	65
Resim 3.6: Tur aksı genişletildiğinde onarılarak tura dahil edilebilecek yapılar	66
Resim 3.7: Yıldırım Camii ve Külliyesi’nin Gazi Bulvarından görünüşü	67
Resim 3.8: Zağanos Paşa Camii, Deprem sonrası yapıldığı ilk dönemde ve günümüzde..	68
Resim 3.9: Hamidiye Saat Kulesi	69
Resim 3.10: Eski Elektrik İdaresi Binası	70
Resim 3.11: İstasyon Binası, yapıldığı ilk yıllarda ve günümüzde	70
Resim 3.12: Mutasarrıf Ömer Ali Bey Yazma Eser Kütüphanesi	71
Resim 3.13: Balıkesir Sanat Fotoğrafçıları Derneği Fotoğraf Müzesi ve Gösteri Merkezi	71
Resim 3.14: İplikçizade Konağı.....	73
Resim 3.15: Özhancı Konağı / Günümüz Balıkesir Mimarlar Odası Binası	73
Resim 3.16: Paşa Konağı / Günümüz Basın Müzesi	74
Resim 3.17: Kuvâ-yi Milliye Müzesi	75
Resim 3.18: Eski Balıkesir Baro Binası.....	75
Resim 3.19: Karesi Belediyesi Kent Estetiği Binası.....	76
Resim 3.20: Aygören Mahallesi ve Milli Kuvvetler Caddesi geleneksel konut örnekleri	76
Resim 3.21: Eski Balıkesir Palas Binası	77
Resim 3.22: Milli Kuvvetler Caddesi üzerinde bulunan taş otel binası.....	78
Resim 3.23: Milli Kuvvetler Caddesi üzerinde bulunan otel yapılarının bazıları	78
Resim 3.24: Milli Kuvvetler Caddesi üzerinde bulunan otel yapılarının bazıları	79
Resim 3.25: Dumlupınar Mahallesi Kazım Özalp Sokağı’nın bir kısmı	79

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 2.1: Kültürel Turizmin Kaynakları	10
Şekil 2.2: Kültür turizmi kategorileri	11
Şekil 2.3: Kültür turistlerinin tercih ettiği aktiviteler	13
Şekil 2.4: Turistlerin kültür turizmi katılım davranışı	14
Şekil A.1: Kısa Tur Haritası	96
Şekil A.2: Uzun Tur Haritası	97
Şekil B.1: Kısa Tur Broşürü	98
Şekil B.2: Uzun Tur Broşürü	99

HARİTA LİSTESİ

Sayfa

Harita 3.1: Balıkesir tarihi kent merkezindeki tescilli yapıları gösteren harita	60
Harita 3.2: Balıkesir kent merkezindeki tescilli ve tarihi dokuya uyumlu yapıları gösteren harita	61
Harita 3.3: Tur Rotalarını ve Tura Dâhil Olan Yapıları Gösteren Harita	64
Harita 3.4: Genişletilebilir Tur Rotası ile Rotaya Dâhil Edilebilecek Yapıları Gösteren Harita	65

ÖNSÖZ

Çalışmamda tüm bilgi birikimiyle bana yol gösteren ve yanımda olan danışmanım Sayın Doç. Dr. Yasemin İNCE GÜNEY'e, tez savunma aşamamdan itibaren en doğru şekilde ilerlememi sağlayan değerli savunma sınavı jüri üyelerim Sayın Doç. Dr. Hülya YÜCEER'e ve Dr. Öğr. Üyesi Tülay ÇİVİCİ 'ye teşekkür ederim.

Hayatımın her alanında olduğu gibi bu çalışmamda da sabrı ve inancıyla yanımda olan sevgili annem Emel BAYAR'a, sevgili babam İbrahim BAYAR'a ve iş ortağım, dostum Burcu ÇAY TİRYAKİ'ye bu sürecin her aşamasında yanımda olduğundan ve desteğini esirgemediğinden dolayı teşekkür ederim.

Balıkesir, 2021

İrem BAYAR

1. GİRİŞ

1.1 Araştırmanın Amacı ve Problematığı

Anadolu gibi tarihin derinlemesine yaşandığı, uygarlıkların kesiştiği toprak parçasında bugüne ulaşan kültür mirasının korunması büyük önem taşımaktadır. Toplum olarak geleceğe iyi yön verebilmenin yolu, kültür mirasımızı tanımaktan geçmektedir. Yaşam koşullarının hızla değiştiği günümüz dünyasında, hızlı kentleşme, nüfus artışı, sanayileşme ve tüm bu gelişmelere bağlı olarak, özellikle son yıllarda kentsel dönüşüm çalışmalarının hızlanması ile kültür varlıklarımızı korumak giderek daha da zorlaşmaktadır. Ancak hızlı üretim sonucu ortaya çıkan, estetikten yoksun, tekdüze yapılaşmanın giderek arttığı zamanımızda, her döneme ait tarihimizin ürünleri olan kültür varlıklarını belgelemek ve korumak, gelecek kuşaklara aktarmak giderek daha da önem kazanmaktadır.

Bu çerçeveden bakarak inceleyecek olursak, Tarihi kazılar sonucu M.Ö. 3000’li yıllara dayandığı ortaya çıkan Misyalılar, Hititler, Troyalılar, Lidyalılar İranlılar, Bergama Krallığı, Roma egemenliği altına girdiği bilinen ve ardından Selçuklu Devleti’nin hüküm sürdüğü Balıkesir toprakları, Karesi Beyliği’ne ev sahipliği yapmıştır. 1923 yılında bütün sancakların il olmasıyla Karesi ili olmuş ve 3 yıl sonra ismi Balıkesir olarak değişmiştir. Tüm bu bilgiler doğrultusunda üzerinde birçok uygarlık barındırdığını bildiğimiz Balıkesir kenti kültürel miras açısından zengin bir kentimizdir.

Osmanlı döneminde bulunduğu konum sebebi ile ticari bir kent merkezi haline gelen Balıkesir, 1890’a kadar tek ana aksa sahip caddeler üzerinde altı dükkân üzeri otel olarak kullanılan binaları barındıran ve 5 mahalleden oluşan bir kentimizdi (Tolun, 1970; Ünlüyol, 1995). Osmanlı döneminde 1897 yılında bir deprem sebebi ile 4000’e yakın yapının yıkıldığını Ömer Ali Bey eserlerinde yazmaktadır (Ömer Âli Bey, 1315).

Karesi Mutasarrıfı Ömer Ali Bey depremin Balıkesir’deki etkisini şöyle tarif etmektedir: “Hareket-i arzın (depremin) ilkaât-ı tahrîb kârânesiyle memlekette ne cami, ne minare, ne mescid, ne medrese, ne hükümet konağı, ne kışla, ne debboy (depo), ne hastahane velhâsıl hiçbir şey kalmayıp umum emâkin-i emîriyyesiyle (resmi binalarıyla) han ve hamam ve dükkân ve büyü-t-ı sâ’iresiyle pek hazîn manzaralı bir harâbe-zâr-ı rikkât-âver (hüzün veren viranelik) hâlini iktisâb edivermişti” (Ömer Âli Bey, 1315: 4).

Bu sebeple günümüze kadar varlığını koruyan sivil mimari sayısı azınlıktadır ve anıtsal yapılardan da bazıları eski haline uygun yeniden onarılarak günümüze kadar ulaşmıştır. Doğal afetler dışında da Osmanlı döneminde koruma yasaları belli bir döneme kadar binaları ele almaması, günümüze ulaşan anıtsal ve sivil mimari örneklerinin yok olmasına sebebiyet vermiştir. Osmanlı döneminde Asar-ı Atika Nizamnameleri hazırlanmıştır ancak bu nizamnameler eski eser olarak sadece kazıdan çıkan eserleri ele alarak yazılmış nizamnamelerdir. 1869 nizamnamesi diğer nizamnamelerin ana hatlarını oluşturmuştur. 1874 nizamnamesi ise 1869 nizamnamesinin güncellemesi şeklinde yayınlanmıştır. Eski eser kavramının tanımında binalardan ilk olarak 1884 yılında çıkarılan nizamnamede bahsedilmiştir. Ancak geleneksel konutlar, yakın geçmişe kadar kültür varlığı olarak tanınmamış, 1975 yılında Hollanda'nın Amsterdam kentinde yapılan uluslararası toplantı ile korumaya değer varlıklar olarak değerlendirilmiş ve Türkiye'de geleneksel konutların korunması anlamında ilk çalışmalar da bu yıllarda başlamıştır. Sivil mimarlık örneklerine yönelik koruma bilincinin geç oluşması, hızla gelişen kentlerimizde olduğu gibi Balıkesir özelinde de büyük kayıplara sebep olmuştur. Osmanlı geç dönemine ait geleneksel konutlar ve bu konutlara ait açık alanlar, kullanıcı eliyle ya da yerel yönetimlerin yol açma, yol genişletme gibi çalışmaları sebebiyle hızla yok edilmiştir. Eski kent merkezinde ölçek ve yapım sistemi olarak dokuya aykırı yapıların sayısı hızla artmış geleneksel konutlar yeni konutların arasına sıkışıp kalmıştır.

1980'lerden sonra korumaya yönelik yapılan çalışmalar daha da yaygınlaştırılmıştır. Özellikle Tarihi Kentler Birliği'nin kurulması ile yerel yönetimler kentlerine sahip çıkmaya başlamıştır. 1983 yılında Türkiye'nin de kabul ettiği "Dünya Kültürel Mirasının Korunması Sözleşmesi" ile ülkeler sınırları içerisinde bulunan kültür ve doğa varlıklarını koruyacaklarını taahhüt etmiştir. Ancak tüm bunlar geleneksel dokunun, gelişen şehrin tek merkezli yapısının dağılamaması ve nüfusun artışıyla doğru orantılı olarak artan ihtiyaçların karşılanması için yapılmış yüksek katlı yeni yapıların arasında yok olmasına engel olamamıştır. Hali hazırda günümüze işlevlendirilerek ulaştırılan geleneksel sivil mimari örnekleri mevcuttur ancak bu yapılar yok denecek kadar azdır.

Bu çalışma, öncelikli olarak günümüze kadar ulaşabilmeyi başarmış konutlar ile onarıma ve yenilemeye ihtiyacı olan yapılara gerekli desteği verebilmeyi amaçlamaktadır. Verilecek destek ile yapıların özgün halleri ve buldukları mahallelerin eski dokusunun gelecek kuşaklara aktarılabilmesi öngörülmüştür. Yapıların bulunduğu alanın Balıkesir'in

ilk mahalleleri olması geçmişi geleceğe bağlayan bir kanal oluşturmamıza yardımcı olacaktır. Balıkesirli vatandaşların aidiyet hissini arttıracak olan bu yöntem aynı zamanda güncel kent koşullarıyla bütünleştirilerek maddi bir kaynak olarak kullanılabilir.

Tez konusu belirlemede öne çıkan etmenler şu şekildedir:

- Değerli anıtsal yapıları günümüze ulaşmış Balıkesir kentinin, günümüze ulaşan geleneksel konut ve mahalle dokusu örnekleri, bölgenin geçmişteki konut ve mahalle yaşantısına dair son ipuçlarını vermektedir.
- Geleneksel konutlar, kent merkezinde olmaları sebebiyle yeni yapılaşma tehdidi ile karşı karşıyadır ve hızlı bir şekilde işlev verilerek binaların gelece aktarılması sağlanmalıdır.
- Daha önce bu alanda geleneksel konut mimarisi ile ilgili yapılmış sistematik çalışmalar azınlıktadır.
- Onarım ve yenileme işlemleri maliyetli işlemler olduğu için destek olabilecek finansal kaynaklar elde edilmesine ihtiyaç vardır.

Bu tez çalışmasının hipotezi, Balıkesir tarihi kent merkezinin kültür turizmi potansiyeli taşıdığıdır. Bu nedenle bu tezin teorik çerçevesini kültür turizmi oluşturmaktadır. Kültür turizmi yoluyla Balıkesir örneğinde tarihi kent merkezi içinde akslar oluşturarak, kent turizm potansiyelini değerlendirmek, ne tür bir kültür turizminin Balıkesir için uygun olabileceğini tartışmak ve bunun olumlu ve olumsuz etkilerini değerlendirmek tezin amaçlarındandır. Tez alışması kapsamında korunarak bugüne gelmiş geleneksel konutlar ve anıtsal yapıları da içine alan gezi rotaları oluşturulmuştur. Turistik bir geziyi amaçlayan kişilerin farklı mekân, şehir veya ölkeleri ziyaret etmek istemeleri ve gezileri boyunca kültürel anlamda keşif yapmak istemeleri ile kültür turizmi gelişim göstermiştir (Wang et.al., 2006). Bununla birlikte literatürde kültür turizminin uygulandıkları şehirlere olumlu ve olumsuz etkileri de tartışılmıştır. Turistik hareketliliğin artmasıyla alanda fiziksel bozulma tehdidinin ortaya çıkması ve planlanmamış altyapısal sorunlar baş göstermesi en sık karşılaşılan olumsuz etkiler olurken; yerel ekonomide canlanma, kültürel alişveriş, nesiller arası kültür aktarımı olumlu etkiler olarak karşımıza çıkmaktadır (McKercher ve Cros, 2002). Bu tez çalışması kapsamında da Balıkesir kent merkezi için tasarlanan kültür turizmi uygulaması sayesinde yerli veya yabancı turistler oluşturulacak rotalar ile sistematik ve kolay bir şekilde Balıkesir merkezini gezebileceği öngörülmektedir. Bu gezi

eski mahallelere ziyaretçi akışını sağlayacağı için yapıların bulunduğu bölgelere ticari yatırımların önünü açacaktır. Onarılması veya yenilenmesi gereken bir yapının yeniden işlev verilerek kullanılması o yapının bakımını sağlayarak gelecek nesillere aktarılmasını sağlayacaktır.

1.2 Araştırmanın Yöntemi

Araştırma kapsamında ilk olarak kültür turizminin tanımlanması, çeşitlendirilmesi ile Dünya’da ve Türkiye’deki örnekleri ile Türkiye’de mimari koruma paradigmaları literatür taraması yoluyla değerlendirilmiştir. “Koruma” eylemi kendimize ait hissettiğimiz değerlerin sakınılarak, mümkün olan en uzak tarihe aktarılmasını sağlamayı amaçlar. Kültür turizminin konu alınan dönemin değerlerini, yaşam biçimlerini, alışkanlıklarını, gelenek ve göreneklerini ele aldığını biliyoruz. Bu bağlamda, “koruma” eyleminin kültür turizminin temelini oluşturduğunu düşünebiliriz. Çalışmada kültür turizminin teorik çerçeve olarak belirlenmesinin nedeni, örneklem olarak seçilen Balıkesir tarihi kent merkezleri içinde bulunan sivil mimari örneklerinin zarar görmesi ve kaybedilmesi riskini ortadan kaldırabilmesini ve kültür turizmi yoluyla yerel ekonomiden geleneksel yaşam kültürüne kadar çeşitli basamaklarda Balıkesir kent merkezinin canlandırılması için bir araç olarak kullanılabilirliğini değerlendirmektir. Çalışmada, literatür taraması yoluyla, kültür turizmi ve Türkiye’de koruma paradigmaları incelenmiştir. Literatür taramasının başlıca amacı, kültür turizmi ve koruma paradigmalarındaki ana tartışmaları, tanımlamaları ve sınıflandırmaları tezin kapsam ve sınırlılıkları bağlamında değerlendirmek ve örneklem üzerinde uygulanabilirliğini incelemektir.

Araştırmanın örneklemini Balıkesir tarihi kent merkezi ve içerisinde bulunan sivil mimarlık örnekleri, anıtsal yapılar ve dini yapılar oluşturmaktadır. Araştırma örneklemine dahil olan yapıların incelenmesi ise iki aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. İlk olarak mimari bağlamda Balıkesir tarihi ile ilgili kısa bir özet, ilgili tarih çalışmaları taranarak çıkarılmıştır. Daha sonra Balıkesir tarihi kent merkezinde yer alan yapıların karşı karşıya kaldıkları koruma sorunları literatür taraması yoluyla özetlenmiştir. Aynı zamanda Balıkesir tarihi kent merkezinin sınırları içinde kalan tescilli ve tarihi dokuya uyumlu yapılar haritalandırılmış ve hangi yapıların tur akslarına dahil edileceği incelenmiştir. Araştırma örnekleminde yer alıp, tur akslarına dahil edilen anıtsal yapılar ile geleneksel konutlar hem Balıkesir tarihi içindeki konumları hem de geleneksel mimari yapısal özellikleriyle incelenmiştir. Konutların Balıkesir tarihi içindeki konumları literatür

taramasında edinilen bilgiler ışığında aktarılırken, mimari özellikleri ise hem ilgili literatür incelemesi hem de konutların gözlemlenmesi ile gerçekleştirilmiştir.

1.3 Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

19. ve 20. yüzyıla ait ticaret, konut, anıtsal ve dini yapılar çoğunlukla Balıkesir tarihi kent merkezinde yer alan mahallelerde yoğunlaşmıştır. Koruma kavramının ülkemizde geç gelişmesi, kent merkezinde meydana gelmiş depremler ve yangın, bu döneme ait yapıların çoğunun zarar görmesine ya da yok olmasına yol açmıştır. Bunun yanında geç oluşan koruma bilinci ile de kalan yapıların bir kısmı sahipleri tarafından dolaylı olarak yok edilmiştir. Günümüze kadar ulaşabilmiş tarihi yapılar da bu yüzden sınırlıdır. Geleneksel konutlar ve anıtsal yapıların Balıkesir tarihi kent merkezindeki mahallelerde yoğunlaşması nedeniyle, bu tez çalışmasının kapsam ve sınırlılıklarını Balıkesir tarihi kent merkezini oluşturan mahalleler ve içerisinde korunarak bugüne kadar ulaşmış yapılar oluşturmaktır.

Tarihi kent merkezini oluşturan ve tezin sınırlılıklarında yer alan sekiz mahalle şunlardır: Hisariçi Mahallesi, Karesi Mahallesi, Karaoğlan Mahallesi, Eski Kuyumcular Mahallesi, Yıldırım Mahallesi, Aygören Mahallesi, Hacı İsmail Mahallesi ve Dumlupınar Mahallesi'dir. Korunarak günümüze ulaşmış yapıların çoğu Eski Kuyumcular, Dumlupınar, Karaoğlan, Yıldırım ve Aygören Mahallelerinde yoğunlaşmıştır. Diğer mahallelerde bulunan yapıların azınlıkta olması ve çoğunun kullanılabilir durumda olmaması nedeniyle bu mahalleler tezin kapsam ve sınırlılıklarının dışında kalmaktadır. Balıkesir Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'na göre, Balıkesir'de yer alan 281 adet tescilli yapının 106 adedi Balıkesir tarihi kent merkezinde yer alan mahallelerde bulunmaktadır. Bu yüzden tez çalışması kapsamında oluşturulan tur akslarına dahil edilecek yapıların belirlenmesi için yok olduğu ya da tarihi kent merkezi dışında kaldığı için kapsam dahilinde olmayanlar hariç kent merkezindeki 106 adet tescilli yapı tez çalışmasının sınırları olarak belirlenmiştir.

Tezin kapsam ve sınırlılıklarında yer alan bir konu da tezin teorik çerçevesini oluşturan kültür turizmine yönelik tartışmalar ve yaklaşımlardır. Kültür turizmi bu tez çalışmanın teorik çerçevesini oluştururken, Balıkesir kent merkezinin kültür turizmine yönelik potansiyelinin araştırılmasında kullanılan bir çerçeve oluşturmuştur. Bu bağlamda, tez kapsamında kültür turizmi türleri ve sınıflandırması ile özellikle korumayı ve sürdürülebilirliği temel alan bir model olarak sürdürülebilir kültür turizmine dair

tartışmalar ve yaklaşımlar bu tez çalışmasının kapsam ve sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmanın sınırlılıklarında, Türkiye’de başta geleneksel konutların korunması ve kültür turizmine kazandırılmasını amaçlayan akademik çalışmaların değerlendirmesi de yer almaktadır.

2. LİTERATÜR

Bu bölümde ilk olarak kültür turizmine dair literatür taramasından elde edilen verilere yer verilecektir. Kültür turizmine dair literatür taramasında ilk olarak, kültür kavramının tanımlanmasına yer verilecek, daha sonra kültür turizminin literatürde nasıl tanımlandığı ve hangi türlere ayrılarak nasıl sınıflandırıldığı incelenecektir. Ardından kültür turizminin olumlu ve olumsuz özellikleri aktararak, bir sonraki adımda sürdürülebilir kültür turizmine dair tartışmalara yer verilecektir. Daha sonra ise Türkiye’de ve Dünya’da kültür turizmi uygulamalarına dair örnekler incelenecektir. Son olarak ise mimari ve geleneksel konutların korunması veya işlevlendirilmesi bağlamında kültür turizmine yönelik akademik çalışmalardan örnekler ele alınacaktır.

Literatür bölümünün ikinci aşamasında ise Türkiye’de koruma paradigmasındaki değişim ele alınacaktır. Tarihsel bir izlekle ilk olarak, Osmanlı döneminde koruma paradigmasına değinilecek, ardından Cumhuriyet döneminde ve 2000’li yıllarda çağdaş koruma düşüncesine dair paradigmalardan incelenecektir.

2.1 Kültür Turizmi

Bu bölümde ilk olarak, kültür kavramının nasıl tanımlandığı incelenerek, kavramın turizm ile olan ilişkisine değinilecektir. Daha sonra turizm çalışmalarında kültür turizminin nasıl tanımlandığı ve sınıflandırılarak incelendiği, kültür turizmi türleri, kültür turizminin kaynakları ve turist davranışları ile birlikte incelenecektir. Bir sonraki başlık altında ise kültür turizminin var olduğu şehirlere ne gibi olumlu ve olumsuz etkileri olduğu aktarılacaktır. Daha sonra kitlesel turizmin olumsuz etkilerini ortadan kaldırmayı hedefleyen sürdürülebilir turizme yönelik yaklaşımlar ve tartışmalar değerlendirilecektir. Daha sonra ise Türkiye’de ve Dünya’da kültür turizmi uygulamaları ele alınan örnekler üzerinden incelenecektir. Son olarak ise kültür turizmine yönelik akademik çalışmalara değinilecektir.

2.1.1 Kültür Kavramının Tanımlanması ve Turizm ile İlişkisi

Kültür, bir toplumun sahip olduğu manevi ve maddi değerlerin bir bütünüdür. Kültürün toplumda mevcut her bilginin, ilginin, alışkanlıkların değerlerin genel tutumlarının ve davranış şekilleriyle de bir bütün olduğunu söylemek mümkündür. (Turhan, 1994:45). Türk Dil Kurumu da kültür kavramını yan anlamlarının dışında en geniş anlamıyla,

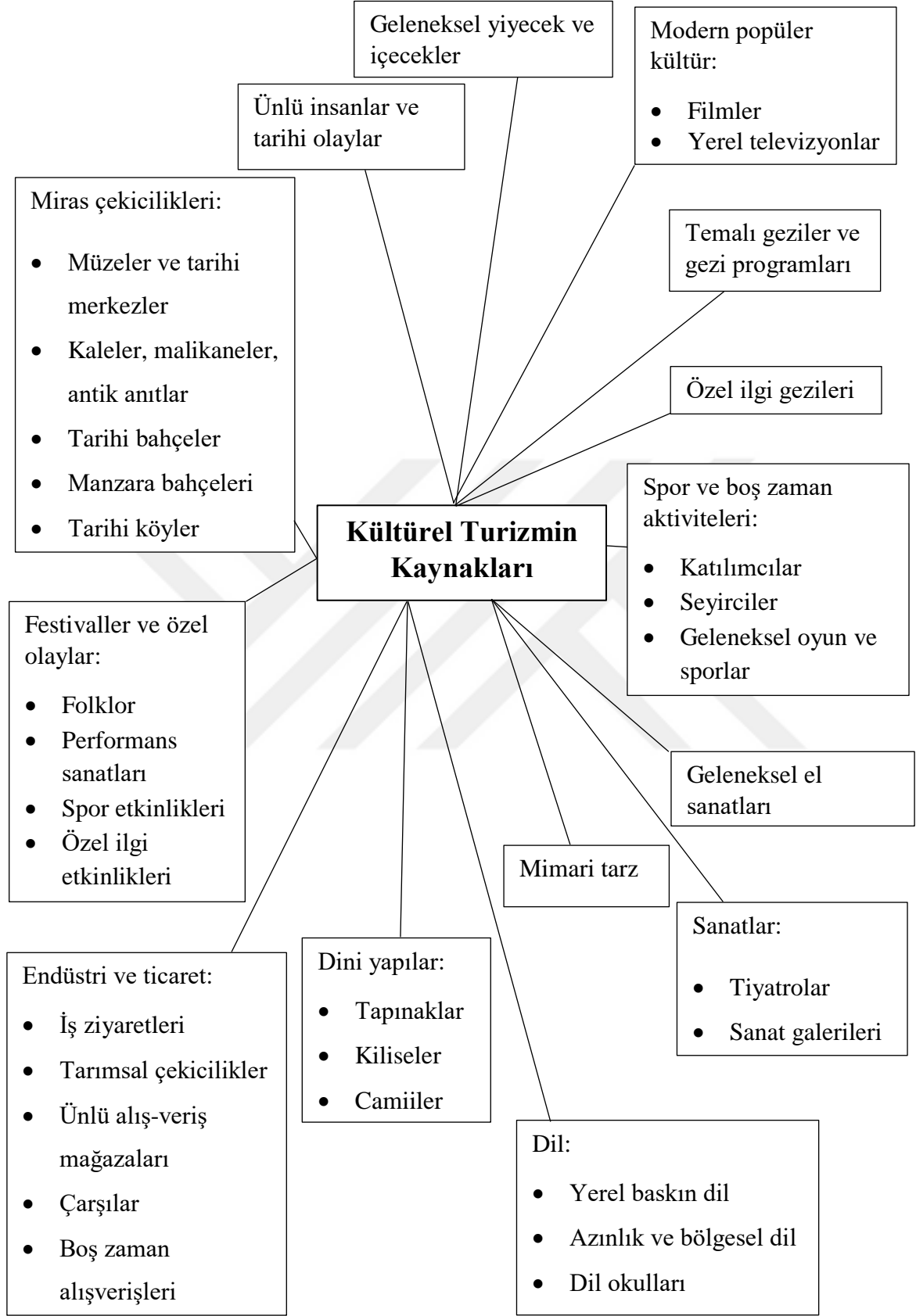
“Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin” ve “Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü” olarak tanımlamaktadır (*Türkçe Sözlük*, 2011). Kültür, insanların davranış ve yaşam biçimlerinden ayrı düşünülemeyeceği için antropologların uzun yıllar farklı tanımlarla ele aldıkları ve hakkında farklı yaklaşımlar geliştirdikleri bir kavram olmuştur. Bronislaw Malinowski’ye göre insan, biyolojik gereksinimleri ile birlikte kültürel gereksinimlerini de karşılaması gereken bir varlıktır. Kültür de insanların karşılaması gereken zorunlu gereksinimleri yerine getiren bir işleve sahiptir (Haviland et.al., 2008: 134). Kültürü yapı, kültür, insan, dil gibi unsurların oluşturduğu ilişkilerin merkezine yerleştiren Claude Levi-Strauss ise kapsamlı bir kültür tanımı sunmaktadır. “Kültür, temelde yatan evrensel bir düşünce kalıbının bir ürünü olarak görülür. Her kültür kendi biricik fiziksel ve toplumsal çevresi tarafından olduğu kadar tarih tarafından da biçimlenir ve etkilenir. Kültürden sorumlu insan düşünce süreçlerinin temel yapısı, dünya üzerindeki insanlar için aynı olmasına karşın, kültürler büyük oranda çeşitlilik gösterir.” (Haviland vd., 2008: 435). Bu bağlamda kültür kavramının içerdiği çok yönlü anlamlar ile “kültür turizmi” kavramına bakılmalıdır.

Kültür kavramının barındırmış olduğu özelliklerinden dolayı turistler, diğer ülkelere veya şehirlere ait kültürleri tanıma isteği içinde seyahat etmektedir. Turistlerin değişik kültürleri görebilmek adına ettikleri seyahat ve yaptıkları konaklamalar genel olarak “kültür turizmi” olarak isimlendirilmektedir. İnsanlar geçmişteki medeniyetlerin ya da kültürlerin günümüze kadar taşınmış izlerini görme isteğiyle kendi kültürlerinin dışındaki kültürlerle de ilgi duymaktadırlar (Arınç, 2002). Bu noktada turizm çalışmalarında kültür turizminin nasıl tanımlanıp sınıflandırılarak incelendiğinin daha ayrıntılı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.1.2 Kültür Turizminin Sınıflandırılması

Kültür turizmi hemen hemen her bilim insanı tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Silberg için kültür turizmi, bir toplumun, bölgenin veya bir grubun tarihsel, sanatsal, bilimsel veyahut yaşam şekli ile birebir veya kısmen motive olmuş yabancı ülkelere gelen kişilerin ziyaretidir (Mccan and Ray, 2003: 59). Rızaoğlu (2003) için ise insanların kültürel anlamda zengin yöreleri görmek, zaman geçtikçe kaybolan yaşam şekillerini öğrenmek ve izlemek, kültürel değerleri hatıra olarak koruma nedeniyle yapılan gezi

türüdür. Gezi ile gelen kişiler kırsal yerleşim alanlarına giderek, bölgenin yemeklerini tatmak ve geleneksel halk gösterilerini seyretmek, bölgeye özgü festivallere katılmak ve geleneksel el sanatlarını görmek isterler. Swarbrooke ise kültürel turizminin, kültürel kaynaklar üzerine kurulmuş bir turizm türü olduğunu savunmuştur (Şekil 2.1). Söz konusu kaynaklar on yedi farklı kategoride değerlendirilmektedir. (Swarbrooke, 1999). Bu tez çalışması kapsamında temalı geziler ve gezi programları, özel ilgi gezileri ve mimari tarz, kültür turizmi kaynakları arasında dikkat çeken üç kategoriyi oluşturmaktadır. Modern popüler kültür, geleneksel yiyecek ve içecekler, spor ve boş zaman aktiviteleri, geleneksel el sanatları, dini yapılar, endüstri ve ticaret alanları, festivaller ve özel olaylar ve kültürel miras niteliği taşıyan kaleler, malikaneler, antik anıtlar, tarihi köyler ve bahçeler ile müzeler ve tarihi merkezlerden meydana gelen miras çekicilikleri kategorisi kültürel mirasa kaynaklık eden unsurları ve örnekleri oluşturmaktadır (Swarbrooke, 1999: 306).

Şekil 2.1: Kültür Turizminin Kaynakları (Swarbrooke, 1999)

Michael Fagence'nin sınıflandırdığı şekilde kültür yüksek/kurumsallaşmış kültür, halk/popüler kültür ve etnik semboller şeklindedir (Fagence, 2003: 57). Bu kategorilerin turizmin çeşitlendirilmesindeki örnekleri ilse Şekil 2.2'deki gibi özetlemektedir. Buna göre, yüksek kültürün aktarıldığı kültür turizminde müzeler, sergiler, görsel sanatlar, tarihi yerler, tiyatro, edebiyat, bilim ve teknoloji merkezleri işlevlendirilirken, halk kültürü gelenekler, görenekler, etkinlikler ve el sanatları gibi unsurlar yoluyla iletilmektedir. Dil, din, eğitim ve giyim gibi etnik semboller ise bir başka kültür turizmi kategorisini oluşturmaktadır (Fagence, 2003: 57-58).

Kategori	Örnek
Yüksek, Kurumsallaştırılmış Kültür	Müzeler, sergiler, görsel sanatlar, tarihi yerler, tiyatro, edebiyat, bilim ve teknoloji merkezleri
Halk, Popüler Kültür	Film, eğlence, spor, kitle iletişim araçları, alışveriş, etkinlikler, yemek, ürün, el sanatları, gelenekler, görenekler
Etnik Semboller	Dil, eğitim, ulaşım, din, giyim, süsleme, lehçe

Şekil 2.2: Kültür turizmi kategorileri (Fagence, 2003: 57)

Ioan Petroman'ın sınıflandırması ise kültür turizminde en yaygın kullanılan sınıflandırmayı takip etmektedir. Bu kategoriler, amaca dönük kültür turizmi (Purposelful Cultural Tourism), amatör tur kültür turizmi (Tour-amateur Cultural Tourism), rastlantısal kültür turizmi (Occosional Cultural Tourism), tesadüfi kültür turizmi (Incidental Cultural Tourism), kazara kültür turizmi (Accidental Cultural Tourism) şeklindedir (Şekil 2.3). Petroman bunlar dışında kültürel eko-turizm, yerli kültür turizmi; eko-kültürel turizm; sosyo-kültürel turizm gibi kültür turizmi alt türleri olduğunu da vurgular (Petroman et.al., 2013: 387).

Amaca dönük ve amatör tur turizm türlerinde kültür turizmi, seyahat kararında merkezi bir rol oynarken, ikisi arasındaki farkı turizm faaliyetine katılan kişilerin arasında kültürel deneyim farkı oluşturmaktadır. Amaca dönük kültür turizminde daha az bilinen tarihi

müzeler ve miras alanları ziyaret edilirken, amatör tur kültür turizminde turlar ve sokak gezileri tercih edilmektedir (Petroman et.al. 2013: 387).

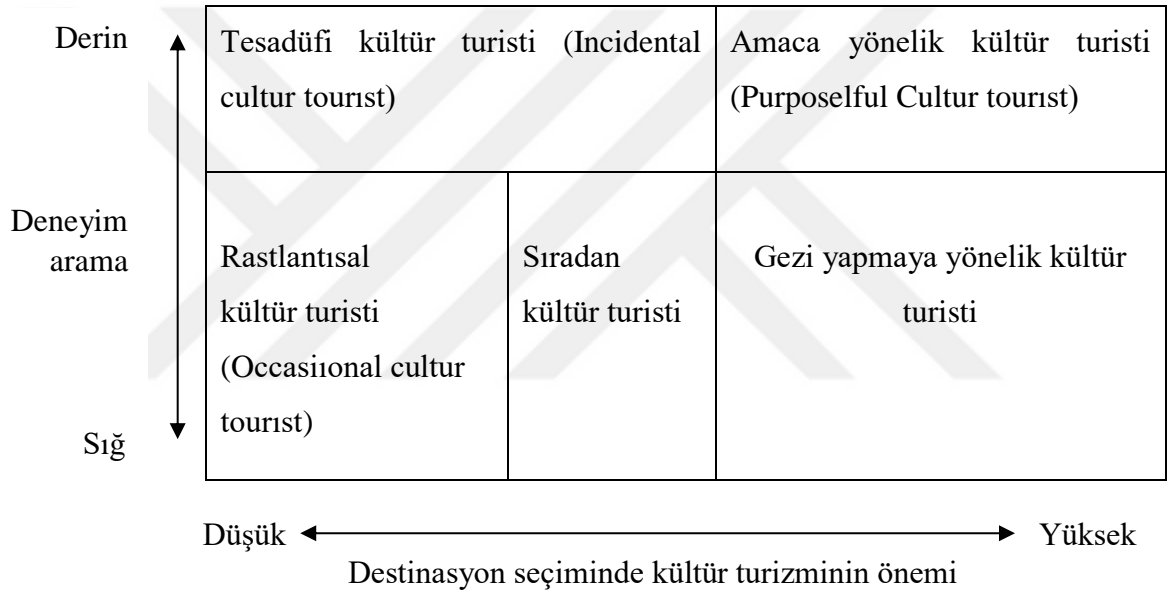
Rastlantısal kültür turizminde ise seyahat kararında kültür turizmi orta derecede rol oynarken, seyahate katılan kişinin kayda değer olmayan bir kültürel deneyimi mevcuttur. Bu kültür turizmi türünde kültürel turist olmadan keşfetmek amaçlanır. Tesadüfi kültür turizmi ve kazara kültür turizminde ise kültür turizmi seyahat kararında ya küçük bir rol oynar ya da hiç rol oynamaz. Tesadüfi kültür turizminde ulaşılması kolay ve şehir içinde bulunabilecek turistik yerlerdeki faaliyetlerin ziyareti bu kültür turizmi türünün en öne çıkan aktivitelerindendir. Kazara kültür turizminde ise tipik bir turist tanımı mevcut değildir (Petroman, et.al., 2013: 387).

Tür	Açıklama	Aktiviteler
Amaca dönük kültür turizmi (Purposelful Cultural tourism)	Kültür turizmi, seyahat kararında merkezi bir rol oynar ve katılan kişi derin bir kültürel deneyime sahiptir.	<ul style="list-style-type: none"> - Onları entelektüel olarak zorlayan öğrenme deneyimleri; - Daha az bilinen tarih müzeleri, sanat galerileri, tapınaklar ve miras alanları.
Amatör tur kültür turizmi (Tour-amateur cultural tourism)	Kültür turizmi, seyahat kararında merkezi bir rol oynar, ancak katılan kişi önemsiz bir kültürel deneyime sahiptir.	<ul style="list-style-type: none"> - Hedeflenen yer için uzun mesafeler kat etmek; - Turlar ve sokaklarda dolaşmak en popüler aktivitelerdir; - Ücra bölgelerin ziyareti.
Rastlantısal kültür turizmi (Occasional cultural tourism)	Kültür turizmi, seyahat kararında orta derecede rol oynar ve katılan kişi önemsiz bir kültürel deneyime sahiptir.	<ul style="list-style-type: none"> - Ulaşılması kolay turistik yerlerin ve tapınakların ziyaret edilmesi; - Keşfetmek, ama kültürel turist olarak değil.
Tesadüfi kültür turizmi (Incidental cultural tourism)	Kültür turizmi, seyahat kararında küçük bir rol oynar ya da hiç rol oynamaz ve katılan kişi önemsiz bir kültürel deneyime sahiptir.	<ul style="list-style-type: none"> - Ulaşılması kolay ve şehir içinde bulunabilecek turistik yerlerdeki faaliyetler; - Miras tema parkları; - Tapınaklar ve diğer dini yerlerden kaçınma.
Kazara kültür turizmi (Accidental cultural tourism)	Kültür turizmi, seyahat kararında küçük bir rol oynar veya hiç rol oynamaz ve katılan kişi derin bir kültürel deneyime sahiptir.	<ul style="list-style-type: none"> - Tipik bir turist tanımı yok.

Şekil 2.3: Kültür turistlerinin tercih ettiği aktiviteler (Petroman, et.al., 2013: 387)

Bob McKercher ise kültür turizmi türlerini sınıflandırırken turist davranışını temel alan bir diyagram oluşturmuştur (Şekil-4). Buna göre, turistlerin tercih edecekleri turizm destinasyonunda deneyim arama beklentisi derinleştikçe kültür turizminin rastlantısal ya da sıradan olma durumu zayıflıyor. Yatay eksenle ifade edilen destinasyon tercihinde kültür turizminin önem derecesi de kültür turizminin tesadüfi ya da amaca yönelik olma özelliğini belirliyor (McKercher, 2002). Özetle, bir turistin destinasyon seçiminde kültür turizmine verdiği önemin yüksek olması ile kültür turizmi aracılığıyla deneyim aramasının daha derin olması amaca yönelik kültür turizmini ifade etmektedir. Buna karşın destinasyon tercihinin verilen önemin en düşük seviyede yer alması ve deneyim arama durumunun da sığlaşmasıyla rastlantısal bir kültür turizmi ortaya çıkmaktadır (McKercher, 2002: 32).

Şekil 2.4: Turistlerin kültür turizmi katılım davranışı (McKercher, 2002: 32)

Geçmiş yıllarda ülkemizde yapılan idari çalışmalarda da turizm potansiyeli için geliştirilen kültürel değerler sınıflandırması, kültür turizmi için değerlendirilebilecek bir sınıflandırmayı gerçekleştirmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 1988 yılında hazırladığı "Bir Yörenin Turizm İmkânlarının Değerlendirilmesi İçin Rehber" adlı yayında "Kültürel Değerler" başlığı altında bazı alt başlıklar verilerek bir sınıflandırma çalışması yapılmıştır. Bunlar aşağıda sıralanmaktadır (Arınç, 2002:108):

- *Tarihi eserler* adı altında yerin tarihini yansıtan, günümüze kadar ulaşmış eserler: Türbe, cami, han, hamam, anıtsal ağaçlar, çeşme, kervansaray, saat kulesi, su kemeri, tescilli yapı-sokak değerlendirilebilir.
- *Tarihi dini merkezler*, farklı tarihi dönemlerde inşa edilmiş yapılardır. Cami, türbe, manastır, kilise, sinagog tarihi dini mekânlardır.
- *Müzeler*, ülkenin kültürel özelliklerini ve tarihini yansıtan taşınabilir eser ve eşyaların sergilendiği açık ya da kapalı mekânlardır.
- *Yöresel el sanatları* adı altında ise kilim, halı gibi dokumalar, bakır işleme, ağaç işleme, toprak işleme, taş işleme, mücevher sıralanmıştır.
- *Arkeolojik eserler* olarak ise bölgede yaşamış çeşitli uygarlıklardan bugüne kadar ulaşan eserler olarak değerlendirilmiştir: Antik kent, kale, sur, tiyatro, hamam, su kemeri, nekropol, akropol, mabed, tapınak, kilise, sarnıç ile yeraltı arkeolojik eserleri buna örnektir.

2.1.3 Kültür Turizminin Var Olduğu Şehirlere Olumlu ve Olumsuz Etkileri

Kültür turizmi, geliştiği mekânların tarihi ve kültürel mirasının korunması konusunda etkili olduğu gibi ekonomik açıdan da kazançlar sağlamaktadır. Kültür turizmi, sürdürülebilirlik amacı güderek geliştirilirse, yerel, kültürel değerlerin küreselleşme karşısında yok olmasını engelleyici bir niteliğe sahip olmaktadır. Kısaca turizm, kültürel mirasın korunmasında bir araç haline getirilebilmektedir.

Kişilerin artık daha farklı mekân, şehir veya ülkeleri ziyaret etme istekleri, kültürel alanlar barındıran ülke veya şehirlere yapılan gezilerde artışa neden olmaktadır. Turistlerin gezileri boyunca kültürel anlamda keşif yapmak istemelerinden, kültür turizmi gelişim göstermektedir (Wang et.al., 2006). Ülkeler ve şehirler için önemli bir alternatif turizm şekli olan kültür turizmi, “gelir sağlayıcı etkisinin yanında kültürel değerlerin korunması açısından da üzerinde durulan bir turizm şeklidir” (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002:189).

Turistler, kültürel varlıkların kullanıcısı olma potansiyeli taşımaktadırlar. Kültürel miras ve turizm arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır bu sebeple, kültür turizmi, kültür miraslarının yönetimi ve korunması açısından önemli bir rol oynamaktadır. Turistlerin kültürel varlıkların potansiyel kullanıcıları olduğu düşünülürse, turizmin etkili bir şekilde kontrolünün sağlanması gerekmektedir (McKercher ve Cros, 2002: 58-59). Her ulusun

kültürü ve kültürel varlıkları kendisi için çok değerlidir. Fakat söz konusu değerler korunduğunda ve yönetimleri iyi yapıldığında sürdürülebilirliklerini kazanmaktadır. Müzeler veya tarihi alanların sunumu ve korunması bu anlamda önem kazanmaktadır (Samidi, 2001: 98). Fakat ilk karşılaşılan sorunlardan biri; sanayileşme, hızlı kentleşme ve turizm hareketlerinin neden olduğu negatif etkiler görülebilmektedir (Tok, 2005:42).

McKercher ve Cros (2002: 60-61) da kültür turizminin olumsuz etkilerini yedi maddede aktarmaktadır:

1. Turistlerin aşırı kullanımı,
2. Turizme bağımlılık,
3. Turist davranışı,
4. Planlanmamış turizm altyapısı,
5. Sınırlı yararlanıcılar,
6. Kültürel varlıklar üzerindeki kontrolün kaybedilmesi,
7. Varlıklar üzerindeki fiziksel bozulmalar.

Kısaca özetlemek gerekirse, kültür turizmine açılan bir alanın turistler tarafından aşırı kullanımı, yerel sakinleri yerinden edebileceği gibi aşırı kalabalıklaşmaya neden olarak, kirlilik yaratma ve kaynakları tüketme problemi yaratabilir. Turizm bağımlılığı ise toplumun geniş kesimlerini yalnızca turizm ekonomisine bağımlı hale getirebilir. Turistler, bir cazibe merkezindeki ziyaretçi görgü kurallarının farkında değilse veya görmezden gelmeyi seçerlerse turizme açılan alanın kültürel, sosyal ve dini değerlerini tahrip edebilirler (McKercher ve Cros, 2002: 60). Plansız turizm altyapısı geliştirilmesi de çevresel tahribata neden olabileceği gibi zamanla turistik cazibenin kaybına da yol açabilir. Bir turizm alanından yararlanan sektör ve kişilerin sınırlı olması da yerel topluluk içinde bir bölünme yaratabilir. Kültür turizmine açılan bir yer için özel koruyucu bir mevzuat yoksa, bu durum kültürel varlık üzerindeki kontrolün kaybına da yol açabilir. Son olarak, varlıklar üzerindeki fiziksel bozulmalar hem maddi varlıkların metalaştırılması ve fiziksel tahribata uğramaları ile hem de turistik cazibe için yerel etkinliklerin sonlandırılması ile manevi varlıkların tahribata uğraması şeklinde gelişebilir (McKercher ve Cros, 2002: 61).

McKercher ve Cros, kültür turizminin olumlu etkilerini ise altı maddede toparlamaktadır (2002: 61-62):

1. “Varlıkların uygun sunumu, turistlerin genel olarak önemli kültürel miras varlıklarının korunması ve muhafaza edilmesi ihtiyacını anlamalarına yardımcı olabilir.
2. Yerel ekonomileri daha girişimci ve kendine güvenen hale getirmek için fırsatlar doğabilir.
3. Turizmden elde edilen gelir, yerel altyapının iyileştirilmesine yönlendirilebilir.
4. Geleneksel kültürün canlanması gerçekleşebilir.
5. Turistlerle kültürel alışveriş, çok kültürlü toplumlarda kültürel farklılıklara daha fazla tolerans gösterilmesine yol açabilir.
6. Turistlerden elde edilen gelir, miras varlıklarının belgelenmesi, planlanması ve yönetimine yeniden yatırılabilir. Bu, yoğun ziyaretçi çeken varlıkların sürdürülebilirliği için önemlidir.”

Bu bağlamda, kültür turizminin aktif olarak uygulandığı bölgelerde doğru altyapı planlaması yapıldığı takdirde çoğunlukla olumlu etkileri ile şehrin gelişimine katkısı olacağı öngörülebilir. Balıkesir tarihi kent merkezinde bulunan sivil veya anıtsal yapıların uygun kişilere sunumu yapılması ile korunarak ve işlevlendirilerek geleceğe aktarılmasının önü açılacaktır. Tüm bunların yanında gelişen dünya düzenine ayak uyduran Balıkesir kentinin tarihi merkezinin yok oluşunun önüne geçilecektir. Kültür turizminin uygun altyapı ve doğru kontroller altında uygulanması ile olumsuz etkilerinin önüne geçilerek, yerel ekonomide canlanma, geleneksel kültürün canlandırılması ve turistlerden elde edilen gelirin miras varlığının korunması ve yönetiminde kullanımı sağlanabilir.

2.1.4 Sürdürülebilir Kültür Turizmi

Turizmin yukarıda tanımlanan olumsuz etkileri turizm çalışmalarında sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma tartışmalarını temel alan sürdürülebilir turizm yaklaşımını gündeme getirmiştir. Sürdürülebilirlik kavramı, sanayileşme ile birlikte üretim ve tüketimin sınır tanımadan yükselmesi karşısında sınırlı olan doğal kaynakların da tüketilmeye başlandığı ve kalkınmanın doğal denge ile birlikte gerçekleştirilmesi eleştirisinden doğmuştur. Kavramın akademik literatürde ve siyasette kullanımında köşe taşlarından biri, bir sivil toplum kuruluşu olan Roma Kulübü'nün yayınladığı *Büyümenin Sınırları* adlı rapordur (1972). Bu kaynakta kalkınmanın çevre üzerindeki olumsuz etkilerine dair verilere yer verilerek, kalkınmanın doğa ile uyumlu gerçekleştirilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. 1987 yılına gelindiğinde, 1983 yılında kurulan Birleşmiş

Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) tarafından yayımlanan *Brundtland Raporu* olarak da bilinen *Ortak Geleceğimiz* başlıklı rapor, sürdürülebilir kalkınma kavramının kullanımında bir başka köşe taşı olmuştur. Raporda, “gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma” ifadeleriyle tanımlanan sürdürülebilir kalkınma kavramı bu tarihten sonra uluslararası antlaşmaların, hükümet dışı kuruluşların ve iş çevrelerinin yaygın kullanımına girmiştir (Kuhlman ve Farrington, 2010: 3438; Caradonna, 2014: 137).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı literatürde yaygın olarak, birbiriyle ilişkili üç yönü olan bir kavram olarak ele alınmaktadır. Bunlar, kavramın çevresel, sosyal ve ekonomik yönleridir. Sürdürülebilir kalkınmayı üç yönlü kavramsallaştırmasıyla yeni bir paradigma olarak tanımlayan Jonathan M. Harris’in ifadeleriyle kavramın ekonomik, çevresel ve sosyal tanımları şu şekilde yapılmaktadır (Harris, 2000: 5-6):

“Ekonomik: Ekonomik olarak sürdürülebilir bir sistem, mal ve hizmet üretimini sürekli olarak gerçekleştirmeli, hükümeti ve dış borcu yönetilebilir seviyelerde tutmalı ve tarımsal veya endüstriyel üretime zarar veren aşırı sektörel dengesizliklerden kaçınmalıdır.

Çevresel: Çevresel olarak sürdürülebilir bir sistem, yenilenebilir kaynak sistemlerinin aşırı kullanımından kaçınarak ve yenilenemeyen kaynakları yalnızca yatırımın yeterli ikameler yapıldığı ölçüde tüketerek istikrarlı bir kaynak tabanı sağlamalıdır. Bu, biyolojik çeşitliliğin, atmosferik dengenin ve genellikle ekonomik kaynaklar olarak sınıflandırılmayan diğer ekosistem işlevlerinin korunmasının içerir.

Sosyal: Sosyal olarak sürdürülebilir bir sistem, dağıtımsal eşitlik, sağlık ve eğitim dahil olmak üzere yeterli sosyal hizmet sunumu, cinsiyet eşitliği ve siyasi hesap verebilirlik ve katılıma erişmelidir.”

Sürdürülebilir turizm ise bir turizm çeşidi olmaktan çok tüm turizm çeşitlerinin planlama ve uygulama süreçlerine yönelik felsefi bir yaklaşımı ifade eder (Pelit et.al., 2015: 40). Sürdürülebilir turizm kavramının ortaya çıkışı, turizmi gelişmesiyle tetiklenen kapitalist ilişkiler, yerel halk ve turistler arasındaki sosyal sürtüşmelere ve turizmin olumsuz çevresel etkilerine turizmin birçok düzeydeki görünür etkisini vurgulamaktadır Panse, et.al., 2021). Bu haliyle sürdürülebilir turizm, kitlesel turizmin karşısında yer almaktadır. Sürdürülebilir turizm, turizm endüstrisinin ziyaretçiler, çevre ve tatilcilere ev sahipliği yapan topluluklar arasındaki karmaşık etkileşimlerin yarattığı gerilim ve sürtüşmeleri azaltmaya yönelik

olumlu bir yaklaşımdır. Büyümenin sınırlı olduğunu kabul ederek, bu sınırlar içinde kalkınma imkânı sunar. Turistik kalkınmanın uzun vadede sürdürülebilir olmasını sağlayarak, ziyaretçi memnuniyeti arttırmayı da hedefler. Katıldığı turistik aktiviteden memnun kalan turistlerin ziyaretini tekrarlaması da göz önünde bulundurulur (Bramwell ve Lane, 1993: 2).

Literatürde sürdürülebilir turizm kavramıyla birlikte sık kullanılan kavramlardan biri de sürdürülebilir kalkınma tartışmasını temel alan “sürdürülebilir turizm kalkınması” kavramıdır. Sürdürülebilirlik kavramının ekonomik, ekolojik, sosyal ve kültürel yönlerinin olduğunu kabul eden Lars Aronsson (1994: 89), sürdürülebilir turizm kalkınmasının hem doğal hem de kültürel kaynakların tüketimini ve bunlara verilen zararı en aza indirmek anlamına geldiğini söyler. Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) de sürdürülebilir turizm kalkınması için hazırladığı rehberde sürdürülebilir turizm kalkınmasının şu üç unsurları içermesi gerektiğini belirtmiştir (UNEP ve UNWTO, 2005: 11):

1. Turizm gelişiminde kilit bir unsur oluşturan, temel ekolojik süreçleri sürdüren ve doğal mirasın ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına yardımcı olan çevresel kaynakların optimal kullanımını sağlamak.
2. Yerel toplulukların sosyo-kültürel özgünlüğüne saygı göstermek, yerleşik ve yaşayan kültürel miraslarını ve geleneksel değerlerini korumak ve kültürler arası anlayış ve hoşgörüyü katkıda bulunmak.
3. Tüm paydaşlara adil bir şekilde dağıtılmış sosyo-ekonomik faydalar sağlayarak, uygulanabilir uzun vadeli ekonomik operasyonlar sağlamak, yerel topluluklara istikrarlı bir istihdam, gelir getirici kaynaklar ve sosyal hizmetler sağlamak ve yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunmak.

Dünya Turizm Örgütü’ne göre, sürdürülebilir turizm kalkınması ayrıca geniş katılım ve fikir birliğini oluşturmak için tüm ilgili paydaşların bilinçli katılımının yanı sıra güçlü siyasi liderliği de gerektirir (UNEP ve UNWTO, 2005). Sürdürülebilir turizm bir süreci ifade eder ve etkilerin sürekli izlenmesini, gerektiğinde gerekli önleyici ve/veya düzeltici tedbirlerin alınmasını gerektirir. Sürdürülebilir turizm aynı zamanda yüksek düzeyde turist memnuniyetini ve turistlere anlamlı bir deneyimi sağlamalıdır (UNEP ve UNWTO, 2005: 11).

Literatürde, yukarıda tanımlanan üç yönlü sürdürülebilir kalkınma kavramsallaştırmasının turizm araştırmalarına da uyarlanmış ve turistik deneyim gelişmeye devam ederken sürdürülebilir turizm kalkınmasının da ekonomik, sosyal ve çevresel amaçlarla tanımlanmaya başlandığı tartışılmıştır (Zolfani'den aktaran Panse, 2021). Sürdürülebilir turizmin sosyo-kültürel yönünü dikkate alan çalışmalara, yerel ekonomik fırsatları artırarak ekonomik faydaların eşit dağılımını, doğal ve yapılı çevreyi koruyarak ve konuklara yüksek kaliteli deneyimler sunarak yerel sakinlerin yaşam kalitesini iyileştirmek için sürdürülebilir kalkınmayı uygulayan çalışmalar örnek gösterilebilir. Ayrıca ziyaretçileri güçlendirmenin, turizm profesyonellerini eğitmenin ve yerel toplulukları kültürel etkileşimin doğası konusunda eğitmenin de sürdürülebilir sosyo-kültürel kalkınmaya yol açacağı tartışılmıştır (Panse, 2021). Kavramın ekonomik yönünü dikkate alan çalışmalar ise turizm faaliyetine katılan paydaşların topluluk uyumunu ve kalkınmasını bozan ekonomik fırsat arayışlarına, kadın istihdamına, yabancı otel işletmeleriyle yerel halkın işgücü arasındaki çatışmaya ve turizm faaliyetlerinin geleneksel ekonomik faaliyetlerle uyumu ve tamamlayıcılığına dikkat çeker (Panse, 2021).

Sürdürülebilir turizmin Kanada'daki uygulamasını aktaran Linda Cronin (1990), uygulamada bir bölgenin doğal mirasının yanı sıra insani ve kültürel mirasın korunması, dikkatli kullanılması ve yararlanılmasına da özen gösterildiğini aktarır. Cronin'in aktardığına göre sürdürülebilir bir turizm planlaması için bir bölgenin fiziksel çevresi olduğu kadar kültürel çevresi de dikkate alınarak ekonomiye ve yerel yaşam tarzına, yerel davranış, liderlik ve politik kalıplara saygı temel ilke olarak kabul edilmektedir. Yerel halkla eşitlik ve ortaklıklar da dahil olmak üzere bir maliyet/fayda değerlendirmesi, planlama sürecinin bir parçasıdır. Ayrıca turizmin diğer endüstriler gibi çevre dostu bir faaliyet olmadığı da kabul edilir (Cronin, 1990: 16-17). Turistik alanların rehbersiz ve sınırsız bırakılmış bir ziyaretçi akınına açılması, herhangi bir madencilik, imalat, ormancılık veya fabrika faaliyetinin yıkım ve bozulmayı beraberinde getirdiği söylenebilir. Tüm bu olumsuz etkileri ortadan kaldırmak amacıyla Kanada'nın sürdürülebilir turizm politikasında sürdürülebilir ekonomik kalkınmadan turizm politikaları için etik ilkelerin belirlenmesine kadar bir dizi ilke belirlenmiştir (Cronin, 1990: 18).

Michael Barke ve Michael Newton (1995: 119), ise sürdürülebilir turizm uygulamasını İspanya'nın Malaga şehri örneğinde ele alırken, Malaga'nın turizm politikasında ele alınan temel hedeflerini şu şekilde sıralamışlardır:

- Turizmle ilgili olarak yerel ekonomiyi sürdürmek, aynı zamanda genellikle bu faaliyetle ilişkili olmayan sektörlerde de sürdürmek;
- Bir Akdeniz kıyı kentinin ve bölgesinin doğal ekolojisini sürdürmek;
- Yapılı çevre ve şehir manzarası dahil olmak üzere şehrin mirasını sürdürmek;
- Topluluğun kültürünü ve karakterini sürdürmek;
- Turistlerin kendilerini ayakta tutmasını sağlamak.

Barke ve Newton (1995: 121-126), Malaga’da sürdürülebilir turizm uygulamasında yerel ekonomide sürdürülebilirliği sağlamak için ulaşım ve erişilebilirliği önceleyen altyapısal iyileştirmelerin yapılması, ekolojik sürdürülebilirliği sağlamak için de yeni yeşil alanların ve botanik bahçelerinin inşa edilmesi ile geniş liman alanının bazı ticari ve endüstriyel tesislerin marina ve su müzesine dönüştürülmesi örneklerini aktarırlar (Barke ve Newton, 1995).

Sürdürülebilir kültür turizmi de sürdürülebilir turizm tartışmalarında olduğu gibi turistik faaliyetlerin ortaya çıkardığı piyasalaşma ve yapısal ve sosyo-kültürel tahribatlara karşı bir alternatif turizm tartışmasının ifade etmektedir. Sürdürülebilir kültür turizmini gündeme getiren nedenler, “kültür varlıklarının ve yerel yaşam biçimlerinin yıpranması, bozulması, ticari amaçlarla metalaşması ve kültür ürünlerinin yozlaşarak sıradanlaşması” şeklinde özetlenebilir (ÇEKÜL, 2012: 3).

Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı’nın (ÇEKÜL) hazırladığı rehberde sürdürülebilir kültür turizminin uygulanmasında kent kimliği kavramına dikkat çekilmiştir (ÇEKÜL, 2012: 11). Pazarlamaya yönelik bir kavram olan marka ve markalaşmanın kenti ve turizm uygulamalarını piyasalaştırmasının karşısında kent kimliği kavramı, kentin fiziksel yapısını olduğu kadar kendine özgü yaşam biçimini ve ruhunu yansıtarak kentin devamlılığını sağlar. Sürdürülebilir bir kültür turizmi için kent kimliğini temel alan bir turizm politikası belirlemek kenti farklı kılan özgün değerleri korumak ve sürdürmek açısından önem taşır (ÇEKÜL, 2012: 12).

Geçmiş yıllarda sürdürülebilir kültür turizminin uygulayıcılarından katılımcılarına kadar bütün paydaşlarını kapsayan bir dizi ilkenin ve politikanın belirlenmesi gündeme gelmiştir. Örneğin Avrupa Konseyi tarafından kurulan Avrupa Tarihi Şehirler ve Bölgeler Birliği (EAHTR), sürdürülebilir kültür turizminin uygulanmasından on iki temel ilke belirlemiştir. Bu ilkeler şu şekildedir (EAHTR, 2010: 4-5; ÇEKÜL, 2012: 16):

1. Tarihi kentlerin yerel yöneticileri, öncelikle kültürün ve tarihi mirasın değerinin bilincinde olmalı, bu değerleri turizmin getirisinin üstünde tutmalıdır.
2. Kültür turizmi uygulamalarında; özgünlük ve farklılıklara, yerel kültürlere ve inançlara saygı geçerli olmalıdır.
3. Kültür mirası öğeleri korunmalı ve kültür turizmi bu amaca hizmet etmelidir.
4. Kültür turizmi yerel toplumun ihtiyaçlarına sorumlulukla yaklaşmalı ve ziyaretçiler bu konuda bilgilendirilmeli, kültür turizmi etkinlikleri de ev sahibi toplum tarafından onaylanmalıdır.
5. Kültür turizmi sürdürülebilir kalkınma hedeflerini desteklemelidir.
6. Belediyeler, yerel topluluklar ve işyerleri gibi yerel paydaşlar kültür turizminin geliştirilmesi sürecinin içinde yer almalıdır.
7. Kültür turizmi yerel toplumun tümüne eşitlikçi yarar sağlamalıdır.
8. Kültür turizmi ziyaretçilerin ihtiyaçlarına cevap vermeli, yüksek kaliteli bir deneyim yaşatmayı amaç edinmelidir.
9. Karbon salınımını düşürecek önlemler alınmalı, su ve enerji gibi kıt kaynaklar korunmalı ve çöp üretimi düşürülmelidir.
10. Kültür turizmi sürdürülebilir bir ulaşım sistemi üzerine kurulmalıdır.
11. Turizmin etkileri ve topluma maliyeti tüketicilere ve üreticilere uygulanan fiyatlara yansıtılmalıdır.
12. Kültür turizminin yönetim ve gelişimi değişime açık olmalıdır.

Türkiye’de sürdürülebilir kültür turizmini örnekler üzerinden ele alan çalışmaların büyük bir kısmı, ele aldıkları örneklerde sürdürülebilir kültür turizminin uygulanabilirliğini ve potansiyelini ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. Sürdürülebilir kültür turizmini Efes Antik Kenti örneği üzerinden ele alan Seçkin Eser (2010), yaptığı SWOT analizi ile Efes’te turistik faaliyetlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması için Efes’in potansiyelini güçlü ve zayıf yanları ile potansiyel fırsat ve tehditleri ile birlikte analiz eder. Eser’e göre Efes Antik Kenti’nin zengin tarih, kültür ve tabiat varlıklarına sahip olması, coğrafi konum ve pazara yakınlığı, önemli bir dini merkez olması ve turizm olgusuna çabuk uyum sağlayabilecek bir nüfusa sahip olması güçlü yanlarından birkaçını temsil eder. Zayıf yanlarında ise ziyaretçilerin tam olarak doğru yönlendirilememesi, tanıtım ve pazarlamaya ayrılan bütçenin yetersizliği ve doğal ve kültürel değerlerin korunmasına yeterli önemin gösterilememesi dikkat çekmektedir (Eser, 2010: 32).

Bir başka önemli kültürel merkez ve ören yeri olan Göbeklitepe örneğinde sürdürülebilir kültür turizmi uygulamasını tartışan Ebru Karapınar ve Mahmut Barakazı (2017) da yine SWOT analizini kullanarak bir değerlendirme yapmaktadırlar. Buna göre Göbeklitepe'nin eşsiz olması ve ikame olanağının olmaması, kültür turizmi ile ilgilenen turistler için özel bir yeri olması ve inanç turizmi açısından önemli unsurlar barındırması Göbeklitepe'nin güçlü yanlarını temsil etmektedir. Zayıf yanlarında öne çıkan unsurlarda ise alt ve üst yapının beklenen düzeye ulaşamaması, ören yerine gidilmesi için gereken ulaşım ağının tam olarak sağlanamaması ve çevre ve peyzaj düzenlemelerini yetersiz kalması dikkat çekmektedir (Karapınar ve Barakazı, 2017: 14).

Özlem Er ve Övünç Bardakoğlu (2016) ise Edirne ilinde sürdürülebilir kültür turizminin uygulanması için turistik çekim güçlerinin neler olabileceğini araştırmıştır. Araştırma kapsamında Edirne'de turizm paydaşlarından alınan geri dönüşlere göre turizm için ürün çeşitlendirmede nehirlerin turizm amaçlı kullanımı, kültürel mirasın sürdürülebilirliği için tarihi binaların envanterinin çıkarılması, onarımı ve restorasyonlarının gerçekleştirilmesi, kültür turizminin gelişimi için de alt ve üst yapının geliştirilmesi gerekliliği öne çıkmıştır (Er ve Bardakoğlu, 2016).

Kültür turizminin olumlu olduğu kadar olumsuz özellikleri de mevcuttur. Ancak doğru planlama, etkili sunum ve amacının koruma düşüncesi olması ile çoğu olumsuz özelliğin bertaraf edilmesi mümkündür. Ülkemizde ve dünyada bunun pek çok örneği vardır.

2.1.5 Kültür Turizminin Türkiye'deki Örnekleri

“Kültür, yetiştirilmesi zor bir bitki ve hasat edilmesi zor bir üründür. Ancak herhangi bir üründeki gibi, ürün o yılki ürünle değil, pek çok nesil için en iyi tohumun stoklarının yetiştirilmesi, yıllarca toprağın hazırlanmasına giden emekle doğru orantılıdır.” (Macmillan, 1994: 82). Bu bağlamda, Türkiye, kültürün her çeşidini içinde barındıran ve şehirleri ile varlıklarını destekleyen bir ülkedir. Kültür için var olan bütün değerler günümüzde turizm adı altında pazarlanabilir niteliktedir. Öyle ki, Türkiye bu açıdan nadir ülkelerden biri olarak dünya turizminde yer edinmiş ülkelerdendir. Ülkemiz kültürel değerleri ile birlikte aynı zamanda eğlence-dinlenmeyi, tarih ve doğayı temelinde barındıran turizm alternatifleri açısından da önemli fırsatlar sunmaktadır. Fakat, günümüzde tüm dünyada en fazla gelişen turizm türünün kültür turizmi olduğu bilinen bir gerçektir. Türkiye içinde bazı kültür turizmi gelişmiş şehirler daha ön plandadır. Bu

nedenle destinasyon özelinde turizm politikası üretmek önem taşımaktadır (Alaeddinoğlu et.al., 2007).

Resim 2.1: Türkiye’de Kültür Turizmi Haritası (Turkey Boutique Tour, t.y.)

Türkiye’nin birçok kentinde geçmişten günümüze mimari karakteristiği ve yerleşim kültürü içindeki konumu gözetilerek koruma altına alınmış geleneksel konutlar ve yerleşim birimleri bulunmaktadır. Bir kısmı kültür turizmine de kazandırılan bu konut ve yerleşimlerin kültürün korunması ve aktarılmasında önemli rol oynadığı düşünülmektedir. Türkiye’de farklı mimari karakteristiklere ve yapı özelliklerine sahip geleneksel konutları içerisinde barındıran kentler ve kasabaların bir kısmı günümüzde kültür turizmi için işlevselleştirilmiştir. Bu örnekler arasında yer alan bazı yerleşim birimlerinde yer alan geleneksel konutlarda çeşitli koruma sorunlarıyla karşı karşıya kalınmışken (Payaslı Oğuz ve Aksulu, 2016), bazılarında da kültür turizmi açısından geleneksel konutlar ötekileştirilerek mekân yeniden üretilmiştir (Demir, 2020).

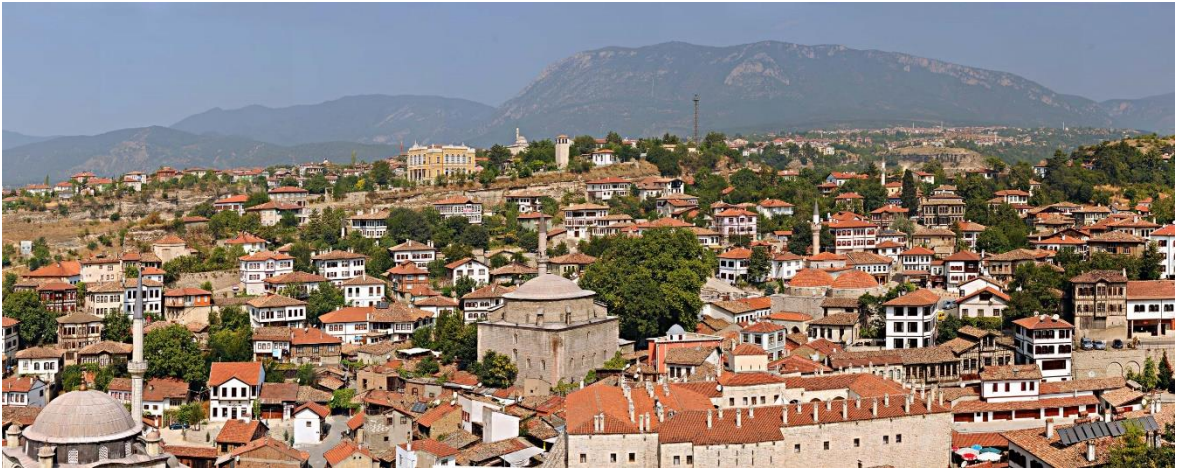
Türkiye’de bir kısmı kültür turizmi için de işlevselleştirilen ve bir kısmı yalnızca koruma altına alınan geleneksel konutlar farklı akademik çalışmalarda da farklı boyutlarıyla ele alınmıştır. Kozmopolit yapısının geleneksel konut mimarisine yansıdığı Ayvalık evleri (Akın, 2007), farklı dinlerin kesişim noktasını oluşturan Midyat’ın geleneksel konutları (Dalkılıç ve Aksulu, 2004), büyük bir kısmı müze ya da toplantı ve benzeri amaçlar için işlevselleştirilmiş olan Yozgat evleri (Dikmen, 2017) ve çeşitli sosyal ve fiziki nedenlerle koruma sorunları bulunan ancak barındırdığı geleneksel mimari ve kentsel dokusuyla

koruma altına alınması gerektiği düşünölen Bitlis evleri (Payaslı Oğuz ve Aksulu, 2016) bu örneklerden yalnızca birkaçını oluşturmaktadır.

Bu bölümde Türkiye’de kültür turizmi için işlevselleştirilen geleneksel konutların kullanım özelliklerini ve bu konutların yer aldıkları yerleşim birimleri içindeki sosyo-kültürel etkileri ile turizm potansiyellerini aktarabilmek amacıyla beş örneğe yer verilecektir. Bu örnekler, Karabük’te bulunan ve 1994 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi’ne giren Safranbolu yerleşimi, Bursa’da bulunan ve 2016 yılında Dünya Mirası Listesi’ne dahil olan Cumalıkızık köyü, Eskişehir’de bulunan Odunpazarı yerleşimi, Ankara’da bulunan Beypazarı ilçesi ve İstanbul’da bulunan Fener-Balat semtleridir.

2.1.5.1 Safranbolu, Karabük

Safranbolu kenti 1994 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi’ne girmiş, Türkiye’nin en önemli kültür turizmi destinasyonlarından biridir. Barındırdığı çok sayıda geleneksel Türk evi, her yıl binlerce yerli ve yabancı turistin kenti ziyaret etmesinin en önemli etmenini oluşturur. Bakanlık, Belediye ve yerel halkın katılımı ve desteği, Safranbolu Evleri’nin tanıtılmasında önemli rol oynarken, turistlerin yöre evlerinde yaşamı deneyimleyebilmelerini sağlayacak projeler dahi geliştirilmiştir.

Resim 2.2: Safranbolu Evleri’nin ve ilçenin genel görünümü
(Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı)

M.Ö. 3000 yılına dek giden tarihi ile Safranbolu kenti birçok medeniyet ve devlete ev sahipliği yapmıştır. Tarih boyunca pek çok kez el değiştiren şehir, 1423 yılında Padişah II. Murad zamanında kesin olarak Osmanlı egemenliğine geçmiştir. Önce Bolu, ardından Kastamonu ve Cumhuriyet Dönemi’nde de Zonguldak’a kaza olarak bağlanan yerleşim,

1995 yılında Karabük'ün Türkiye'nin 78. ili olmasıyla Karabük'e bağlanmıştır (Safranbolu Turizm Danışma Bürosu, t.y.).

Safranbolu Evleri, 18. ve 19. yüzyıllar ile 20. yüzyılın başlarında inşa edilmiş 2000 kadar geleneksel Türk evinden oluşmaktadır. 800 kadar evin yasal koruma altında bulunduğu evler iki gruba ayrılmaktadır. “Şehir” olarak adlandırılan ve kışlık olarak adlandırılan birinci grup dışında, “Bağlar” diye bilinen ve genellikle yazlık olarak kullanılan evler mevcuttur. Safranbolu Evleri, “çok nüfuslu geniş aile yapısı, yağışlı iklim, kültürel ve maddi zenginlik” olarak üç temel unsur göz önüne alınarak inşa edilmiştir. Bunun sonucu olarak evler oldukça geniş hacimlidir. Evlerden meydana açılan yollar ve sokaklara tamamen taş kaplamadır (Safranbolu Turizm Danışma Bürosu, t.y.).

Resim 2.3: Safranbolu turistik haritası (Kaynak:

<https://yearofthefly.org/591/safranbolu-gezi-haritasi/safranbolu-haritasi-safranbolu-evleri-safranbolu-gezi-haritasi/>)

Türkiye'nin en eski kültür turizmi faaliyetlerinin başladığı yerleşimlerden olan Safranbolu'da geleneksel konutların turizme açılması ve dışarıdan gelen insanların

konutları deneyimleyebilmesinde önemli ve farklı adımlar atılmıştır. Safranbolu'ya gelen insanların Safranbolu Evleri'ndeki yaşam biçimini görmek ve deneyimlemek istemeleri üzerine önce turizm işletmecilerince daha sonra da Safranbolu Kaymakamlığı'nda bir proje başlatılmıştır. Proje ile Avrupa ülkelerinde yaygın olan aile yanında konaklama sistemi geliştirilmiştir. Bu yolla kente gelen turistler, geleneksel Türk evlerinde yaşamı da deneyimleme imkanına kavuşmuştur (Yüksel, 2009: 173). Sonraki yıllardaysa evlerin butik otele dönüştürülmesi hız kazanmış ve Safranbolu, Türkiye'nin en önemli kültür turizmi hedeflerinden biri haline gelerek, geleneksel Türk evlerinin ve yaşam biçimlerinin tanıtılmasında öncü rollerden birini üstlenmiştir.

2.1.5.2 Cumalıkızık, Bursa

Bursa'da yer alan Cumalıkızık Köyü, Osmanlıların ilk yerleşim yerlerinden biri olup günümüzde Türkiye'de kültür turizmi destinasyonları arasında ilk akla gelen örneklerden birini oluşturur. Yöre düzenlenmiş kültür turizmi tur ve gezilerinin hemen hepsinde Cumalıkızık'ta yer alan birçoğu koruma altında bulunan tarihi geleneksel evlerin ve sokakların gezilerek tanıtılması da amaçlanır. Cumalıkızık Köyü, 2014 yılında UNESCO tarafından Bursa'nın Hanlar Bölgesi ve Sultan Külliyesi ile birlikte Dünya Miras Listesi'ne dahil edilerek, evrensel bir kültürel miras alanı olarak tescil edilmiştir. Yörede başlayan kültür turizmi faaliyetleri, yöre ekonomisini geliştirirken, turizm açısından yerel halkın eğitilmesi ve kalkındırılması da dikkat çekmektedir. Cumalıkızık 180'i halen kullanımda olan ve bir kısmı koruma altında bulunup restorasyon çalışmalarının sürdürüldüğü toplam 270 evden oluşmaktadır (Yıldırım Belediyesi, t.y.).

Resim 2.4: Cumalıkızık Evleri (Kaynak: Yıldırım Belediyesi)

Osmanlı Beyliği'nin kuruluşundan kısa bir süre sonra 1326'da Bursa'yı fethetmesiyle bölgede kesin Osmanlı hükmünün sağlanması ile Uludağ'ın eteklerinde yerleşim başlamıştır. Uludağ'ın kuzeyindeki dik etekler ve vadilerin arasında sıkışmış olan köylere de bu konumlarından dolayı “kızık” köyleri olarak adlandırılmıştır. Derekızık, Fidyekızık ve Cumalıkızık arasında Cumalıkızık Köyü en iyi korunan ve Osmanlı kırsal yaşamını sunan yapı stoku günümüzü ulaşan en orijinal örneği oluşturur (Yıldırım Belediyesi, t.y.).

İki ya da üç katlı inşa edilen Cumalıkızık evlerinde yapı malzemesi olarak moloz taş, ağaç ve kerpiç kullanılmıştır. Evler mavi, beyaz, sarı ve mor renklerle boyalı olup, karakteristik Bursa rengi olan Çivit mavi de evlerin dış badanasında kullanılmıştır. Geleneksel bir Türk evi olarak inşa edilen evlerde, geniş avlular ve burada hayatın sürdürüldüğü “Hayat” bölümleri yer alır. 176'sının tescilli, 180'inin kullanımında olduğu 270 ev Osmanlı dönemi konut dokusunun en nadide örneklerinden birini oluşturur. Yapılış tarihi, yaparı ve yaptırarı hakkında kesin bir bilgi bulunmayan Cumalıkızık Camii de günümüzde anıtsal eser olarak Cumalıkızık'taki varlığını sürdürmektedir. Bununla birlikte Cumalıkızık'ya Anıt Çeşme, Anıt Hamam, Anıt Ağaçlar ve Tarihi Mezarlık da bulunmaktadır (Yıldırım Belediyesi, t.y.).

Cumalıkızık'taki turizm faaliyetleri hükümet ve belediye politikalarıyla olduğu kadar halkın katılımıyla da sürdürülmektedir. Çok paydaşlı bir proje olarak başlatılan *Cumalıkızık Koruma-Yaşatma Projesi* ile Cumalıkızıklı kadınların kurduğu *Cumalıkızık Köyü Kadınları Eğitimi Dayanışma ve Kalkındırma Derneği* yöre turizm açısından kalkındırmada önemli rol oynamıştır. 3. *Bin Yılda Yaşayan Osmanlı Köyü Cumalıkızık Projesi* kapsamında köylülere verilen pansiyonculuk ve sosyal davranış eğitimleri de bu küçük köyü bir turistik cazibe merkezi haline getirmede öncü rol oynamıştır (Çetin, 2010: 184). Bugün bölgeye en çok turist çeken yerleşim birimlerinden olan Cumalıkızık Köyü, sokak aralarında konut gezilerini içeren Türkiye'deki kültür turizmi örneklerinden birini oluşturmaktadır.

Resim 2.5: Cumalıkızık turistik haritası (Kaynak:

<https://www.bursa.com.tr/uploads/2021/02/2017-07-19-cumalikizik-harita.jpg>)

2.1.5.3 Odunpazarı, Eskişehir

Eskişehir’de bulunan ve tarihi ve kültürel sit alanı olarak koruma altında bulunan Odunpazarı evleri günümüzde Türkiye’de bulunan kültür turizmi destinasyonları arasında geleneksel evlerin ön plana çıktığı bir diğer özgün örneği oluşturmaktadır. Odunpazarı Evleri, Geleneksel Anadolu Türk Mimarisi örneklerini içinde barındırırken semt, kıvrımlı yollar, çıkmaz sokaklar, ahşap süslemeli, bitişik düzenli ve cumbalı evlerden oluşmaktadır. Osmanlı döneminden kalma evler, Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi’nde de geçmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, t.y.). Odunpazarı Belediyesinin Odunpazarı Evleri’ni Yaşatma Projesi kapsamında evlerin yoğunluk olarak üstün olduğu 30 sokakta 300 ev, 3 camii, 1 külliye, 2 kervansaray, 15 çeşme ve 1 Han’ın restorasyonu yapılmıştır. Odunpazarı Belediyesinin Odunpazarı Evleri’ni Yaşatma Projesi kapsamında gerçekleştirilmiştir (Odunpazarı Belediyesi, t.y.). Odunpazarı Evleri aynı zamanda

geleneksel ev ve sokak yaşantısının iç içe geçtiği mahalle kültürünün yaşadığı da bir semttir (Yılmaz ve Ulusoy, 2017: 99).

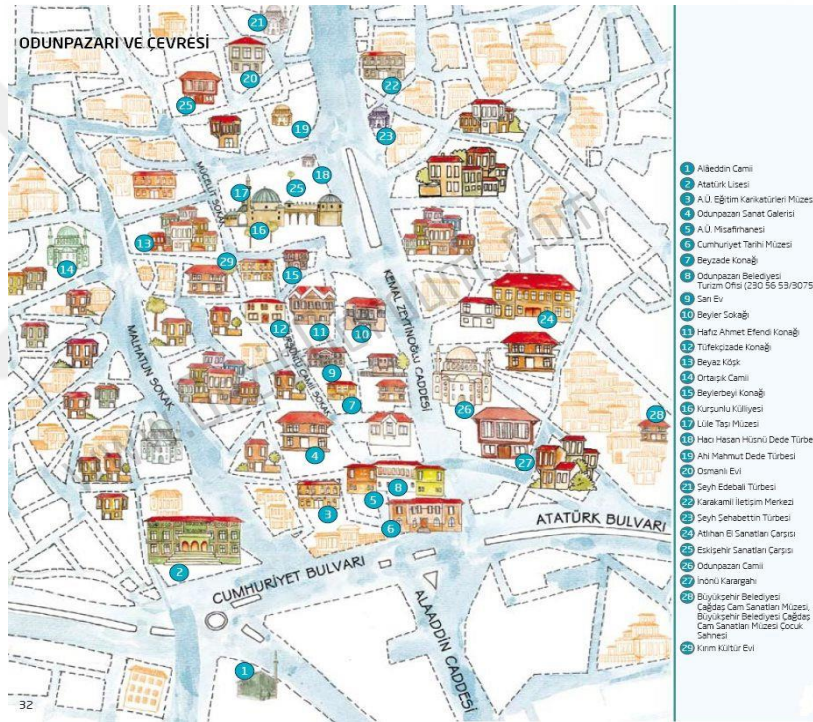

Resim 2.6: Odunpazarı Evleri (Kaynak: Odunpazarı Belediyesi)

Odunpazarı bölgesinin tarihi Selçuklu dönemine kadar uzanırken, 1515 yılında inşa edilen ve günümüze kadar varlığı korunan Kurşunlu Camii ve Külliyesi bölgede yerleşimi canlandırmıştır. Kentin aşağı ve yukarı akslarda kuruluşunda, Osmanlı kentlerinin karakteristiği olarak kentin iç kale içinde olmayan, “yukarı” bölümünde yer almıştır. Çıkan yangınlar sonucu hasar görse de Cumhuriyet Dönemi’nde kentin ticari yaşamının bu bölgeye kaymasıyla yeniden canlanmıştır. Yakacak odun ticaretinin bu bölgede yoğunlaşması, bölge adının “Odunpazarı” olmasında rol oynamıştır. Zaman içinde geleneksel el sanatları, özellikle de lületaş üretiminin ve ticaretinin merkezi Odunpazarı olmuştur (Olçay Uçkan ve Uçkan, 2002). 1986 yılında tarihi koruma alanı ve sınırları belirlenmiş, 1997 yılında bölgedeki binalar sınıflandırılmış ve 2011 yılında ise binalar yeniden dönemlerine göre dört gruba ayrılarak restorasyon projesine başlanmış ve bölge yayalaştırılmıştır. Aynı zamanda Odunpazarı Evleri’nin bulunduğu alandaki bazı caddeler turistik ticaret aksları olarak belirlenmiştir (Yılmaz ve Ulusoy, 2017: 98-99).

Turizm açısından incelediğinde Odunpazarı Evlerinin bölge yaşamına ekonomik katkıları olduğu da öne sürülür. Odunpazarı Belediyesi’ne göre, Odunpazarı Evlerini Yaşatma Projesi ile yalnızca geleneksel konutlar restore edilmemiş, aynı zamanda bölgede ekonomik gelişmeye de kapı aralamıştır. Pansiyonculuk, konaklama hizmetleri ve pek çok

yeme-içme mekânı bölgeyi turistik açıdan cazibe merkezi haline getirmiştir (Odunpazarı Belediyesi, t.y.). Odunpazarı Evlerinin bulunduğu semtte aynı zamanda, geleneksel el sanatlarının yaşatılması ve sergilenmesine yönelik adımlar da atılmış ve kültür turizmi açısından bölgede bir çeşitlendirmeye gidilmiştir. Tarihi Atlıhan, Eskişehir Sanatları Çarşıları ve dünya üzerinde sadece Odunpazarı'nda var olan Lületaşı Müzesi ile bakır işlemeciliği, kalaycılık, antika ve ahşap oymacılığı atölyeleri de Odunpazarı semtinde bulunmaktadır. Günümüzde Odunpazarı Evleri, Türkiye'de kültür turizminin en önemli destinasyonlarından biri olup, bölgeye düzenlenen turistik turlarda bölgede yer alan geleneksel Türk evlerinin ve kültürünün tanıtılması turların başlıca amacını oluşturmaktadır.

Resim 2.7: Odunpazarı turistik haritası (Kaynak: <https://tr.pinterest.com/odunpazarı/>)

2.1.5.4 Beypazarı, Ankara

Ankara'nın Beypazarı ilçesinde bulunan Beypazarı Evleri, Türkiye'de geleneksel konutların gezi programına dahil olduğu kültür turizmi destinasyonları içinde en bilinen örneklerden birini oluşturur. Tarihi dokusu ve iyi korunan yapısıyla Beypazarı Evleri'nin bir kısmı günümüzde ticari faaliyetler için de kullanılmaktadır. 2020 yılı itibarıyla Beypazarı Evleri, UNESCO tarafından Dünya Mirası Geçici Listesi'ne alınmıştır. Günümüzde Beypazarı Evleri, yerel turistlerin kültür turizmi turlarında en çok tercih ettiği

destinasyonlardan biriyken, geleneksel Türk konutlarını da kent dokusu içinde görüp gezebilecekleri bir olanak sağlamaktadır.

Tarihi Hitit ve Frig dönemlerine kadar uzanan Beypazarı, Roma, Bizans, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı hükmü altında bulunmuştur. Bir ticaret kasabası olarak varlığını sürdüren Beypazarı, adını da pazar olarak kurulmuş olmasından almaktadır. Beypazarı, 1868 yılında Ankara'ya bağlanan bir kaza olmuş, günümüzde ise halen Ankara'ya bağlı bir ilçe konumundadır. Beypazarı Evleri'nin çoğu 19. yüzyılda inşa edilmiştir. 84'ü Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafında tescillenmiş 3000 adet tarihi nitelikte ahşap ev bulunmaktadır (Özelçi Eceral ve Altinkaya Özmen, 2009: 56). Beypazarı Evleri, 2000'li yılların başlarında başlatılan restorasyon çalışmaları ile onarılarak bir kültürel miras olarak koruma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Beypazarı Evleri Cumbalı ya da Guşganalı olan iki ya da üç katlı ahşap yapılardan oluşur. Taş temel üzerine oturtulmuş ahşap evlerin dış cepheleri sıvalı olup çatı örtüsü kiremittir. (Beypazarı Kaymakamlığı, t.y.).

Resim 2.8: Beypazarı Evlerinden bir örnek (Kaynak: Beypazarı Kaymakamlığı)

Beypazarı Evleri'nde ilk restorasyon projesi 1995 yılında Kültür Bakanlığı tarafından 13 ev için "Sokak Sağıklaştırma Projesi" ile başlatılmıştır. 1999 yılında göreve gelen yeni Belediye Başkanı Mansur Yavaş'ın başlattığı dönüşüm ile bölgedeki evler restore edilerek, bölge turizm için canlandırılmıştır. Yerel ekonomiyi de canlandıran bu turizm atağıyla 1999 yılında 2.500 olan turist sayısı 2008 yılına gelindiğinde 370.000 kişiye ulaşmıştır. Restore edilen evlerin bir kısmı müze, otel ya da restoran olarak da kullanılırken, başta

kadınlar olmak üzere Beypazarı'nda yaşayanlar için ürettikleri her türlü ürünü turistlere pazarlayabilmelerini sağlamak için belediye tarafından sergi açma imkânı sağlanmıştır (Özelçi Eceral ve Altinkaya Özmen, 2009: 57-58). Günümüzde Beypazarı Evleri'ne özellikle yerel turistleri çeken çok sayıda kültür turizmi turları düzenlenmekte olup, bu turlar geleneksel Türk evlerinin tanıtımından merkezi bir role sahip konumunu korumaktadır.

Resim 2.9: Beypazarı turistik haritası (Kaynak:

<http://www.turkiyegezgini.com/category.jsp?city=ankara&subCategory1=fotograflar>)

2.1.5.5 Fener-Balat, İstanbul

İstanbul'un en eski semtlerinden olan Fener ve Balat, her ne kadar restorasyon ve yenileme projeleri kapsamına alınsa da Türkiye'deki diğer kültür turizmi örneklerinde olduğu gibi Bakanlık ya da Belediye teşvikleriyle turizm faaliyetlerinin yeteri kadar canlandırılmadığı bir örnek olarak öne çıkmaktadır. Buna rağmen Fener ve Balat semtlerini hemen hemen her gün yüzlerce yerli ve yabancı turist ziyaret etmektedir. Yan yana kurulu olan iki semt, içerdiği Roma, Bizans ve Osmanlı geçmişlerini barındıran izleriyle birçok sivil mimari örneğini en orijinal şekilde günümüze ulaştıran semtlere dendir. Tur acentelerinin ya da bireysel turist rehberinin sıklıkla kültür turizmi olarak şekillendirdikleri turlarla, Fener-Balat sokaklarında yürüyüş turları düzenlenerek, bu geleneksel konutların katılımcılara

tanıtımı sağlar. Farklı dini ve etnik unsurların geçmişten günümüze izleri de tarihi nitelikteki konutlar ile İstanbul'un tarihine ışık tutar.

Resim 2.10: Balat semtinin görünümünden bir kesit (Kaynak: <https://istanbul.com/balat-to-tekkur-mystery-walk-in-the-old-town>)

Fener-Balat semtleri Osmanlı döneminde gayri-müslim nüfusun yoğun olarak yaşadığı bölgelerin başında geliyordu. İstanbul'un Fatih ilçesinde tarihi yarımada içinde, Haliç kıyılarında kurulu olan semtler, Osmanlı döneminden başlayarak 1950'li yıllara kadar İstanbul Yahudilerinin yerleşim yeri olmuştur. II. Bayezid'in davetiyle, İspanya'daki Engizisyon Mahkemelerinin yargılamalarından kaçan Sefarad Yahudileri bu bölgelere yerleşmiştir. Günümüze ulaşan yapı stoku da çoğunlukla Yahudilerin geride bıraktıkları kültür mirası olarak varlıklarını sürdürmektedir (Ortaylı, 2007). Fener ve Balat'ta ayrıca, dünya üzerinde yaklaşık 250 milyon Ortodoks'a ruhani liderlik yaptığı bilinen tarihi Fener Rum Patrikhanesi ile Aya Yorgi Kilisesi, Fener Rum Erkek Lisesi, Panagia Muhliotissa Kilisesi gibi yapılar bulunmaktadır.

Fener-Balat'ta yer alan çoğu konut korunması gereken kültürel varlık olarak tescil edilmiştir. Fakat bölgede 2006 yılında Bakanlar Kurulu tarafından ilan edilen yenileme bölgesi kararının ardından başlatılan Fener-Balat-Ayvansaray Yenileme Projesi bir kentsel dönüşüm projesi olarak tasarlanmıştır. Fener, Balat ve Ayvansaray'da Sulukule'deki dönüşümüne benzer şekilde mahalle sakinlerinin o bölgeden çıkarılıp yenileme sonrasında lüks konutların ve turistik tesislerin bölgeye yerleştirilmesi öngörülmüştür (Yedekçi Arslan, 2014: 187). Bugün gelinen noktada ise bu proje tamamlanmamış ancak bölgeyi çok

sayıda turist geleneksel konutlar ile eski İstanbul mahalle kültürünü gezip yerinde görmek için ziyaret etmektedir.

2.1.6 Kültür Turizminin Dünya'daki Örnekleri

Dünya kültür turizminde tarihi değere sahip olan konutların turizme kazandırıldığı pek çok örnek var olup, bu örneklerin önemli bir kısmı koruma altında bulunmaktadır. Pek çoğu geleneksel konutları içeren kültür turizmine kazandırılan yerleşim birimleri, o bölgedeki yaşam kültürünü, konutların inşasında öne çıkan mimari tarzlar ile öne çıkarmaktadır. Dünya'da kültür turizmine açılan geleneksel konutların bir kısmı, o bölgenin tarihini, kültürünü, geleneklerini ve yaşam kültürünü yansıtırken, bir kısmı da kolonyal (sömürgeci) mirasın izlerini taşır. Bu bölümde kültür turizmini Dünya'daki örneklerinden Çin'de bulunan Hongcun Antik Köyü, Bolivya'da bulunan Sucre kenti, Finlandiya'da bulunan Porvoo kasabası ile Endonezya'da bulunan Kampung Naga köyü aktarılacaktır. Bu örnekler dışında kültür turizminde konut ve konutların yer aldığı sokak gezilerinin ön plana çıktığı yerlere Kanada'da bulunan Quebec şehri, Hollanda'da bulunan Amsterdam şehri, İran'da bulunan Horasan şehri ile Malta Adası da örnek verilebilir.

2.1.6.1 Hongcun Antik Köyü, Çin

Çin'in Anhui eyaletinin güneyindeki Huizhou bölgesinde, Huangshan Dağı'nın güneybatı yamaçlarında yer alan Hongcun Antik Köyü, kültür turizminin Dünya'daki örnekleri arasında özgün bir yere sahiptir. İçerdiği geleneksel Çin mimarisinde yer alan Anhui tarzı mimari ile inşa edilen çeşitli konutları içeren Hangcun Antik Köyü, komşusu olan Xidi Antik Köyü ile birlikte 2000 yılından bu yana UNESCO'nun Dünya Mirası Listesi'nde de yer alıp koruma altında bulunmaktadır. Yerel halkın da yaşamını sürdürdüğü Hongcun Antik Köyü, komşusu olan yerleşim ile arasına sosyo-kültürel, politik, işlevsel nedenlerle sınır çekilmiş ve inşa edilen çeşitli kapılarla turistlerin yerleşime bilet alarak girmeleri sağlanmıştır. Ayrıca sadece küçük turist gruplarının işlevsel olarak kullanabilecekleri bir giriş kapısı da ayrılmış ve turistik ziyaret açısından yerleşim işlevselleştirilmiştir (Xu et. al., 2018: 334-335).

Hongcun'da yer alan Anhui tarzı mimarinin en iyi örnekleri kabul edilen yapıların çoğu Song Hanedanlığı'na (M.S. 960 - 1279) kadar uzanır. 900 yıllık tarihe sahip olan Honcun'un Çin tarihi ve Çin'in mimari geleneği açısından önemi ise 1131'de, başlangıçta 13 geleneksel evi olan Wang klanının üyelerine ev sahipliği yapması ve ardından bir ticaret

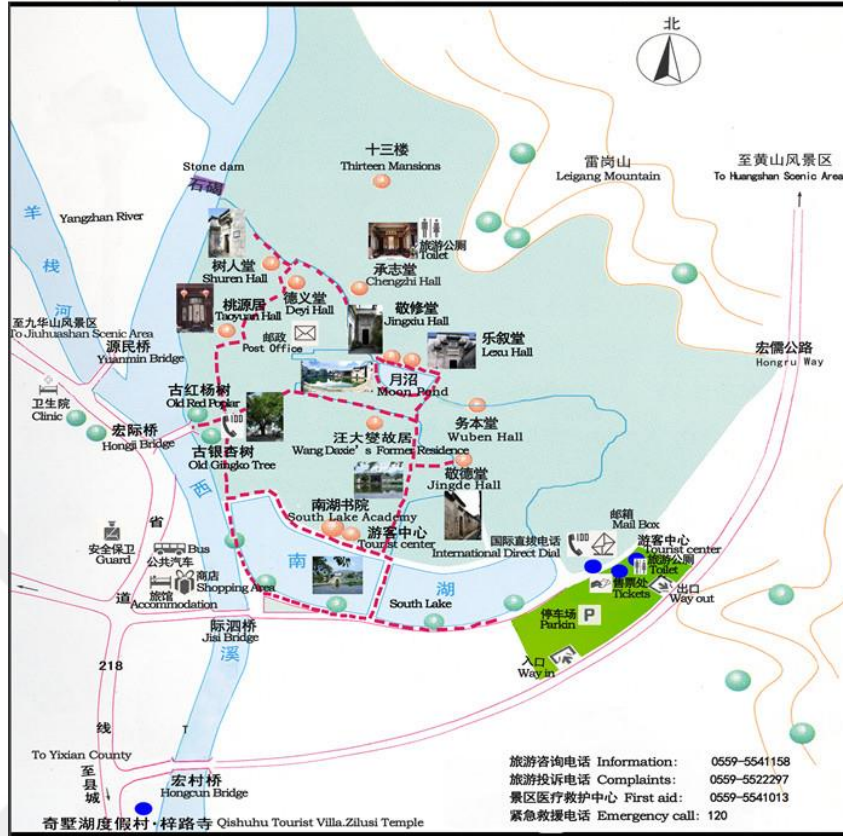
merkezi haline gelmesidir. Ayrıca South Lake Academy, Lexu Hall, Chengzhi Hall, Sanli Hall, Shuren Hall gibi yapılar da bu dönemde Hongcun'da inşa edilmiştir. Yerleşimin bu tarihi özellikleri dışında kültürel hayat içindeki konumu da turistlerin Hongcun'u ziyaret etme güdülerini tetiklemektedir. 2000 yapımı Kaplan ve Ejderha (*Crouching Tiger, Hidden Dragon*) filminin burada çekilmiş olması da turistlerin Hongcun'u tercih etmesini sağlamaktadır (China Discovery, t.y.).

Resim 2.11: Hongcun'daki geleneksel konutlardan bir kesit (Kaynak: China Discovery)

Yüzyıllara dayanan tarihi ile Hongcun Antik Köyü, Çin'in kültür turizminde en önemli turizm destinasyonlarından birini oluşturur. Köyü ziyaret eden turistlerin özellikle de Anhui tarzıyla inşa edilen geleneksel konutları ziyaret etmeleri sağlanır ve bunun için turistlere Hongcun'da takip edebilecekleri bir rota da sağlanır (Şekil 3). 3-4 saatlik bir turun öngörüldüğü Hongcun'da geleneksel konutların da ziyaretini içeren tur için rota şu şekilde tanımlanmıştır: “Giriş – Two Old Trees - South Lake – South Lake Academy – Jingde Hall – Wang Dade’s Former Residence – Wuben Hall – Moon Pond – Lexu Hall – Jingxiu Hall – Chengzhi Hall – Deyi Hall – Taoyuan Hall – Çıkış” (China Discovery, t.y.). Ayrıca köyü ve bölgeyi turizm açısından çeşitlendirmek için de farklı kültür turizmi alternatifleri sağlanmıştır. Fotoğraf turu, bisiklet turu ve Xidi-Hongcun Antik Yolu'nda 8,2 km'lik uzun bir yürüyüş ile Hongcun ve çevresinde farklı kültür turizmi alternatifleri sağlanmıştır.

宏村景区全景图 Overview of Hongcun

Resim 2.12: Hongcun'daki geleneksel konutların gezisi için hazırlanmış tur haritası

(Kaynak: China Discovery)

2.1.6.2 Sucre, Bolivia

Bolivia'nın ilk başkenti olan Sucre, 16. yüzyılın başlarında İspanyollar tarafından kurulmuştur. Şehrin mimari ve turistik açıdan en önemli özellikleri geçmişten günümüze çok iyi korunmuş olması ile yerel mimari geleneklerinin Avrupa'dan ithal edilen stillerle harmanlanması olarak gösterilmektedir. 1991 yılından bu yana Dünya Miras Alanı da olan Sucre tarihi şehrinin listeye dahil edilmesinde kriter olarak da Avrupa'dan gelen mimari tarzlar ile yerel tarzların harmanlanmasıyla Latin Amerika'da ortaya çıkan zengin mirasın en iyi örneklerinden birini temsil etmesidir (UNESCO, t.y.). Kolonyal binaların beyaz renkli olmasıyla "Beyaz Şehir" olarak da adlandırılan Sucre, kültür turizmi içinde geleneksel konut ziyaretlerinin öne çıktığı özgün kültür turizmi örneklerinden birini oluşturur.

Resim 2.13: Sucre'deki kolonyal konutlardan bir kesit (Kaynak: UNESCO)

Günümüzdeki adı Sucre olan La Plata şehri, 1538 yılında İspanyollar tarafından Characas konfederasyonunun yerli kültürü olan Yampara topraklarında Ciudad de la Plata de la Nueva Toledo (Yeni Toledo'nun Gümüş Kasabası) olarak kurulmuştur. La Plata, uzun yıllar ülkenin adli, dini ve kültürel merkezi olmuştur. Şehir, Bolivya'nın ilk başkenti ilan edildiğinde, 1839'da Bağımsızlık mücadelesinin lideri Antonio Jose de Sucre'nin şerefine Sucre adını almıştır. Tarihi şehir 16. Yüzyılda kurulduktan kısa bir süre sonra önemli bir kültür merkezi haline geldi ve yakındaki Potosi şehrinin maden zenginliği La Plata'nın ekonomik gelişimini de etkiledi. 17. Yüzyıla gelindiğinde La Plata, İspanyol doğu bölgeleri için dini bir merkez olarak hizmet etti. Sucre'nin binaları, 16. ve 19. yüzyıllar arasındaki Rönesans, Mudejar, Gotik, Barok ve Neoklasik dönemlerin başındakiler de dahil olmak üzere, Avrupa'dan ithal edilen yerel mimari geleneklerin ve tarzların harmanlanmasını göstermektedir (UNESCO, t.y.).

Sucre, turizm politikalarıyla iyi pazarlanabilen bir yerleşim olmayıp, diğer örneklerin aksine turistik cazibeden de yoksundur. Sucre'nin ziyaretçi profili daha çok uzun süreli gezgin olarak tanımlanabilen kişi ya da gruplardır. Buna karşın şehrin turistik ziyareti için birçok tur imkanı daha çok yerel acenteler ya da turist rehberlerince tanımlanmıştır. Sucre için turistik turlar, destinasyonun büyüklüğü, önemli dini, siyasi ve kültürel binalar ile

tarihi ve kültürel değeri bulunan kolonyal konutların ziyaret edilebilmesi için yürüyüş turları olarak belirlenmiştir. Bu turlarda, rehberlerin katılımcılara geçmişten günümüze Sucre’de gündelik yaşamın sokak aralarında gezilerek anlatmaları öngörülür (Viator, t.y.). Ayrıca beyaz renkli ve geniş avlulu kolonyal konutların bir kısmının butik otele dönüştürülmesiyle de Sucre’yi ziyaret edecek turistlerin bu konutlarda yaşamı deneyimlemesi hedeflenir (Laidback Trip, 2019).

2.1.6.3 Porvoo, Finlandiya

Finlandiya’nın ikinci en eski şehri olan Porvoo, eski şehri (old town) ile günümüzde Finlandiya’nın en önemli kültür turizmi destinasyonlarından birini oluşturur. Günümüzde 800 kişinin yaşadığı Porvoo, 1380 yılında bir kasaba olarak kurulan Porvoo’da bulunan birçok konut ile 18. ve 19. yüzyıllarda inşa edilen konutlardı. Ahşap, bahçeli ve müstakil konutların bahçelerinde yer alan kapılar ile birbirlerinden ayrılması Fin kültürünün bir yansıması olarak düşünülmüştür. O dönemde insanların çok sayıda evcil hayvanının olması, onları bahçede tutmak için kapılar inşa etmelerini zorunlu kılmıştır. Aynı zamanda Fin kültüründe kişisel alanın korunması ve bireysellik de bu evlerin inşasındaki mimari tarzı belirlemiştir (Visit Porvoo, t.y.). Günümüzde Porvoo, kültür turizminin pazarlanmasında geleneksel konutların ziyareti, fotoğraflanması ve tanıtılması gibi unsurları içeren önemli bir turistik destinasyon olma özelliğine sahiptir.

Resim 2.14: Porvoo’daki geleneksel ahşap konutlar (Kaynak: Visit Porvoo)

Finlandiya’nın kent kültüründe ahşap kasabalar önemli bir yer tutmaktadır. En eski Fin kasabaları Orta Çağ’a kadar uzanan bir yapıya sahipken, Finlandiya’daki çoğu ahşap kasaba, İsveç’te olduğu gibi 17. yüzyılda inşa edilmiştir. Finlandiya’nın eşsiz ahşap kasabalarından biri olan Porvoo’da şehirleşme 1832 yılında kabul edilen ızgara planla

yeniden gerçekleştirilmiş ve bu düzenli kentleşme de günümüzde Porvoo'nun yapı mirasını koruyan ve cazibe merkezi olan bir kültür turizmi merkezi haline getirmiştir (Niskala, t.y.).

Finlandiya turizm politikaları ile Porvoo'daki ahşap konutların ve diğer önemli yapıların turistlerce ziyaret edilmesi ve tanıtılması hedeflense de Çin'deki Hongcun örneğinde olduğu gibi belirlenmiş bir tur haritası söz konusu değildir. Bununla birlikte yerel rehberlerin Porvoo'daki eski şehirde düzenledikleri turların birçoğu, geleneksel ahşap konutların da gezisini içerir ve turistlere konutlar üzerinden Porvoo'nun tarihinin anlatılması hedeflenir. (Tripadvisor, t.y.).

2.1.6.4 Kampung Naga, Endonezya

Endonezya'nın Batı Java bölgesinde bulunan Kampung Naga yerleşimi, ülkenin geleneksel konutlarının kültür turizmi aracılığıyla tanıtılmasını amaçlayarak korunan bir yerleşim olup, Dünya'daki benzer kültür turizmi faaliyetleri arasında da eşsiz bir örneği oluşturmaktadır. Endonezya'da yerleşik Avustralyalı halklardan Sunadalıların yaşadığı yerleşimde geleneksel evler 2005 yılından bu yana kültürel miras olarak korunmakta, yaşatılmakta ve turizme açılmaktadır. Evlerin inşasında yapı malzemesi olarak ahşap, bambu ve palmye lifi kullanılmıştır (Khamdevi, 2016: 142). Evlerin inşasında yerel dini inancın da etkili olduğu söylenmiştir. 4. Yüzyılda Hindu Krallığı'nın Batı Java'da Sunadalıların yaşadığı bölgeyi yönetirken burayı kozmolojik merkez olarak hizmete alması, günümüzde bölgede yaşayanların yaşadıkları yerin evrenin merkezi olduğu inancını pekiştirmiştir (Darmayanti, 2018: 57). 109 ailenin yaşadığı yerleşimde, günlük ziyaretçi sayısı, 2011 ve 2013 verilerine göre en az 95 en çok 255 olup yıllık ziyaretçi sayısı ise 58.811'e kadar çıkmaktadır (Khamdevi, 2016: 142). Bu haliyle yerleşimin turist sayısında doygunluğa ulaştığı ve yerel hayatı zaman zaman tehdit ettiği de söylenebilir.

Resim 2.15: Kampung Naga yerleşimindeki geleneksel konutlar (Kaynak: Khamdevi, 2016)

Endonezya'nın ikonik kültür turizmi destinasyonlarından biri olan Kampung Naga, geleneksel konutların ziyaretini içeren Dünya'daki en özgün kültür turizmi çeşitlerinden birini de oluşturmaktadır. Kampung Naga'ya gelen turistler, genellikle bölgedeki diğer yerleşimleri de peş peşe gezerek Endonezya'da yaşayan yerel halkların yaşamlarına, tarihlerine ve kültürlerine hâkim olurlar. Tarih ve kültür aktarımında geleneksel konutlar da maddi ve maddi olmayan miras unsurları olarak önemli taşıyıcılar olarak görülür. Yalnızca dışarıdan gelen turların rehberliğini yapan kişiler değil, yerel halk da gelen turistlere rehberlik yapmaktadır. Özellikle de evlerin nasıl inşa edildiği ile inşa edilen evlerin dini açıdan nasıl bir anlam taşıdığı bilgisi yerel halk tarafından da aktarılmaktadır (Khamdevi, 2016).

2.1.7 Kültür Turizmine Yönelik Akademik Çalışmalar ve Alternatifler

Kültür turizmine yönelik akademik çalışmalar, turizm işletmeciliği, mimarlık, şehir ve bölge planlama ve coğrafya gibi farklı disiplinlerin çalışma alanlarına giren geniş bir literatürde yer almaktadır. Kültür turizmini konu edinen akademik tezler ise kültür turizminin uygulanma biçiminin çözümlenmesi ile uygulandığı yerleşim birimlerine katkılarının incelenmesi (Aksu, 2004; Abacılar, 2008; Akdere, 2018; Çalışkan, 2009; Kahraman, 2019), ile kültür turizminin uygulanmadığı yerlerde o yerleşimin kültür turizmi açısından potansiyelinin araştırılması ve alternatif rota önerilmesi (Altınok, 2016; Babacan, 2020) gibi içeriklere sahiptir.

Bununla birlikte bu tez çalışmasına konu olan geleneksel konutların, tarihi kent merkezinde yer alan sivil mimarlık örneklerinin koruma sorunlarına dikkat çeken birçok çalışma da literatürde yer almaktadır. Yukarıda, *Kültür Turizminin Türkiye'deki Örnekleri* başlığı altında da aktarıldığı gibi, Ayvalık, Yozgat, Bitlis, Safranbolu, Beypazarı gibi yerleşimlerde yer alan geleneksel konutların kültür turizmi için nasıl koruma altına alınarak işlevselleştirildiği (Akın, 2007; Dikmen, 2017; Kiper, 2006, Yüksel, 2009) ve çeşitli sosyal ve fiziki nedenlerde koruma sorunları bulunan ancak barındırdığı geleneksel mimari ve kentsel dokusuyla koruma altına alınması gerektiği (Payaslı Oğuz ve Aksulu, 2016; Dalkılıç ve Aksulu, 2004) çeşitli çalışmalarda tartışılmıştır.

Troya örneğinde kültür turizmine katılan turist profilini inceleyen Murat Aksu (2004), çalışmasında turistlere yönelik anket uygulayarak veri analizine başvurmuş ve Troya'yı ziyaret eden ziyaretçi profilini üç gruba ayırmıştır: Troya hakkında önceden bilgi sahibi olanlar, Troya hakkında bilgi sahibi olmayanlar ve kültürel değerlere ilgi duyanlar ve Troya hakkında bilgi sahibi olmayıp kültür turizmini de amaçlamayan ama bölgeden geçerken Troya'yı ziyaret edenler (Aksu, 2004: 80). Aksu bu bulguları ışığında kültür turizmi için daha uzun vadeli planlar yapılması ve yöre halkı ve yöneticilerin turizmi çeşitlenmesi için çalışmalara katılmasını önermiştir (Aksu, 2004: 81).

Doğal ve kentsel sit alanı olarak İstanbul'un Arnavutköy semtini ele alan Pınar Abacılar'ın (2008) tezi ise Arnavutköy'ün sivil mimarlık örneklerini incelerken doğal ve kentsel sit alanların kültür turizminin uygulanmasında ve uygulamada sorunların en aza indirilmesinde turizm yönetim planlarına ihtiyaç duyulmasına dikkat çekmektedir (Abacılar, 2008: 169). Abacılar, geleneksel konutların tescil planları ve koruma stratejileri üzerinde kapsamlı bir araştırma yaparken, Liverpool örneğinden yola çıkarak İstanbul için çok katımlı bir kültür turizmi yönetim planı önermektedir. Benzer şekilde Hatice Seda Akdere (2018) de İstanbul'da bulunan ve aynı zamanda Dünya miras alanı olan tarihi yarımada'nın kültür turizmine sosyal ve ekonomik katkılarını incelerken Tarihi Yarımada Yönetim Planı ile İstanbul Turizm Master Planı'nın birbirleriyle uyumunu tartışmaktadır.

Serkan Çalışkan'ın Beypazarı örneğini ele alan tez çalışması ise tarihi konut işletmeciliği ile kültür turizmine katılan turist profilini incelerken, konakların turizm endüstrisine nasıl dönüştüğünü ele almaktadır (Çalışkan, 2009). Çalışkan'a göre, Beypazarı'nda restore edilerek turizme açılan konutları ziyaret edenlerin Beypazarı'nı ziyaret etmedeki temel

motivasyonları otantizme, geleneklere, yerel mutfağa merak ve özlem olarak öne çıkmaktadır ve bu Beypazarı'nda kültür turizminin uygulanmasında başlıca rolü oynar (Çalışkan, 2009: 121-122). Ahmet Sencer Kahraman (2019) da benzer şekilde Beypazarı ve Safranbolu örneklerini kültür turizmi bağlamında incelemektedir. Beypazarı ve Safranbolu'nun turizm potansiyelini niceliksel olarak karşılaştıran Kahraman (2019: 63-64), Beypazarı'nda kültür turizminin uygulanmasında sokak koruma projeleri ile evlerin restorasyonu ile başlamasına, Safranbolu da ise geleneksel Türk mimarisinin ürünü olan Safranbolu Evleri'nin UNESCO Dünya Miras Listesi'ne alınmasına dikkat çeker. Var olan kültür turizmi uygulamasının bir incelemesini yapan Kahraman'ın çalışması, turizm sürekliliğinin sağlanması, tanıtım çalışmalarına ağırlık verilmesi ve alternatif turizm türlerini de içeren tur programlarının oluşturulmasını da içeren bir dizi öneri de sıralar (Kahraman, 2019: 120-121).

Kültür turizminin uygulanmadığı fakat uygulanması için öneri geliştiren akademik çalışmalar da literatürde mevcuttur. Bu çalışmalar arasında Koray Altınok'un Burdur'un Ağlasun ilçesini konu edinen tezi, halk kültürünü ele almasıyla ilçenin kültür turizmi için olumlu ve olumsuz özelliklerini tespit etmesiyle dikkat çeker (Altınok, 2016). Altınok, ilçenin somut olmayan kültür mirası unsurlarının kapsamlı bir incelemesini yaptıktan sonra, ilçeyi kültür turizmi bağlamında incelemektedir. İlçede kültür turizminin ilçenin kuzeyinde yer alan Sagalassos antik kenti merkezli şekilde varlığını sürdürdüğüne dikkat çeken Altınok (2004: 190), somut olmayan kültür mirası unsurlarının yerinde görülmesine yönelik bir kültür turizmi alternatifi önermektedir. Altınok'a göre (2004: 217-218), ilçenin coğrafi açıdan ulaşım dezavantajı ve kültür turizminin yönetimi için gerekli olan kurumsal eksiklik, ilçeyi turizm çeşitlendirmesi açısından olumsuz kılmaktadır.

Zafer Babacan (2020), Adıyaman ilinin kültür turizmi potansiyelini araştırdığı tez çalışmasında literatürde var olan kültür rotası kavramından yola çıkarak bir öneride bulunmaktadır. Çalışmada alternatif kültür turizmi için önerilen Kommagene Kültür Rotası, Nemrut Dağı Milli Parkı, Perre Antik kenti, Adıyaman Müzesi, Cendere Kanyonu / Köprüsü, Eski Kâhta Kalesi, Arsemia Ören Yeri, Karakuş Tümlüsü, Şeytan Köprüsü'nden oluşmakta ve bu türden bir rotanın kullanıldığı bir kültür turizmi alternatifine katılım potansiyelini ölçmek için anket çalışması uygulanmıştır (Babacan, 2020: 97-100).

Bu tez çalışması ise kültür turizmi potansiyeli taşıdığı düşünülen Balıkesir tarihi kent merkezi için biri kısa tur aksı, diğeri uzun tur aksı olmak üzere iki farklı kültür turizmi rotası önermektedir. Bu çalışmanın, kültür turizmi ve özellikle de anıtsal yapılar ile sivil mimarlık örneklerinin ziyaret edilmesini amaçlayan turizm alternatiflerini inceleyen akademik çalışmalardan farkı yeni bir tur aksı ile turizm alternatifi önermesi ve tura dahil olan konutların tarihi ve mimari özelliklerinin incelenmesini öne çıkarmasıdır. Çalışmanın bir sonraki ana bölümünde, Balıkesir tarihi kent merkezi kültür turizmi açısından değerlendirilerek, kültür turizmi için önerilen tura dahil edilen yapılar ele alınacaktır.

2.2 Türkiye’de Mimari Eserleri Koruma Düşüncesi

“Koruma” eylemi kendimize ait hissettiğimiz değerleri sakınarak mümkün olan en uzak tarihe kadar aktarılmasını sağlamayı amaçlar. İnsanlar yaşamlarını devam ettirdikçe geride bırakılan eserler geçmişimize ışık tutmak ve tarihimizi anlamak açısından önem arz etmektedir. Dönemlere ve dönemin ihtiyaçlarına göre koruma algısı değişiklik göstermiştir. Her biri korumayı amaçlayan yasalar bir sonra çıkarılacak yasanın temelini oluşturmuştur. Öncelikle tarihi eserleri yasalarla korumaya çalışmış daha sonrasında yaşanan yapılarında yapıldığı dönemin karakteristik özelliklerini taşıdığı anlaşılmiş yapıları da yapıların bulunduğu alanları da koruyacak yasalar çıkartılmıştır. Öncelikle yurt dışından bu konuda geride başlasak da daha sonrasında paralel bir tavır izleyerek günümüze kadar ulaşmamız mümkün olmuştur.

2.2.1 Osmanlı Döneminde Koruma Düşüncesi

Osmanlı Döneminde 1869, 1874 ve 1884 yıllarında eski eserleri korumak için nizamnameler çıkartılmıştır. 1869 nizamnamesi toplamda 7 maddeden oluşmaktadır ve büyük çoğunluğu kazıda çıkartılan taşınabilir tarihi eserleri kapsamaktadır. 1869 yılında çıkartılan nizamnamenin en önemli maddesi kazıda çıkarılan eserlerin yurt dışına çıkarılmasını yasaklayan maddedir. 1869 yılından sonra çıkartılan nizamnamelerde yasaklar ile geri adımlar atılacak olsa da 1869 nizamnamesinde bulunan maddede kazıda çıkarılan tarihi eserin devlette ait olduğu kesin bir dil ile belirtilmiştir. 1869 yılında çıkarılan nizamnameden sonra 1874 yılında çıkarılan yeni nizamnamede sadece kazıda çıkarılan eserleri kapsayacak şekilde hazırlanmıştır ve bu maddelerde taşınmaz eski eserlere hiçbir şekilde değinilmemiştir. (Çal, 1997: 392).

1874 nizamnamesinde Osmanlı devletinin siyasi durumunu da göz önünde bulundurarak Avrupa devletlerinin baskısı ile bazı değişiklikler yapılmıştır. Bunlardan en önemlisi kazıda ele çıkarılan eserlerin 1/3'ünün kazıyı yapanın 1/3'ünün arsa sahibinin 1/3'ünün devletin kabul edilmesi ve çıkarılan eserlerin yurt dışına çıkarılarak satılabilmesidir (Şimşek ve Dinç, 2009: 110). 1874 yılında devlet arsa sahibine ve kazıyı yapana ait olan payları satın alarak kazıda çıkarılan eserlerin yurt dışına çıkmasını önleyebilecek siyasi ve ekonomik güce sahip değildi. 1869 yılında çıkarılan nizamnameye kıyasla daha detaylı olan 1874 nizamnamesinde yapılan değişiklik eski eser yapıların muhafızlar tarafından korunabileceğidir. Fakat çıkarılan nizamnamede eski eser bina tanımı tam olarak yapılmadığından bu madde havada kalmıştır (Çal, 1997: 393).

1874 yılında çıkarılmış olan nizamnamenin içerik bakımından yetersiz olması sebebiyle 1883 yılında yeni nizamname hazırlıkları başlamış ve 1884 yılında hazırlığı yapılan nizamname çıkartılmıştır. Bu nizamname eski eser bina tanımı detaylandırılarak somut örnekler verilerek açıklanmıştır ve kazıda elde edilen tüm eserlerin devlete ait olduğu belirtilmiştir. Eski eseler yapıları korumanın tamamen devletin sorumluluğunda olduğuna da bu nizamname ile değinilmiştir (Şimşek ve Dinç, 2009). Söz konusu maddeler nedeni ile 1884 yılında çıkarılan nizamname taşınmaz yapıların haklarını koruyan ilk nizamname olmuştur. 1884 nizamnamesindeki eksikler nedeni ile yeni bir nizamname hazırlığı başlatılmış ve 1906 yılında tamamlanan nizamname yayınlanmıştır. 1906 yılında çıkarılan nizamnamenin en mühim maddesi “taşınır taşınmaz tüm eserler devletin malıdır” olmuştur (Şimşek ve Dinç, 2009).

1913 yılında 1906 yılında çıkarılan nizamnameye ek olarak yeniden bir nizamname çıkartılmış ve bu nizamname ile tarihi eser ticareti yapanlara ruhsat alma zorunluluğu getirilmiştir. 1921 yılında, 1913 yılında çıkarılan nizamnamenin yetersizliği sebebi ile güncellenen 1913 nizamnamesi tekke, imaret, eski eser binalar, türbe ve kümbet şeklinde açıklanmıştır. Ayrıca günümüzde uygulandığı gibi bir eserin eski eser sayılabilmesi için zaman sınırlaması getirilmiştir. Tüm bunlara ek olarak 1874 yılında çıkarılan nizamname gibi kazıdan çıkarılan eserlerin hisseler bölünme durumu yeniden nizamname maddelerine taşınmıştır (Çal, 1997: 394; Çal, 2005).

Tüm bu nizamnamelerden anlaşılacağı üzere cumhuriyet döneminden önce genellikle taşınır eserler ön planda tutulmuştur. Son çıkarılan nizamnamelerde eski eser yapılar önemsenmiş fakat bu yapıların arasında sivil mimarlık örnekleri değil anıtsal eserler vardır.

2.2.2 Cumhuriyet Dönemi Koruma Düşüncesi

Cumhuriyet döneminde koruma kanunları Osmanlı dönemine göre daha da geniş kapsamlı hale getirilmiştir. Osmanlı döneminde sadece anıtları ele alan koruma yaklaşımı cumhuriyet döneminde anıtlar ile kent planlamasına ve konutlara da yasalarında yer vermiştir.

Bu dönemde “Haussmann yaklaşımı” olarak bilinen “güzel kent” yaklaşımı benimsenmiştir. Anıtların etrafının açık bırakılmasını savunan bu yaklaşım ülkemizde de 20. yüzyılın başlarında uygulanmaya başlamıştır. Anıtlar yeni yapılan meydanların merkezinde yalnız bırakılmış ve hatta ikincil anıtlar asıl anıtların meydana yalnız kalabilmesi için yıkılmıştır. Cumhuriyetin ilan edilmesi ve Ankara'nın ülkenin başkenti olmasından sonra mekânı planlayarak yeniden yaratmak için halen devamlılığını sürdüren yasal düzenlemeler yapılmıştır. Yasal düzenlemelerin ve planlı alanların ilk örneği Ankara'dır (Kejanlı, Akın, Yılmaz, 2007).

Daha detaylı inceleyecek olursak ilk olarak Cumhuriyet yönetimi 1930 yılı ile 1935 yılları arasında çıkarmış olduğu yasalar ile Osmanlıdan kalan yasaları değiştirmiş ve yeni bir kurumsal düzenleme yapmıştır. Bunlar, 1930 yılında hazırlanarak çıkarılan ve her belediye için plan yapma zorunluluğu getiren 1580 sayılı “Belediye Kanunu” ve aynı yıl çıkarılan 1593 sayılı “Umumi Hıfzıssıhha Kanunu” ile 2033 sayılı “Belediye Bankası Kuruluş Kanunu”dur. Bu kanunlar sayesinde, Anadolu devlet işletmelerinin kurulduğu şehirlerin ve diğer önemli alanların Ankara'da geliştirilen modele uygun olarak çağdaştırma çabaları başlamıştır.

Bu nedenle, şehirlerin tarihi merkezi üzerinde açılan ana hatlar ve bu hatların oluşturduğu Cumhuriyet Meydanları, Hükümet Konakları ve resmi kurum binaları ile tarihi eserlerin yer aldığı alanların etraflarının açılarak herkesin görebilmesini sağlayan korunması düşüncesi ile 1/500 ölçekli uygulama planları yapılmıştır (Dinçer, Akın, 1994).

10.06.1933 yılında kabul edilen ve 21.06.1933 yılında yayınlanmış olan 2290 sayılı “Belediye Yapı ve Yollar Kanunu” binaların etrafları ile birlikte bir bütün olarak korunması gerektiği üzerinde durmuş (Akozan, 1977), Bu yaklaşım ile planlamada şehri bir bütün olarak ele alan yeni bir bakış açısı oluşturmuştur. (Dinçer, Akın, 1994), tarihi eserlerin yoğun olduğu yerlerde özel bir Planlama modeli olması gereği üzerinde durulmuş, ayrıca, anıtsal kategorisine ait eski eserlerin etrafında 10 metre açıklık (yapı yaklaşma sınırı) olması gerektiği vurgulanmıştır. Mimari eserlerin imar planları aracılığı ile korunması düşüncesinin yaygınlaşmasından sonra şehir planlama prensipleri dâhilinde tarihsel ve doğal değerlere saygılı olma fikri de önem kazanmıştır.

1934 yılında yürürlüğe giren 2722 sayılı “Belediyeler İstimlak Kanunu” ile 1935 yılında yürürlüğe giren 2763 sayılı “Belediyeler İmar Heyeti’nin Kuruluşuna İlişkin Kanun” da hazırlanan önemli kanunlardır (Tekeli, 1998). 1936 yılında yürürlüğe giren “Şehirlerin imar Planlarının Tanzimi İşlerine Ait Umumi Talimatnamesinde ise, şehir Planlarının her kent için uygulanabilir hale getirilmesi ve harita mühendisleri yerine mimarlara yetki verilmesi kentsel mekânların oluşumunda etkin rolü olan yasalardan biridir (Dinçer, Akın, 1994). 1935 yılında vakıflar ve onun öncesinde ise 1934 yılında müzeler, yeni bir düzenleme kapsamına alınmışlardır (Akçura, 1972).

Cumhuriyet dönemiyle birlikte; anıtsal özellikte tarihsel mimari eserlerin korunmaları gerektiği düşüncesinin ağırlık kazandığını ve ilk kez bu eserlerin hazırlanan imar planlarının hazırlık aşamasında korunmalarının tartışıldığını görmekteyiz. 1930’lu yıllardan sonra eski eser tanımının içine taşınmazların da girmesiyle koruma yaklaşımı genişlemiştir. Bu dönemde Türkiye genelinde 3500 eser uzmanlar tarafından belirlenmiştir (Tekeli, 1998).

Cumhuriyet dönemini takip eden 1930 yılında başlayan kurumsal yapıda oluşturulmaya çalışılan sistem, Cumhuriyet döneminin yönetimi ve şehir planlaması konusundaki yaklaşımını 1980’li yıllar ve daha sonraki yıllara taşımıştır. Kentsel ölçekte korumaya karşı ilk gerçek yaklaşım 23 Temmuz 1932’de onaylanan H. Jansen’in hazırladığı Ankara imar Planında görülmüş; imar planı raporunda kalenin ulusal yaşamın simgesi sayılarak korunması ve etraftan kolaylıkla algılanabilmesinin gereği savunulurken; 1937 yılında kale ve çevresi ilk kez protokol alanı olarak koruma kapsamına alınmıştır. İçişleri Bakanlığına

bağlı “Belediyeler İmar Heyeti” ile, Bayındırlık Bakanlığına bağlı “Şehircilik Fen Heyeti”, bu dönemin uygulayıcı ve denetleyicisi olan kurumlardır (Dinçer ve Akın, 1994).

Kurumlar tarafından yapılan düzenlemeler ile 1945 yılında 4759 sayılı yasayla “İller Bankası” kurulmuştur. Kuruluş nedeni belediyelere planlama ve altyapı projeleri konusunda teknik hizmet sağlamak ve bunların ekonomik boyutuna yardım etmek olan bu kuruluş (Tekeli, 1998), o dönemde yeterli bir kurum olmasına rağmen zaman içinde, şehirlerdeki büyük değişim ve gelişime cevap veremez hale gelecektir. 1948 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı “Belediye Gelirleri Kanunu” ile Belediye gelirlerinin arttırılmaya çalışılması amaçlanmış ancak, şehirlerdeki büyük dönüşüm karşısında Belediye gelirleri de yetersiz kalmış ve Tarihi çekirdeğe sahip kentlerdeki hizmet ve planlama çalışmaları dönüşümü karşılamaktan uzak kalmıştır. Bu durumda şehirlerde gecekondular ve yap-satçı üretimi hızlandırarak tarihi kentleri tahrip etme sonucuna zemin hazırlamıştır.

1950’li yıllarda şehir planlamasına ve korumaya yaklaşım değişmiş, akademik alanlarda tartışılmaya başlanılmıştır. 2 Temmuz 1951 tarihinde yürürlüğe giren 5805 sayılı “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun”la ülkede korunması gereken mimari ve tarihi önem taşıyan anıtların ve diğer taşınmaz eski eserlerin bakım, onarım, koruma, yenileme işlerinde uyulacak kuralları ve programları belirlemek; belirlediği kural ve programların uygulanmasını gözlemek ve denetlemek; taşınmaz eski eserler ve anıtlar ilgili olarak kendisine gösterilecek ve özel araştırmaları ile kurul üyeleri tarafından bilgi edinilecek her türlü konu ve uyuşmazlık üzerinde bilimsel görüş bildirmekle sorumlu Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) kurulmuştur (Kejanlı, Akın, Yılmaz, 2007).

1960’lı yılların sonundan itibaren kentsel ölçekte koruma sorunu, ilgili yasalarda yer almaya başlamış ve bu yasalarda 1964 yılında yayınlanan Venedik Tüzüğü’nün Türkiye’deki ilk etkilerine de rastlanılmış bulunmaktadır. Ayrıca taşınmaz eserlerin tescil işlemleri de bu yıllarda yapılmaya başlanmıştır. Bu yıllardan sonra koruma düşüncesi sadece eski eseri değil çevresini de bir bütün olarak ele alır hale gelmiştir. Ve bir bütün olarak düşünülerek koruma algısı oluşturulmuştur.

1980’li yıllardan sonraki dönemde koruma ve planlama ile ilgili gereken resmi kurumlar kurulmuştur. Öncesinde Eski Eserler Kanunu çıkarılmış ve bu konun koruma konusundaki çağdaş gelişmeleri yansıtan yapıya sahip olan *1710 sayılı Eski Eser Kanunu’ dur*. Ülkemizde tarihi çevrenin doku bütünlüğüyle korunmasına fırsat veren ilk yasa olarak koruma tarihimizde önemli bir aşama oluşturmaktadır. Bu dönemde koruma çalışmaları uluslararası çalışmalar ile eş seviyede ilerlemeye başlamıştır. 1984 yılında Eski Eserler Kanunu yerine *2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu* getirilmiştir. Bu yasanın amacı ilk maddesinde açıklanmıştır.

“... korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir.”

Bu yasayla, daha önce kullanılan “eski eser” deyimini terk edilerek, yerine UNESCO tarafından kabul görmüş olan “kültür varlıkları” terimi konulmuştur (Kejanlı, et. al., 2007).

2.2.3 2000’li Yıllar Koruma Düşüncesi

2000’li yıllarda planlama ve korumada etkin rol üstlenecek olan kurumsal ve akademik çevrelerin bilimsel olarak uygulamaları devam etmiş ve yerel yönetimler kentlerin korunmasında öncü olmuştur. 2004 yılında *2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu* içeriğinde bulunan tanımlarda değişiklikler ve bazı eklemeler yapılmıştır ve koruma düşüncesi eski haline göre daha sağlam temellere oturulmuştur (Ahunbay, 2016).

Türkiye’de koruma yaklaşımının tek anıt korumasından başlayarak kentsel ölçekte koruma düşüncesine ulaşması uzun bir zamana yayılırken, günümüzde uluslararası koruma örneklerine uygun bir norma ulaşması 14.07.2004 yılında yürürlüğe giren 5226 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile sağlanmaya çalışılmıştır (Kejanlı, et al., 2007).

Söz konusu Kanun; bugüne kadar sözü edilmemiş yönetim alanı, yönetim planı, bağlantı noktası gibi yeni tanımlamalar oluşturmuş, koruma planlaması içinde eylem alanlarının ve önceliklerinin belirlenmesini mümkün hale getirmeye çalışmıştır. Ayrıca koruma alanındaki çalışmalarında, “Katılımcı Alan Yönetimi Modeli” ile yeni kaynak imkânı sağlaması, örgütlenme modelleri üretmesi, planlama aşamaları ile uygulamada kullanılacak sorumlulukların belirlenmesi ve kullanıcı katılımı sağlanarak sürdürülebilir yönetim

modeli elde etmeye çalışması ile bugüne kadar yürürlüğe sokulan koruma yasalarından onu ayrılmaktadır.

Yasa koruma uygulamalarında eş zamanlı olarak; valiliklerin, Belediyelerin ve ilgili kuruluşların dışında, söz konusu alanla ilgili meslek odalarını, sivil toplum kuruluşlarını ve plandan etkilenen vatandaşların katılımını da sağlamaktadır. Özellikle içerisinde koruma birimi kurarak tescilli yapılara bakım izni yetkisi ile belediyelerin korumadan sorumlu olmasının sağlanması daha önceki uygulamalardan çıkan karışıklığı en az seviyeye indirecek özellikte olmuştur. Büyükşehir belediyeleri, Valilikler, Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek üzere sanat tarihi, mimarlık, şehir planlama, mühendislik, arkeoloji gibi meslek alanlarından uzmanların görev alacağı koruma, uygulama ve denetim büroları kurulması sağlanmıştır (Kejanlı, et. al., 2007).

Bu bürolar koruma bölge kurulları tarafından uygun görülen koruma amaçlı imar planı, proje ve malzeme değişiklikleri ile inşaat denetimi de dâhil olmak üzere uygulamayı denetlemekle yükümlü olmuşlardır. Bu yasa eş zamanlı olarak, korumanın gönüllü kurumlardan destek alması, vakıf ve derneklerin, akademik düzeyde bir katılımın sağlanması yolunu açması bakımından da oldukça önemlidir. Söz konusu yasanın sağladığı dayanakla, koruma etaplarında, Üniversitelerin içinde yer alan çeşitli bölümlerde görevli öğretim elemanlarının karar ve uygulamalarda katılımcı olarak yer alması sağlanabilecektir (Kejanlı et. al., 2007).

Ayrıca ICOMOS Türkiye 2013 de sunulan mimari mirası koruma bildirgesinde koruma tanımını aşağıdaki gibi yapmıştır:

“Kültürel miras insanlığın, toplumların ve toplumu oluşturan kültür gruplarının varlığının kimliğinin ve sürekliliğinin simgesi ve kanıtıdır. Somut ve somut olmayan kültürel miras, tarihsel, belgesel, estetik-sanatsal, simgesel, sosyal ekonomik, dini, manevi ve hatta politik değerler içerir. Yenilenemez bir kaynak olan kültürel mirasın, toplumumuz için önemli değer olan “emanet” kavramıyla özleştirilerek içerdiği tüm değerleri ile birlikte gelecek nesillere aktarılması toplumsal bir sorumluluktur.”

Bu madde ile korunma için gerekli tanımlamalar yapılmıştır. Türk kültürü ile ilişkilendirilerek aslında korunma ilkesinin sadece akademisyenler ve meslek grupları

tarafından değil bu ülkemizde yaşayan herkes tarafından kabul edilerek uygulanması gerektiği vurgulanmıştır (Ahunbay, 2016).

Bu bağlamda, koruma düşüncesinin kültür turizmi ile bir arada düşünülmesi gerektiğini koruma düşüncesinin kültür turizmi uygulamaları ile birbirini desteklemesi gerektiğini düşünebiliriz. Koruma düşüncesinin bireysel çabalarla da şekillenmesi, yalnızca kurumsal çabalar ve anıtsal yapıların korunması ile sınırlı kalmaması gerekmektedir. Kültürün bir parçası olan konutların korunması için insanların gerekli bilinci taşımaları, koruma düşüncesini içselleştirmeleri yönünde algının değişimi gereklidir. Kültür turizminin bu noktada bir taşıyıcı ya da araç olabileceği söylenebilir. Kültür turizmi yoluyla hem koruyan kişilerin hem de turistlerin farkındalığının artırılmasıyla, planlı bir altyapının varlığı ve kültürel alışverişi önceleyen bir korumayı destekleyici kültürel turizm uygulamalarına yönelinmelidir.

3. BALIKESİR TARİHİ KENT MERKEZİNİN CANLANDIRILMASI

Bu bölümde, Balıkesir tarihi kent merkezinin kültür turizmi bağlamında canlandırılmasına yönelik öneriler ele alınacaktır. İlk olarak Balıkesir tarihi hakkında genel bir özete yer verilecektir. Ardından kent merkezinin kültür turizmi açısından bir değerlendirmesi yapılacaktır. Bir sonraki başlık altında tarihi kent merkezinde yer alan tescilli yapılar ve bunların tarihi kent merkezindeki dağılımı incelenecektir. Daha sonra ise Balıkesir tarihi kent merkezinin kültür turizmi bağlamında canlandırılması için bir öneri olarak oluşturulan uzun tur ve kısa tur aksları tanıtılacaktır. Son olarak ise turları oluşturan anıtsal yapılar ve ardından geleneksel konutlar ve otel yapılarının tarihi, kültürel ve mimari özellikleri kapsamında tanıtılacaktır.

3.1 Balıkesir Tarihi: Kısa Bir Özet

Balıkesir şehri coğrafi konumu ve çok yönlü özelliklere sahip olması nedeniyle, tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Kazılardan elde edilen bilgiye göre Balıkesir kent tarihinin M.Ö 3000li yıllara kadar dayandığını söylemek mümkündür. Balıkesir kentinin bulunduğu alanda resmi olarak ilk yaşayan uygarlık Misiler olarak bilinen Misyalılardır. Ancak Misyalıların bu bölgede bağımsız devlet kuramamalarından dolayı kentin sınırlarını sahil kıyılarına kadar genişlettiği bilinen Hititler ele geçirmiştir. Misyalıların bulunduğu bölge Hititlerden sonra sırasıyla Troyalıların, Lidyalıların, İnanlıların, Büyük İskender'in, Bergama krallığının ve Romalıların egemenliği altında girmiştir. Helenistik dönemde bölgede birçok şehir devletleri kurulmuş ve bu devletlerden bazıları bugüne kadar antik adlarını korumuştur. Pendoramus (Bandırma), Ertekta (Erdek), Adremyteion (Edremit) bu şehirlerden bazılarıdır.

Yedinci yüzyıldan itibaren Müslümanlar tarafından kabul gören bölgeye 1071 Malazgirt savaşının ardından Selçuklu Devleti hâkim olmaya başlamıştır. Batı Anadolu'da Bizans İmparatorluğu karşısında olan Selçuklu Devleti ile Anadolu beyliklerinin büyük bir bölümü bağımsız beylikler kurmuştur. Bu beyliklerden biri de Kalem Şah'ın oğlu Kara İsa'nın kurduğu karesi beyliğidir ve Karesi beyliği merkezini Balıkesir olarak belirlemiştir (Uzunçarşılı, 2000).

Karesi beyliğinin Osmanlı devletine dahil oluşu 1361 yılında Çanakkale şehrinin kuşatılması ile gerçekleşmiştir. Karesi Beyliği'nin her yönden güçlü bir devlet oluşu ve en

önemlisi askeri gücü Osmanlı devletine avantaj sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nde Karesi de dahil birçok sancak birleşip eyalet oluşturulmuşsa da Karesi 1909 yılında bağımsız bir sancak olmuştur. Yunanlılar İzmir'i işgal ettikten sonra, Balıkesir'de 1920 yılında Yunanlıların işgaline uğramıştır. Fakat iki yıl sonra 6 Eylül 1922 yılında Yunanlıların işgalden kurtulmuştur. 1923 yılında tüm sancakların il olması ile Karesi ili kurulmuş ve üç yıl sonra da şehrin adı Balıkesir olarak değişmiştir. Kentin o dönemde çizilen sınırları günümüze kadar aynı şekilde gelmiştir.

Geçmişte çok önemli uygarlıkları toprakları üzerinde ağırlamış olan Balıkesir şehir merkezinin kesin yeri bilinmemektedir. Fakat ilk yerleşim bölgesinin günümüzde Kepsut adı ile bilinen ilçenin bulunduğu bölgelerde olduğu ve ardından günümüz Atatürk Parkı civarına taşındığı düşünülmektedir (Ünlüyoğlu, 1995; Mutaf, 1996). Eski çağlarda itibaren Akhyaous, Akira, Hadrianoterai, Palaeo-Castro, Balıkısra, Balıkhisar ve Balıkesri olarak bilinen ve bugüne Balıkesir olarak gelen ismin çıkış noktasının ne olduğu henüz kesinlik kazanmamıştır (Ünlüyoğlu, 1995). Şehrin genellikle Bizans egemenliği altında olduğu bilinsede 18. yüzyıl Türkler bu bölgeye gelene kadar bir dönem Arap egemenliği altında kalmıştır. Bu dönemde şehrin çevresinin surla çevrili olduğu düşünülmektedir ancak bu surların sınırları kesin olarak bilinmemekle birlikte kentin ova bölgelerine doğru yarım daire şeklinde olabileceği düşünülmektedir (Tolun, 1970).

1330'lu yıllarda Karesi Beyliği'nin içinde kalan kent zamanla karesi beyliğinin merkezi olmuştur. Tarihinin en gösterişli dönemini yaşayan kent, günümüzde çarşı meydanı etrafında bulunan Yıldırım, Hisariçi, Karabey, Karaoğlan, Eski Kuyumcular Mahallesi'nin batı bölgesi ile 1. ve 2.Oruçgazi Mahallelerinden oluşmakta idi (Tolun, 1970; Ünlüyoğlu, 1995). Şehirde, Selçuklu Devleti zamanına ait eserlere rastlanılmamaktadır. Ayrıca 16. yüzyıl sonları veya 17. yüzyıl başlarında şehre gelip yerleşen Ermeni vatandaşların Karaoğlan mahallesinde yaptıkları bilinen iki okul, iki dükkân ve bir kilise yapılarından hiçbiri bugüne kadar ulaşamamıştır. (Öntuğ, 2005).

1359 yılında Osmanlı Devleti'nin eline geçtiği bilinen şehirde, 18. yüzyılda 20 adet mahallenin yer aldığı bilinmektedir. Bu bilgiler Osmanlı İmparatorluğu zamanında vergi kayıplarını önlemek, dirlik ve düzeni sağlamak için tespit edilen ve Şerhiye sicillerine kaydolun vergi mükelleflerinin oturdukları mahalle ve hane bilgilerinden alınmıştır (Ünlüyoğlu, 1995). Bu bilgiler doğrultusunda incelendiğinde, vakıf eserleri çarşı ve pazar

yerleri ile Balıkesir şehrinin de tam bir Osmanlı devleti kenti olduğu gözlenmektedir. Klasik Osmanlı devleti şehirlerinde olduğu gibi, mahallelere verilen isimler çoğunlukla mahalleye mescit yaptıran kişinin ismini taşır. Ayrıca bazı şeyhlerin, askeri kumandanların, önemli devlet adamlarının, hukukçuların adlarının da verildiği görülmektedir.

Balıkesir şehrinin, Bursa ve İstanbul'u İzmir'e bağlayan Batı Anadolu yollarının üzerinde bulunması sebebi ile geçmişte hareketli bir ticaret hayatı yaşadığı buna bağlı olarak ticaret ve üretim yönünden önemli bir kent olduğu bilinmektedir. (Egli, 1939; Eren, 1993; Su, 1937). 16. yüzyıl Balıkesir şehrinde sadece iki tane han olduğu bilinmektedir.

17. yüzyılda iki adet hanın yetersiz kalması ve bunlara ek olarak beş yeni han eklenmesi, ticari açıdan şehrin öneminin bu dönemden itibaren daha da arttığını göstermektedir. Şehirde tarihi ticaret merkezi, Yıldırım Camii ve Zağanos Paşa Camii'nin çevresi ile günümüzde Milli Kuvvetler ve Anafartalar Caddesi olarak bilinen caddelerin üzerinde ve etrafında konumlandırılmıştır.

1862-1863 yılları arasında, Ahmet Vefik Paşa'nın öncülüğünde yaptırılan, bugünkü Ali Hikmet Paşa meydanında bulunan eski adıyla Şadırvan meydanından başlayarak Kasaplar mahallesinde eskiden Asmalı Kahve olarak anılan yapıya kadar uzanan caddenin açılması Balıkesir'de Belediye tarafından gerçekleştirilen ilk imar hareketi olarak bilinmektedir (Akpınarlı, 2009). Bu dönemde hem yeni açılmış olan bu sokak hem de günümüzde Ali Hikmet Paşa meydanı olarak bilinen meydan, Ahmet Vefik Paşa Sokağı ve Meydanı olarak isimlendirilmiştir. Ahmet Vefik Paşa Caddesine, Sultan Abdülhamid dönemini kapsayan 1876 yılında, Anadolu şehirlerinin genelinde olduğu gibi, Hamidiye ismi verilmiştir. II. Meşrutiyet dönemine kadar Hamidiye Caddesi olarak adlandırılmış olan cadde, üzerinde eski Sosyal Sigortalar Binalarının ve Hükümet Konağı'nın olduğu konumun üzerinde Hükümet Konağı'nın bulunduğu dönemde Hükümet Caddesi olarak da adlandırılmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra, Anafartalar Caddesi adını alan cadde, 1890'lı yıllara kadar şehrin tek ana caddesi olarak üzerinde ticari işlevleri olan yapıları barındırmıştır.

Ahmet Vefik Paşa'nın ardından göreve gelen Belediye Reisi Börekçioğlu Necip Bey, 1886 yılında İzmirli mahallesinde Eski Demirciler Çarşısını yaptırmıştır (Akpınarlı, 2009). Söz konusu çarşının yapılma sebebi demircilikle uğraşan esnafın bir araya

toplanmasıdır. Günümüze kadar gelmeyi başaramamış olan ve 42 dükkândan oluşan bu çarşıda bakkal, berber ve nalbant dükkânlarının da bulunduğu bilinmektedir. Demirciler çarşısının yakınında eskiden deve damı olarak bilinen bir binanın daha sonraları at damı olarak kullanıldığı ve varlığını yakın tarihe kadar koruduğu da bilinmektedir.

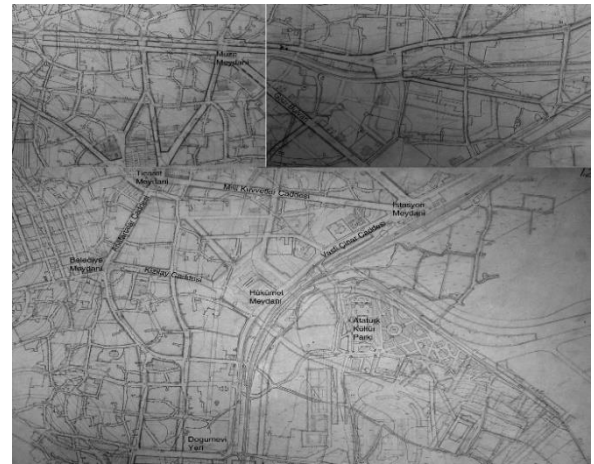
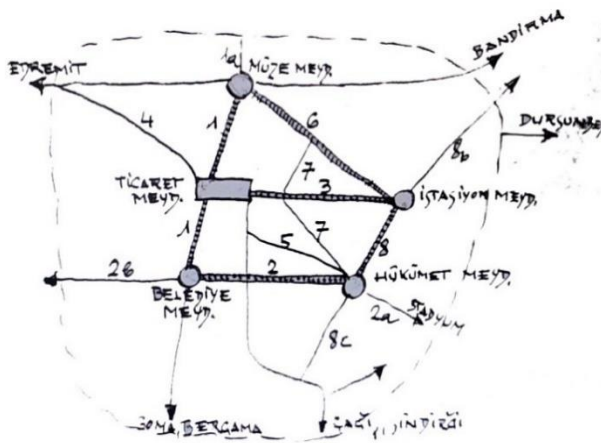
1897 yılında Balıkesir şehrinde çok fazla hasar bırakan bir deprem sonrasında şehir, burada yaşayan vatandaşların yardımı ile yeniden bir yapılanma geçirmiştir. 1897 yılında var olduğu bilinen 4000 civarında yapının neredeyse yarısının tamamen yıkıldığı o dönem ile ilgili detaylı bilgi veren Ömer Ali Bey'in eserlerinden bilinmektedir (Ömer Ali Bey, 1315; Satılmış, 2020). Cumhuriyetin ilanına kadar Anafartalar Caddesi etrafında yer alan şehrin yapılanmasında Cumhuriyet dönemi öncesi en önemli değişim 1890 yılında İstasyon binası ile eski Belediye binası arasında bir cadde oluşturan ve İstasyon Caddesi veya Yeni Cadde olarak bilinen, şimdiki ismi ile Milli Kuvvetler Caddesinin oluşumudur. Söz konusu caddenin oluşturulabilmesi için birçok yapının kamusallaştırıldığı bilinmektedir. Günümüzde Milli Kuvvetler Caddesi olarak bilinen caddenin üzerinde, şehre tren ile gelecek konukların konaklama ihtiyacını karşılamak amacı ile birçok otel ve ticarethane yapılmıştır. Günümüzde de birçok otel aynı cadde üzerinde yer almaktadır. Milli Kuvvetler Caddesi ve Anafartalar Caddesinin birleştiği bölgede dönemin Belediye Binası bulunmaktadır ve cumhuriyetin ilanına kadar şehir merkezi varlığını değişmeden devam ettirmiştir (Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, 1997).

Cumhuriyetin ilanı ile ülkede devlete geçiş süreci başlamış ve bu süreçte mimari açıdan Osmanlı dönemini yansıtan bina tasarımları terk edilerek batı yönelimli bir politika izlenmiştir (Taut, 1938, 333). 1920'li ve 1930'lu yıllarda söz konusu politikanın uygulanabilmesi için yurt dışından mimarlar ülkeye getirilmiştir. Yurt dışından gelen mimarlar, devlet kurumlarının binalarının tasarımları yapacak, üniversitelerde akademisyen olarak çalışacak ve kent planlamada aktif rol alarak ülke genelindeki değişim sürecinin mimari boyutunu yöneteceklerdir (Durukan Kopuz, 2018: 364).

Resim 3.1: 1930'lu yıllarda Balıkesir (Kaynak: İnce Güney, 2018: 389)

Planlı İmar Hareketi kapsamında 1939 yılında Balıkesir'in ilk imar planını hazırlaması için olan Prof. Dr. Ernst Egli görevlendirilir. 1941 yılında raporunu hazırlayan Egli'nin raporu 1944 yılında onaylanır (Durukan Kopuz, 2018: 365). Egli'nin raporuna göre şehirde demir yolunun varlığının kentin gelişmesinde büyük katkı sağlayacağını aynı zamanda demir yolunun varlığının şehrin kuzey güney ve doğu yönlerini kısıtlayacağını belirterek bu yönde gelişme sağlaması gerektiğini belirtmiştir (İnce Güney, 2018: 387).

Resim 3.2: Ernst Egli'nin 1941 Balıkesir İmar Plan (Kaynak: Egli, 1941)

Egli imar raporunda kentteki meydanlar ile onları bağlayan yolları şema ile belirtmiştir. Ana merkezi koruyan ve yeni yerleşim yerleri belirten bir imar raporu hazırlayan Egli,

ticari alanın tarihsel süreçte var olduğu şekilde korunarak devamlılık göstermesinin en büyük sebeplerinden biridir (İnce Güney, 2018: 388).

1950’li yıllarda 1944 yılında onaylanan raporla doğru orantılı olarak kent gelişimini Bandırma Caddesi yönünde sürdürmüştür. Demiryolunun arkasına geçiş yani günümüz Bahçelievler Mahallesi tarafına doğru kentin gelişmesi ise bundan 10 yıl sonra yani 1960’lı yıllarda başlamıştır ve 1970 ve 80’li yıllarda çok katlı binalar ve kooperatifler ile kent gelişimini sürdürmeye devam etmiştir (Bayar ve İnce Güney, 2018).

21.yüzyıla kadar tek merkezli yapısını koruyan Balıkesir kenti 2000’li yıllarda ülke genelinde başlayan değişim ile paralel olarak artan nüfus ve taleplere yetersiz kalan tekil kent merkezine alternatif kent merkezleri oluşturmak için atılımlar yapmıştır. Bu atılımlarda öncelik 2002 yılında dönemin nüfus çoğunluğunu oluşturan öğrencilere verilmiş ve üniversite kampüsü kentin güney-batısında yer alan Çağış köyüne taşınmış ve bu atılım ikincil merkez için atılan ilk adımdır. Balıkesir Belediyesi ile TOKİ ortak çalışması olan yeni mahalle yapımı 2006 yılında tamamlanmış ve Balıkesir kent merkezi sınırları Ayşebacı ve Değirmen Boğazı yakınlarına kadar genişletilmiştir (İnce Güney, 2018: 390-391).

2007 yılında kentin ticari merkezini kaydırmaya yönelik ilk adım atılarak Bandırma Caddesi üzeri, günümüz Paşaaalanı Mevkiinde yay/ada alışveriş merkezi açılmıştır. Nüfus yoğunluğunu merkezden uzaklaştırmak adına bu bölgede atılan diğer adım ise Avlu Fuar ve Kongre Alanının açılması olmuştur. 2002 yılında üniversitenin çağışa taşınması ile ilk adımı atılan ikincil merkez çalışmalarını Adliyenin o bölgeye taşınması takip etmiştir. Balıkesir Atatürk Şehir Hastanesinin Adliyenin arkasına konumlandırılması ve yeni yapımı tamamlanan 10burda alışveriş merkezinin aynı aks üzerinde bulunması ile o bölgede konut alanlarında artış gözlenmiştir. Tüm atılan bu adımlar çoklu merkez oluşumunu olumlu anlamda etkilemiştir (İnce Güney, 2018: 392).

Kentler bir yandan artan nüfusa ve taleplere yönelik değişimler ve dönüşümler geçirirken diğer yandan kimliklerinin büyük bir parçasını oluşturan alanları korumaya çalışırlar. Artan nüfusa, taleplere ve değişen dünya düzenine ayak uydurmaya çalışan tüm kentlerin asıl kimliklerinin büyük bir kısmını oluşturan ve şehrin kültürel özelliklerini günümüze kadar taşıyan alanları göz ardı etmeleri kaçınılmaz olmuştur. Balıkesir kenti içinde geçerli

olan bu durum için Balıkesir'in ilk merkezinin ve üzerinde bulunan yapıların kentte oluşturulmak istenen diğer merkezlere entegre olarak varlığını sürdürmesi mümkündür. Bunun için birçok yol ve yöntem önerilebilir ancak günümüzde kentlerin ve hatta ülkelerin birbirleri ile bağlantı kurmalarını sağlayan turizm kolunun bir çeşidi olan kültür turizmi kullanılarak eski yapıları ve alanları güncel merkeze entegre etmek mümkündür.

3.2 Balıkesir Tarihi Kent Merkezinin Kültür Turizmi Açısından Değerlendirilmesi

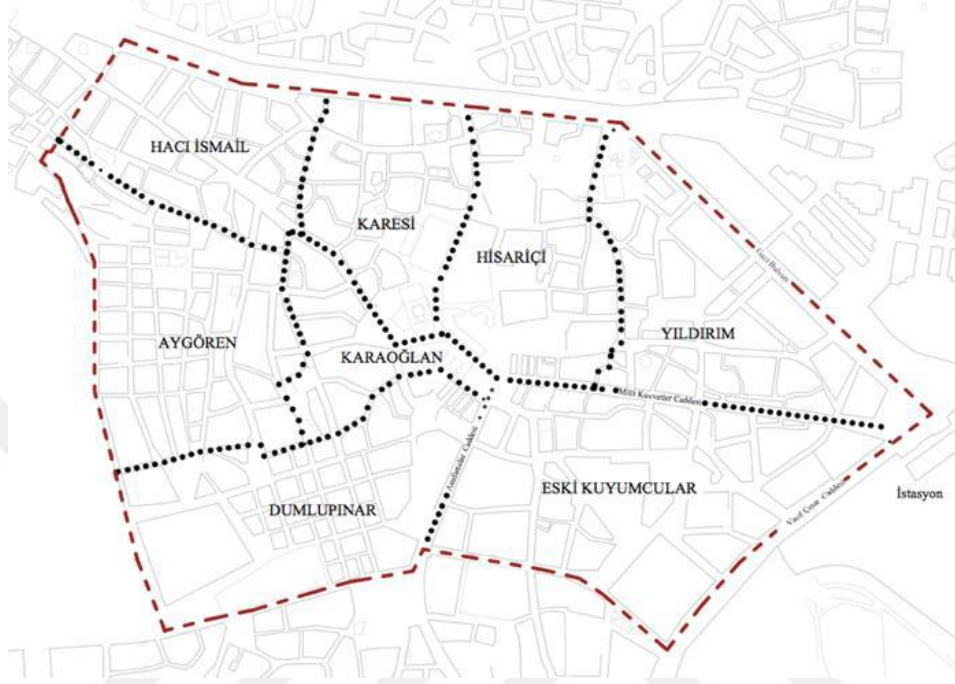
Balıkesir geçmişten günümüze kadar toprakları üzerinde birçok uygarlığı barındırmıştır ve onların kültürlerinin yaşatıldığını halen ilçelerinde ve merkezinde görmek mümkündür. Farklı uygarlıkların kültürlerinin günümüze ulaşmasının yanında her ne kadar kayıpları olsa da Balıkesir tarihi kent merkezinde birçok tarihi yapı mevcuttur bu yapılardan onarılarak yeniden işlevlendirilenleri günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır ancak tüm bu yapıların dışında onarılmaya acilen ihtiyacı olan yapılarda mevcuttur. Tarihi kent merkezinde bulunan tescilli ve dönem özelliklerini taşıyan yapıların yoğunluğu kent merkezinde tarihi bir doku oluşturmaktadır.

Resim 3.3: Balıkesir turizm haritası (Kaynak: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

Balıkesir'i turizm açısından değerlendirecek olursak, kentin konumu ve ilçelerinin sahil kenarında olması yerli veya yabancı turistlerin Balıkesir'e gelmesini sağlamaktadır. Tüm bu

turizm potansiyeli Balıkesir'in merkezine uğramadan sadece ilçelerini kapsayacak şekilde gelişmiştir. Oysa Balıkesir merkezinin tarihi önemi ve içinde barındırdığı anıtsal ve geleneksel yapılar Balıkesir merkezini kültür turizmine elverişli bir kent yapmaktadır.

Resim 3.4: Balıkesir'in ilk mahalleleri, tekil kent merkezini oluşturan mahalleler (Kaynak: Ağan ve Değirmenci, 2021: 39)

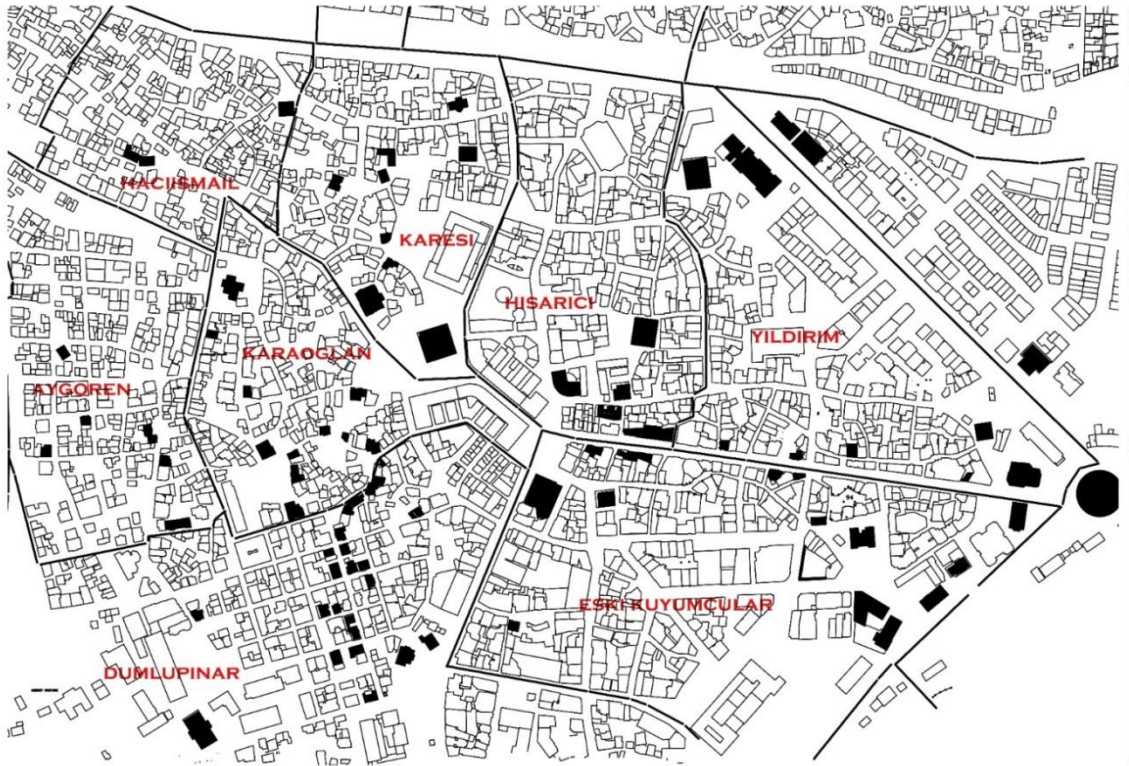
Kentin tek merkezli oluşu artan nüfusa yeterli olamaması sebebiyle merkez dağılmış yaşam alanlarından daha çok kamu ve iş yerleri Balıkesir'in eski merkezi yani eski mahallelerinde kalmıştır. Bu nedenle neredeyse tümü Balıkesir'in ilk mahallelerinde bulunan bu yapılar kentin yerlileri tarafından göz ardı edilmiştir. Anıtların koruma ve yenileme çalışmaları yetkili kişilerce yapılmaktadır. Ancak konutların mirasçısının çok oluşu ve birçok müteahhittin konumu sebebiyle buraya yatırım yapma isteği bu yapıların korunmasını zorlaştırmıştır.

Tüm bu bilgiler doğrultusunda Balıkesir'in ilk mahallelerini günümüz kent merkezine bütünleştirecek ve oraya yapılacak yatırımların önünü açacak bir öneri olan kültür turizmini kentin merkezine taşımak, yok olmaya yüz tutmuş konutların da geleceğe taşınmasına yardımcı olacaktır. Kültür turizmini merkeze taşımak ise Türkiye'de ve yurt dışında birçok örneği olan şehir merkezi turları ile yapılabilir. Günümüzde yeniden işlev kazandırılmış olan konutlar ve anıtsal yapıları da içine alan turlar oluşturarak tur aksı

üzerinde ziyaretçi akışı sağlama turu yöneten kurumlarca cüzi miktarda ücretler alınarak, korunamamış ancak yenilediği takdirde geleceğe ulaşabilir hale gelebilecek yapılar için bu ücretleri kullanmak aynı zamanda tur sebebiyle sağlanan ziyaretçi akışı ile etrafındaki diğer geleneksel konutlara ticari amaçla yatırım yapmak isteyenlerin önünü açacaktır.

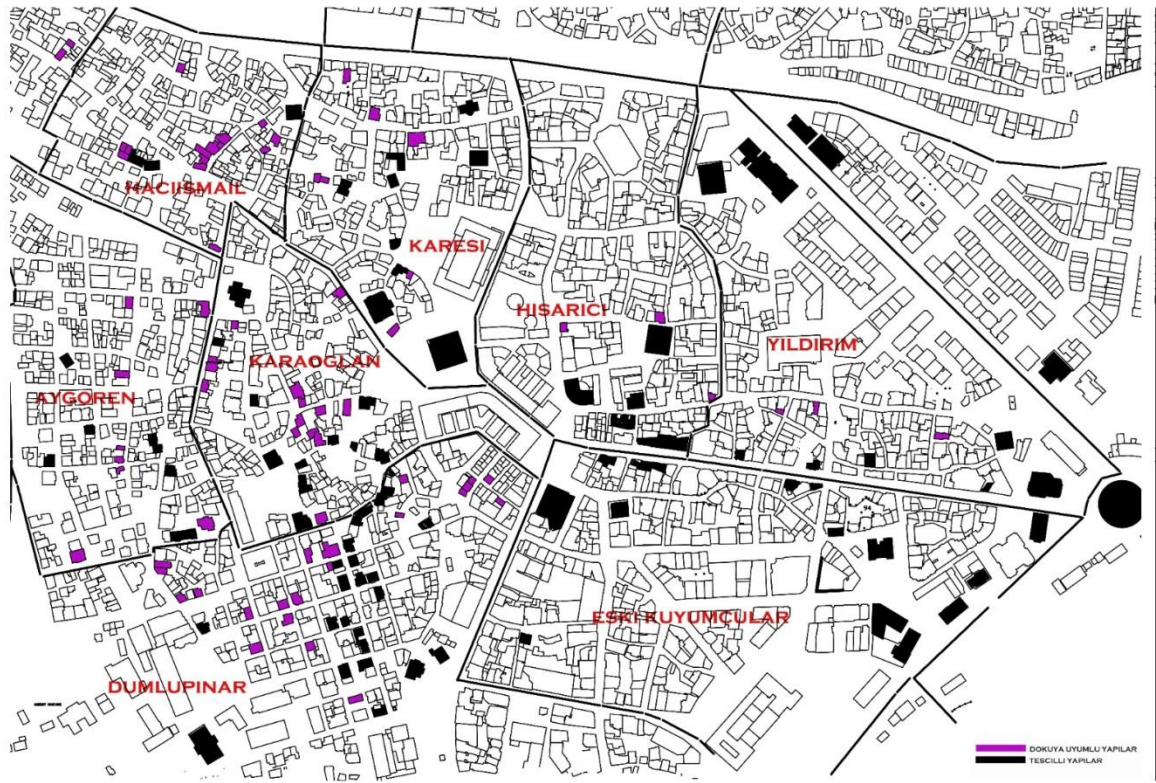
3.2.1 Tarihi Kent Merkezini Oluşturan Yapılar ve Dağılımları

Balıkesir kent merkezinde konutlar, çeşmeler ve anıtsal yapılar olarak toplam 281 adet tescilli yapı bulunmaktadır. En fazla tescilli yapı ise Balıkesir tarihi kent merkezini oluşturan mahallelerde bulunmaktadır. Tarihi kent merkezini oluşturan toplam sekiz mahalle olan Hisariçi, Karesi, Karaoğlan, Eski Kuyumcular, Yıldırım, Aygören, Hacı İsmail ve Dumlupınar Mahallelerinde toplam tescilli yapı sayısı 106'dır (Balıkesir Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu, t.y.) 106 adet tescilli yapının mahallelerdeki dağılımı aşağıdaki haritada gösterilmektedir. Çoğunluğunun Karaoğlan, Dumlupınar, Karesi, Hisariçi ve Eski Kuyumcular Mahallesi'nde dağıldığı açıkça belirlenen harita, bize hazırlayacağımız tur aksı için de referans oluşturmaktadır.

Harita 3.1: Balıkesir tarihi kent merkezindeki tescilli yapıları gösteren harita

Söz konusu mahallelerde bulunan tescilli yapılara ek olarak o dönemin özelliklerini taşıyan 75 adet diğer yapı da eklendiğinde (Ağan ve Değirmenci, 2021: 40-41, bu bölgede tarihi dokunun oluştuğu gözlemlenmektedir. Amacımız kültür turizminin kent merkezinde aktif olarak kullanılarak bu dokuyu ve dokuya dahil olan yapıların korunup işlevlendirilerek geleceğe aktarılmasıdır. Buna bağlı olarak 8 mahallenin korunarak günümüze ulaşmış 6 mahallesini içerisine alan 2 farklı alternatifli olan ve geliştirilmeye açık tur rotaları oluşturulmuştur. Önceliğimiz seçilmiş 19 yapıyla turu aktif hale getirmektir. Ardından tur aksında bulunan diğer yapılar kullanılarak tura dahil olan yapı sayısını arttırmak ve son olarak ikincil ve üçüncül akslar oluşturularak tarihi kent merkezindeki her yapıya değinecek şekilde geliştirilmiş tur aksları ile bu yapıları korumaktır.

Harita 3.2: Balıkesir kent merkezindeki tescilli ve tarihi dokuya uyumlu yapıları gösteren harita

Ayşegül Ağan ve Fatma Nurhayat Değirmenci'nin "Balıkesir Kent Dokusundaki Tarihi Yapılarda Görülen Bozulmalar ve Yapıların Koruma Sorunları" adlı çalışmalarında da söz konusu mahallelerde bulunan tescilli yapılar ve tescillenmemiş ancak tarihi dokuya uyumlu yapı 180 yapı incelenmiş ve 8 mahalleyi gösteren harita üzerinde yapılar işaretlenmiştir

(Ağan ve Değirmenci, 2021: 40-41). Yapılardaki bozulmaları inceleyen bu çalışmanın ve Balıkesir tarihi kent merkezinin tahribini konu alan birçok çalışmanın çıkardığı ortak sonuç, Balıkesir tarihi kent merkezinin gelişen teknoloji ve ihtiyaç üzerine inşa edilen çok katlı yapılar ile geleneksel sokak ve tarihi kent dokusunu neredeyse kaybetmesi olmuştur. Söz konusu mahallelerde bulunan yapıları korumak için tek yapı ölçeğinde değerlendirilerek alınacak kararlardan ziyade bütüncül korumaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Tez konusu olan öneri ile yapılara teker teker işlev vermek yerine mahallelere işlev yüklemek yapıların bir bütün olarak değerlendirilmesinin ve korunmasının önünü açacaktır.

Gelişen teknolojiyle birlikte ulaşımın ve erişimin kolaylaşması kişilerin taleplerinin sadece tatil yapmak değer aynı zamanda bilgi edinmek olması turizmin alt kolu olan kültür turizmini günümüzün en popüler turizm şekli haline getirmiştir. Balıkesir'in ilçelerinin turizm açısından talep görmesi ve kent merkezinin kültür turizmine elverişli oluşu Balıkesir tarihi kent merkezinin yeniden canlandırılması için kültür turizminin kullanımının önünü açmıştır. Tarihi kent merkezi ile ilgili çalışmaların yapılacağı gündemde olsa da henüz hayata geçmiş bir çalışma yoktur. Tarihi kent merkezi ile ilgili bizim yapacağımız önerinin örnekleri ve kent merkezine kazandırdıkları önceki bölümlerde detaylı olarak anlatılmıştır. Öneriyi oluşturmaktaki amacımız Balıkesir tarihi kent dokusunu ve kimliğini oluşturan geleneksel konutları koruyarak bu yapıların gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktır. Bunun için Balıkesir tarihi kent merkezini oluşturan ilk mahallelerde bulunan günümüzde yenilenmiş ve işlev verilecek kullanılabilir olan geleneksel konutları, otel yapılarını ve anıtsal yapıları bir bütün halinde kullanabileceğimiz turlar oluşturuldu.

3.3 Balıkesir Tarihi Kent Merkezinin Kültürel Turizm ile Canlandırılması için Tur Rotası Önerileri

Balıkesir'in tarihi kent merkezini oluşturan sekiz ana mahalle değerlendirilerek bu mahalleler üzerinde bulunan ve yeniden işlevlendirilerek günümüze kadar varlığını koruyan yapılar seçilmiştir. Balıkesir Kültür ve Koruma Varlıkları Müdürlüğü'nden alınan bilgiler doğrultusunda bu mahallelerde toplam 106 adet tescillenmiş yapı mevcuttur. Bunların 75 tanesini konutlar oluştururken 31 tanesini dini, kültürel kamusal amaçlı anıtsal yapılar oluşturduğu bilinmektedir. Ayrıca daha önce yapılan çalışmalarda bu sekiz

mahallede bulunan 106 adet tescilli yapının yanında tarihi dokuya uygun 74 adet yapı olduğu belirtilmiştir.

Öneri olarak hazırlanan tur akslarına dâhil edilen yapılar, çalışma alanı olan 8 mahallenin 6'sında yer almaktadır. Seçim önceliğimiz günümüze kadar onarılarak gelebilmiş ve farklı işlevler verilerek yaşamaya devam eden yapılar olması ve özellikle konut yapılarının günümüzde dernekler, meslek odaları ve kamu kurumlarına hizmet ediyor olması sebebiyle içerisinde gezebilmek için izin kolaylığı sağlayacak olmasıdır. Güncel tur haritasında 6 adedi otel yapısı, 4 adedi anıtsal/dini yapı ve 9 adedi ise geleneksel konut olmak üzere toplam 19 adet yapıya yer verilmiştir. Tarihi kent merkezini oluşturan altı mahallede yer alan 106 tescilli yapının %18'inin yer aldığı kültür turizmi rotası, tarihi dokuya uyumlu yapılar ve tescilli 180 adet yapının da %10'unu oluşturmaktadır.

Kısa tur aksı olarak anılan tur aksı;

- Balıkesir'in gelişiminde büyük rol oynayan istasyon binası ile başlayarak sırasıyla
- Milli kuvvetler caddesinde bulunan otel yapıları
- Zağanos Paşa Camii
- Dumlupınar Mahallesi'nde bulunan geleneksel konutlar ve müzeler
- Dumlupınar Mahallesi'nde bulunan Hamidiye Saat Kulesi ile son bulmaktadır.

Kısa tur aksını 5 adet anıtsal yapı, 6 adet geleneksel konut ve 6 adet otel yapısı oluşturmaktadır.

Uzun tur aksı olarak anılan tur aksı;

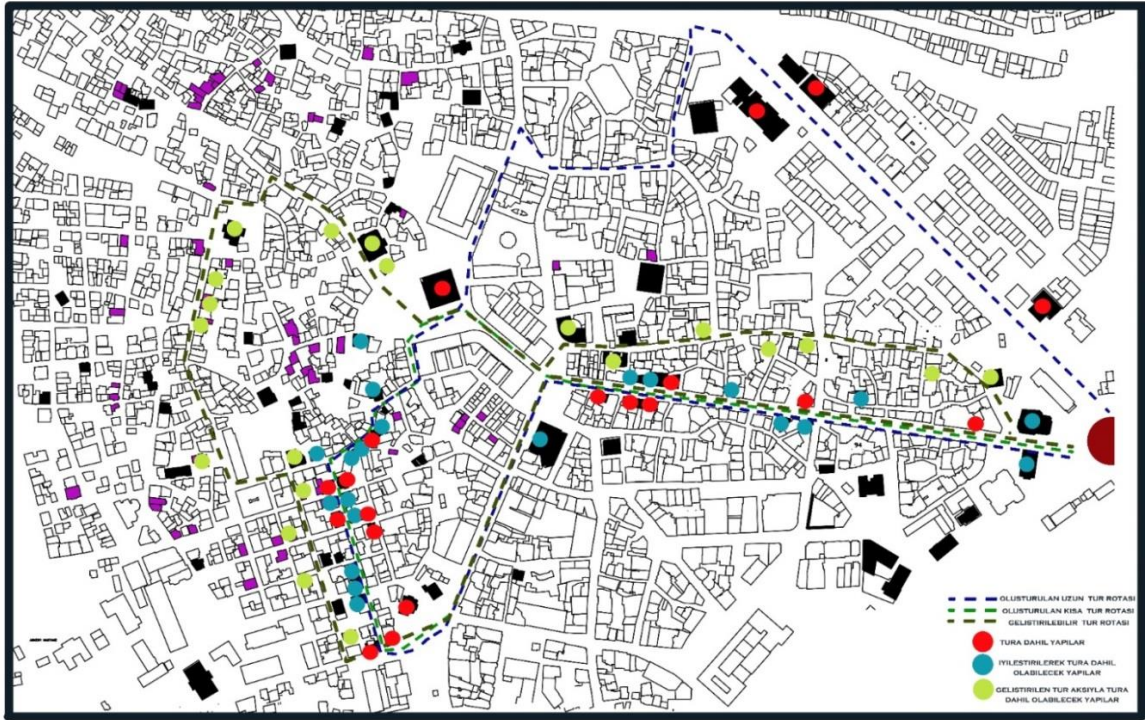
- İstasyon binası
- Edremit Caddesi üzerinde bulunan eski elektrik idaresi binası
- Balıkesir'de günümüze kadar ulaşmış en eski camii olan Yıldırım Camii
- Aygören mahallesinde bulunan geleneksel konutlar
- Zağanos Paşa Camii
- Dumlupınar Mahallesi'nde bulunan geleneksel konutlar ve müzeler
- Milli kuvvetler Caddesi'nde bulunan otel yapıları olacak şekilde hazırlanmıştır.

Uzun tur aksını 7 adet anıtsal yapı, 6 adet geleneksel konut ve 6 adet otel yapısı oluşturmaktadır.

Resim 3.5: Tur Aksı Üzerinde Bulunan ve Onarımı Yapıldığı Taktirde Tura Dâhil Edilebilecek Yapılar

Yeni bir tur aksı ile var olan akslar genişletilmek istendiği takdirde 20 adet daha yapı tura katılabilecek bu da toplamda 58 adet yapının oluşturduğu bir tur aksının potansiyeline işaret etmektedir. Tescilli yapıların %50'sine denk gelen bu rakam, tur rotasının tarihi dokuya uyumlu ve tescilli yapıların %32'sini oluşturması anlamına gelecektir. Özetle, tarihi dokuya uyumlu ve tescilli yapılar kullanılarak yeni tur aksları ve teze konu mahalleler üzerinde yeni akslar oluşturulabilir ve bu sayede bu yapıların çoğunluğuna ulaşım imkânı sağlanabilir.

Harita 3.4: Genişletilebilir tur rotası ile rotaya dâhil edilebilecek yapıları gösteren harita

Resim 3.6: Tur Aksı Genişletildiğinde Onarılarak Tura Dâhil Edilebilecek Yapılar

Anıtsal yapıların ana seçim sebepleri seçilen yapıların tura dâhil olmasının kişisel görüş ve isteklere bağlı olmadan kolaylıkla kullanabileceğimiz günümüzde kamu kurumları tarafından aktif olarak kullanılan binalar olmasıdır. Konutların seçiminde öne çıkan etmenler de yine belli kuruluşlara ev sahipliği yapan yapılar olması günümüzde aktif olarak kullanılıyor olması ile müze ve kütüphane olarak kullanılan konutlar tercih edilmiştir. Otel yapılarından da yine tura dâhil olacak kişilere hizmet verebilecek yetkinlikte olan günümüz çarşısında aktif rol oynayan otel yapıları seçilmiştir.

Hazırlanan turun amacı günümüzde kullanımı sınırlı olan tarihi kent merkezine yeniden ziyaretçi akışını sağlamaktır. Tur gelirinin belirli bir kısmı turu düzenlemeyi üstlenecek kurum veya kuruluşlarca giderlerini karşılamak için kullanılabilir. Ancak hazırlanan turların amacı buradan elde edilen gelirin bir kısmını tura dahil edilen yapılara vererek hali hazırda yenilenmiş ve kullanılıyor olan konutları tura dahil etmek ve bu bölgelere yapılacak ticari yatırımın önünü açmaktır. Söz konusu mahallelerde ziyaretçi akışının sürekliliği sağlandığı takdirde onarıma ihtiyacı olan yapılar sahipleri tarafından veyahut satın alacağını ön gördüğümüz kişilerce onarılarak turun ihtiyacı olan hediyelik eşya, yeme-içme alanlarını oluşturmak için kullanılabilir. Bu şekilde kent merkezini kendi ihtiyacını karşılayabilecek bir alan haline getirmek teze konu olan önerilerdir.

3.4 Seçilen Anıtsal Yapılar

Balıkesir birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış bir kent merkezine sahiptir. 1300'lü yıllardan günümüze kadar ulaşmış anıtsal yapılar kent merkezindeki varlığını korumaktadır. Balıkesir kenti konumu sebebiyle Osmanlı ve cumhuriyet dönemlerinde padişahlar, vezirler ve paşalar tarafından çok kez ziyaret edilmiştir ve kent ile kentin merkezinin oluşumunda önemli rolleri olan yapılar yaptırmışlardır. Önerisini sunduğumuz

tur rotasında bulunan, Balıkesir kent kimliğinin önemli parçası haline gelmiş olan Zağanos Paşa Camii, Yıldırım Beyazıt tarafından yaptırılan ve Osmanlı döneminden günümüze kadar korunarak ulaşılmış en eski eser olan Yıldırım Camii bu yapıların en önemli örnekleridir. Ayrıca kentin gelişiminde büyük rolü olan istasyon binası, elektrik idaresi binası ve kent meydanının simgesi haline gelen Hamidiye saat kulesi önerilecek turda yer alacak anıtsal yapıların en önemlileridir. Yaşam alanlarımız da hiçbir konut tek başına var olamayacağı gibi hiçbir anıtsal yapıda yaşam alanları olmadan var olamazdı. Bu sebeple kent kültürünün bir bütün olarak tura yansıtılması kent kimliğinin en doğru şekilde tanıtılmasına yardımcı olacaktır. Hazırladığımız tur rotasında bulunan 7 anıtsal yapı bu başlık altında incelenecektir.

3.4.1 Yıldırım Camii

1388-1400'lü yıllarında dönemin padişahı Yıldırım Beyazıt tarafından yaptırılan ve Osmanlı döneminden bugüne kadar korunarak ulaşılan en eski eserdir. Yıldırım Camii'nin bahçesinde medrese bulunmaktadır, camiinin batı girişinin karşısında hamam ve kuzey doğu tarafında aşevi ile misafirhane bulunmaktadır.

Camiinin misafirhane ve aşevinin bulunduğu alan zamanla camiden ayrılmıştır. Farklı işlevler kazandırılan misafirhane ve aşevinin yeni işlevleri Balıkesir Ziraat Odası gübre deposu, sonrasında ise Kıbrıs'taki bir okulun temsilcilik bürosu olarak kullanılmıştır ancak günümüzde kullanılmamaktadır. Camiinin doğusunda bulunan Hamamı ise üzerine çok katlı bir bina yapılmasından kaynaklı hasar görmüştür; ayrıca yapılmış olan onarım çalışmaları ile özgünlüğünü ve asıl işlevini kaybetmiştir. Günümüzde apartmanın zemin katında bulunan bir alışveriş birimin parçası haline getirilmiştir.

Resim 3.7: Yıldırım Camii ve Külliyesi'nin Gazi Bulvarından Görünüşü

Camiinin bahçesinde bulunan şadırvan hala konum olarak yerini korumaktadır ancak şadırvanın büyük bir bölümü yeniden yapılmıştır. Cami bahçesinin etrafında bulunan 12 adet medrese odasının dış duvarları orijinal halini korumaktadır ancak genel olarak özgünlüklerini yitirmişlerdir (Bayar ve İnce Güney, 2018)

3.4.2 Zağanos Paşa Camii

Zağanos Paşa Camii, Balıkesir kent tarihinin en önemli eserlerinden biridir. Fatih Sultan Mehmet'in veziri olan Zağanos Paşa tarafından 1461 yılında yaptırılmıştır. Konum olarak kent merkezinde yer alan Zağanos Paşa Camii, hamam, imarethane, muallimhane, bedesten ve muvakkithaneden oluşur. Camii içerisinde mühendisler tarafından 1923 yılında hazırlanan ve camiye hediye edilen güneş saati bulundurmaktadır. Camii Mustafa Kemal Atatürk'ün ilk ve tek hutbesini okuduğu camii olarak tarihte de önemli bir yere sahiptir.

1552 yılında olan depremde ciddi hasar gördüğü ve o zamanın mimarlarınca tamir edildiği bilinmektedir. Ayrıca içerisinde bulunan onarım kitabesine göre ikinci büyük hasarını da 1897 yılındaki depremde almıştır. 1904 yılında plan şeması değiştirilmiş ve ilk halinden geriye sadece kuzey kapısı üzerinde yer alan kitabesi kalmıştır.

Resim 3.8: Zağanos Paşa Camii, deprem sonrası yapıldığı ilk dönemde (sol) ve günümüzde (sağ) (Kaynak: Bayar ve İnce Güney, 2018)

Camiinin güney yönünde bulunan türbesi, kitabede yazan bilgilere göre 1913 yılında yeniden yapılmıştır. Balıkesir kentinde bulunan 14 şadırvandan geçmiş yıllarda olan depremlerden sonra 2 tane şadırvan varlığını bugüne kadar korumayı başarmıştır bunlardan biri de Zağanos Paşa Camii'nde bulunan şadırvandır. Aldığı hasarlardan sonra

şadırvanında üst örtüsü yeniden yapılmış olsa da günümüzde varlığını halen korumaktadır (Bayar ve İnce Güney, 2018).

3.4.3 Hamidiye Saat Kulesi

Giritlizade Mehmet Paşa tarafından 1828 yılında yaptırılmış olan saat kulesi yapıldığı dönemde kentin simgesi haline gelmiştir. 1800'lü yılların sonunda olan depremde ağır hasar alan saat kulesi yeniden yapılarak günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır.. Günümüzde ise yenileme çalışmaları yapılmaktadır (Bayar ve İnce Güney, 2018).

Resim 3.9: Hamidiye Saat Kulesi (Kaynak: Bayar ve İnce Güney, 2018)

3.4.4 Elektrik İdaresi Binası

1890 yılında, II. Mahmut döneminde yapılmış olan ve “Elektrik Fabrikası” olarak bilinen Elektrik Santrali 2000li yılların başında restore edilerek günümüzdeki işlevi olan gösteri salonuna dönüştürülmüştür. Yapıya Türk Sinema tarihinin ilk oyuncularından Salih Tozan’ın ismini alarak Salih Tozan Gösteri ve Kültür Merkezi olmuştur. Dönemin elektrik fabrikası olarak adlandırılan yapı Balıkesir kentinin Türkiye’de elektriğin geldiği ilk kent olma özelliğinin de temsilcisidir. (Bayar ve İnce Güney, 2018).

Resim 3.10: Eski Elektrik İdaresi Binası; Günümüzde Salih Tozan Gösteri ve Kültür Merkezi (Kaynak: Bayar ve İnce Güney, 2018)

3.4.5 İstasyon Binası

İstasyon binası 1870 yılında kullanıma açılan Kütahya-Balıkesir-İzmir tren yolu hattı oluşması nedeni ile Fransızlar tarafından 1913 yılında Balıkesir kentine yapılmıştır. Günümüzde halen aynı işlevini devam ettirmektedir (Bayar ve İnce Güney, 2018).

Resim 3.11: İstasyon Binası, Yapıldığı İlk Yıllarda (sol) ve Günümüzde (sağ) (Kaynak: Bayar ve İnce Güney, 2018)

3.4.6 Mutasarrıf Ömer Ali Bey Yazma Eser Kütüphanesi / Eski Ziraat Bankası Binası

Meşrutiyet döneminde 1911 yılında Ziraat Bankası olarak kullanılan bina dönemin taş işçiliğini yansıtan önemli eserler arasındadır (Uçar ve İnce Güney, 2013).

Resim 3.12: Mutasarrıf Ömer Ali Bey Yazma Eser Kütüphanesi

3.4.7 Balıkesir Sanat Fotoğrafçıları Derneği Fotoğraf Müzesi ve Gösteri Merkezi /

Eski Milli Savunma Binası

1878 yılında temelleri atıldığı bilinen ve Milli Savunma Binası olarak kullanılan yapı dönemin geleneksel konut özelliklerini taşımaktadır. Taş bodrum üzerine 2 katlı ahşap-kagir yapı günümüzde Balıkesir Sanat Fotoğrafçıları Derneği Fotoğraf Müzesi ve Gösteri Merkezi olarak kullanılmaktadır (Uçar ve İnce Güney, 2013).

Resim 3.13: Balıkesir Sanat Fotoğrafçıları Derneği Fotoğraf Müzesi ve Gösteri Merkezi

3.5 Seçilen Geleneksel Konutlar

Tarihi kent merkezinin içerisinde bulunan ızgara planlı Aygören, Dumlupınar ve Karaoğlan mahalleleri geleneksel konutların yoğun bir şekilde bulunduğu mahallelerdir. Balıkesir merkezinin ilk ana hattının Anafartalar Caddesi olduğu bilinmektedir ve

geleneksel konutlar da bu hattın çevresinde olacak şekilde konumlanmıştır. 19. yüzyıla kadar varlığını koruyan konutlar işgalde çıkarılan yangınlardan dolayı olması günümüze ulaşmış olması gerekenden daha azdır. Yangında hasar gören evlerin çoğu 1920-1921 yıllarında yenilenmiştir.

1977 yılında Aygören, Dumlupınar ve Karaoğlan mahalleleri sit alanı içerisine alınmıştır. 1980'li yılların başında ise sivil mimari örneklerinin de içinde yer aldığı bazı koruma kararları alınmış, yeni tescillenen yapıların listeleri oluşturulmuş ve bu bölgeyi korumak ve geliştirmek için imar planı hazırlanması gerektiği ortaya konmuştur. Koruma imar planlaması doğrultusunda 1982 yılında yapılan çalışmaların devamında 1986 yılında alınan yeni kararlar ile önceden tescillenme işlemleri yapılmış yapıların büyük çoğunluğunun tescil durumları iptal edilmiş ve sit alanı sınırının da kaldırılması ile sonuçlanmıştır.

Balıkesir geleneksel konutları arka veya yan cephesinde evin içerisinden ulaşılabilir olan bahçeleri mevcuttur. Balıkesir'in ilk yerleşim yerleri genellikle eğimli topografyaya sahip alanlardır. Bu yüzden dışarıdan bakıldığında 2 veya tek katlı gözükken evlerin eğimden dolayı açığa çıkan bir de bodrumları vardır (Uçar ve İnce Güney, 2013).

3.5.1 İplikçizade Konağı (Sütunlu Konak)

Dumlupınar Mahallesi Kazım Özalp Sokak'ta bulunan bu yapı, taş duvarlı bodrum üzerine ahşap-karkas tekniğiyle inşa edilmiş olup yapının üslubu sade ve yalındır. Balıkesir geleneksel konut özelliklerinden döner merdivenlerle çıkılan ve revak yardımıyla korunarak geri çekilmiş girişi çift sütunla desteklenmiştir. Bodrum kata giriş sütunlarla ayrılmış ana giriş kapısının altında çift kanatlı kapıyla sağlanmaktadır. Bodrum katı kiler veya depo amaçlı kullanılmak üzere tasarlanmış yapının asıl yaşam alanı olan giriş katı sofaya açılan iki yanlı odalarla çevrilidir. Evin geleneksel mimari özelliklerinin yanında, süreç içerisinde Atatürk'ün Balıkesir gelişinde burada misafir edilişi, ayrıca Kurtuluş Savaşı yıllarında Ali Hikmet Paşa karargâhı olarak kullanıldığı bilinen bina, ayrı bir tarihi önem taşımaktadır.

Resim 3.14: İplikçizade Konağı / Günümüz BASİAD (Balıkesir Sanayiciler ve İş Adamları Derneği) Binası

3.5.2 Özhancı Konağı

Dumlupınar Mahallesi Tabuk Sokak'ta bulunan Özhancı Konağı da Balıkesir geleneksel konut özelliklerini taşımaktadır. Taş duvar bodrum üzerine ahşap-karkas olarak inşa edilen yapıya tek taraflı döner merdiven ile giriş yapılmaktadır. Geleneksel konutların tüm özelliklerini barındıran bu konakta da orta mekânın etrafına dizilmiş odalar mevcuttur ve arka ve yan cephesine bakan bahçesine giriş binanın içerisinden sağlanmaktadır.

Resim 3.15: Özhancı Konağı / Günümüz Balıkesir Mimarlar Odası Binası

3.5.3 Paşa Konağı

Dumlupınar Mahallesi Ali Hikmet Paşa Caddesi üzerinde bulunan yapı, 1860'lı yıllarda Ahmet Vefik Paşa'nın Bursa Valiliği döneminde Balıkesir'e gelip bilgi edinmek istediği

konaktır. 2. Dünya Savaşı döneminde kullanıldığı bilenen yapının inşa tarihi belli değildir ancak kayıtlarda şehirli Mehmet Efendi tarafından kullanıldığı yazmaktadır.

Taş zemin üzerine inşa edilmiş 2 katlı kâgir bina diğer geleneksel konutlar ile aynı özellikleri taşımaktadır. Girişte geniş bir sofa etrafına dağılmış odalar mevcuttur ve katlar arası ulaşım içeride bulunan merdiven ile sağlanmaktadır. Zamanın statü göstergesi olan gömme dolap ve odalarda ahşap kaplamalar bu yapıda mevcuttur. Diğer geleneksel konutların bazılarında da görülen ikinci katta sedir bölümü bu yapıda da mevcuttur. Yapı dalgalı silmeleri, bitkisel motifleri ve tavan kabartmaları ile 19. yüzyıl süsleme karakteristiğinin bir örneğidir. 2002 yılında Balıkesir Valiliği tarafından restore edilerek yeniden işlev verilen yapı günümüzde içerisinde basın-yayın eserleri bulunan Kuvâ-yi Milliye Basın Müzesi olarak kullanılmaktadır.

Resim 3.16: Paşa Konağı / Günümüz Basın Müzesi

3.5.4 Kuvâ-yi Milliye Müzesi

1840 yılında Giritlizada Mehmet Paşa'nın konağı olarak inşa edilen günümüzde müze olarak kullanılan yapı, Kurtuluş Savaşı sırasında Ali Hikmet Paşa'nın karargâh olarak kullandığı, Atatürk'ün de ziyaret ettiği bir bina olarak tarihsel bir öneme sahiptir. Cumhuriyet döneminde belediye binası olarak da kullanılan yapı, gerçekleştirilen restorasyon çalışmalarının ardından 1996 yılında Balıkesir Kuvâ-yi Milliye Müzesi olarak hizmete girmiştir (Karesi Belediyesi t.y.)

Resim 3.17: Kuvâ-yi Milliye Müzesi

3.5.5 Diğer Geleneksel Konut Örnekleri

Geleneksel konutların tüm özelliklerini barındıran eski baro binasına giriş tek taraflı döner merdiven ile ön cepheden sağlanmaktadır girişi karşılayan orta mekânın etrafına dizilmiş odalar ve arka ve yan cephesine bakan bahçesi mevcuttur. Bahçeye giriş binanın hem içerisinden hem de dışarıdan sağlanmaktadır.

Resim 3.18: Dumlupınar Mahallesi Kazım Özalp Sokak'ta bulunan eski Balıkesir Baro Binası. Ön Görünüş (Sol), Yan Görünüş(sağ)

Resim 3.19: Dumlupınar Mahallesi Kazım Özalp Sokak'ta bulunan Karesi Belediyesi Kent Estetiği Binası (Sol); Dumlupınar Mahallesi Tabuk Sokak'ta bulunan geleneksel konut örneği (Sağ)

Yukarıda örnekte bulunan geleneksel konutlara girişte tek taraflı döner merdiven ile sağlanmaktadır. Ahşap iskelet sistemine sahip bu yapılar da diğer geleneksel konutların özelliklerini taşımaktadır.

Resim 3.20: Aygören Mahallesi. Geleneksel bir konut örneği (sol); Milli Kuvvetler Caddesi üzerinde geleneksel konut örneği (orta ve sağ)

3.5.6 Seçilen Otel Yapıları

Balıkesir de otel yapıları ilk olarak 1883-84 yıllarında yapılmaya başlanmış ve ilk otel binasını Melkon Gazaryan isimli bir Ermeni vatandaşı yaptırmıştır. Osmanlı döneminin son dönemlerinde demiryolunun Balıkesir'e gelmesi sonucu artan konuk sayısı ile otel yapılarına ihtiyaç artmıştır (Uçar ve İnce Güney, 2013).

Resim 3.21: Eski Balıkesir Palas Binası

Deprem sonrası gar binası ve Balıkesir'in ilk aksı olan Anafartalar Caddesi'ni birbirine bağlayan Milli Kuvvetler Caddesi konumu sebebiyle otel binalarının çoğuna ev sahipliği yapmıştır. Dönemin otel binaları ahşap ve taş bina olarak iki farklı şekilde inşa edilmiştir. Zemin katı ticarethane olarak kullanılan yapıların st katları otel olarak kullanılmıştır. Günümüze kadar ulaşabilmiş ve döneminin özelliklerini taşıyan otel binaları yaşanan deprem sebebiyle ne yazık ki azınlıktadır (İnce Güney, 2018: 386).

Resim 3.22: Milli Kuvvetler Caddesi üzerinde bulunan taş otel binası

Bunlardan dönemin taş işçiliği özelliklerini taşıyan günümüzde Garanti Bankası olarak kullanılan 1890'ların sonunda inşa edildiği bilinen taş otel binasıdır. Zemin katının pencerelerinin kemerli yapısı geleneksel otel yapılarının özelliklerindedir (Uçar ve İnce Güney, 2013).

Resim 3.23: Milli Kuvvetler Caddesi üzerinde bulunan günümüze kadar ulaşabilmiş otel yapılarının bazıları

Türkiye’de 19. yüzyılda yapılan otellerin cephelerinde neo klasik öğeler ile yerel unsurların genellikle birlikte kullanıldığı görülmektedir. Simetrik cepheler ve giriş vurgulanmıştır.

Resim 3.24: Milli Kuvvetler Caddesi üzerinde bulunan günümüze kadar ulaşabilmiş otel yapılarının bazıları

Konsollar genellikle balkon şeklindedir. Diğer karakteristik elemanlar ise cephelerde hâkimiyet kuran alınlık, pilastr, silme, kabartma ve kemerlerdir (Kayın, 2000: 19).

Resim 3.25: Dumlupınar Mahallesi Kazım Özalp Sokağı'nın bir kısmı

4. DEĞERLENDİRME

“Koruma” algısının mimari yapılar bağlamında düşünülmesi, dünya üzerindeki diğer ülkelerle kıyaslandığında ülkemizde ne yazık ki geriden gelmiştir. Yasal düzenlemeler Osmanlı döneminde başlamış olsa da söz konusu düzenlemeler eski eser adı altında sadece tarihi eserleri kapsayacak şekilde hazırlanmış ve gelişim sürecinde de yüzeysel olarak yapılara değinilmiştir fakat tarihi eserler kadar önem görmemiş ve yapılar üzerinde koruma bilinci oluşmamıştır. Cumhuriyetin ilanı ile ülke genelinde oluşan değişim ve gelişim ile mimari eserler önem görmeye başlamış ve günümüze kadar kanunlar ve yasal düzenlemeler ile desteklenmiştir. Tüm yasal çalışmalara rağmen günümüzde halen koruma bilinci tam anlamıyla yeterli seviyeye ulaşamamıştır. Kültür turizminin temelini oluşturan koruma kavramının ülkemizdeki tarihsel serüveni olumlu yönde gelişmiştir ve Türkiye’de birçok tarihi dokuya sahip bölge kültür turizmi aracılığı ile hem ülkemiz hem de kentnin insanına koruma algısını aşılamaı hedeflemiştir.

Kültür turizmi sadece yapıları ele alan bir turizm çeşidi değildir. Kısaca kültür turizmini bir toplumun, bölgenin veya bir grubun tarihsel, sanatsal, bilimsel veyahut yaşam şekli ile bire bir veya kısmen motive olmuş yabancı ülkelere gelen kişilerin ziyareti şeklinde tanımlayabiliriz. Kültür turizmi, geliştiği mekânların tarihi ve kültürel mirasının korunması konusunda etkili olduğu gibi ekonomik açıdan da kazançlar sağlamaktadır. Kültür turizmi, sürdürülebilirlik amacı güderek geliştirilirse, yerel ve kültürel değerlerin küreselleşme karşısında yok olmasını engelleyici bir niteliğe sahip olmaktadır. Kısaca turizm, kültürel mirasın korunmasında bir araç haline getirilebilmektedir.

Kültür turizmi birçok bilim insanı tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Bunlardan biri Michael Fagence’in sınıflandırmasıdır. Bu sınıflandırmada kültür turizmi, yüksek kurumsallaştırılmış kültür, halk popüler kültür ve etnik semboller olmak üzere üçe ayrılmıştır. Balıkesir kentinde kültür turizminin uygulanması halinde, içerisinde tarihi yerleri bulundurduğu için yüksek kurumsallaştırılmış kültür sınıfında olacaktır. Bir diğer kültür turizmi sınıflandırmasını geliştiren bilim insanı ise Ioan Petroman’dır. Bu sınıflandırma literatürde en yaygın kullanılan sınıflandırmayı takip eden bir modeli ifade etmektedir. Bir önceki sınıflandırma turizmin içeriğini sınıflandırırken, bu sınıflandırmada turist profili üzerinden bir sınıflandırma gerçekleştirilmektedir. Petroman’a göre beş adet kültür turizmi türü mevcuttur. Bunlardan ilki amaca dönük kültür turizmi olarak

adlandırılan; turistlerin seyahat amaçlarının kültür turizmi olduğu ve bu konuda yüksek deneyime sahip insanların oluşturduğu kültür turizmi türüdür. Bir diğeri amatör kültür turizmi olarak adlandırılmış olan kişilerin amaçlarının kültür turizmi olduğu ancak orta seviyede deneyime sahip olduğu kültür turizmi türünü ifade eder. Üçüncü kategori rastlantısal kültür turizmidir ve seyahat amacı kültür turizmi olmayan ve bu konuda deneyimsiz kişilerin kültür turizmine katılımını ifade eder. Dördüncü kategori ise tesadüfi kültür turizmidir ve bu tür turizm faaliyetine katılan kişilerde amaç kültür turizmi değildir ve bu konuda deneyimleri de yoktur. Son olarak ise yüksek deneyimli kişilerin kazara karşılaştıkları kültür turizmi türünü ifade eden kazara kültür turizmi olarak adlandırılan bir tür mevcuttur. Balıkesir kentinin potansiyel ziyaretçilerinin öncelikle kazara kültür turizmi kategorisine ait olacağını ve bu turizm şeklinin Balıkesir’de zaman içinde gelişmesi ve süreklilik kazanması ile amatör kültür turizmine dahil olan kişilerin ziyaret edebilecekleri bir kültür turizmi kategorisine dahil olabileceği söylenebilir.

Bob McKercher’in geliştirdiği kültür turizmi sınıflandırmasında ise turist davranışını temel alan bir diyagram geliştirilmiştir (Şekil 2.4). McKersher’in geliştirdiği modelde özetle, bir turistin destinasyon seçiminde kültür turizmine verdiği önemin yüksek olması ile kültür turizmi aracılığıyla deneyim aramasının daha derin olması amaca yönelik kültür turizmini; destinasyon tercihinin verdiği önemin en düşük seviyede yer alması ve deneyim arama durumunun da sığılmasıyla rastlantısal bir kültür turizmi ortaya çıkmaktadır (McKercher, 2002: 32). Balıkesir’in kültür turizmi potansiyeli ise turist davranışına odaklanan bu perspektifte, sıradan kültür turizmi olarak değerlendirilebilir. Petroman’ın sınıflandırmasında amatör kültür turizmine benzer bir turizm tanımlamasını ifade eden bu tanımlamada, destinasyon seçiminde ve kültür turizmi faaliyetinde deneyim aramada ortalama bir beklentiye ifade eder.

Bir bölgenin kültür turizmi potansiyelinin değerlendirilirken, kültür turizminin uygulanacağı alana olumlu ve olumsuz etkilerinin de değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Kültür turizminin geliştiği ve uygulandığı alanlarda olumlu etkileri kadar olumsuz etkilerinin olduğu da gözlemlenmiştir. Kısaca özetlemek gerekirse, kültür turizmine açılmış bir alanda, aşırı kalabalıklaşma, kaynakları tüketme ve kirlilik meydana gelebilir. Turistler, bir cazibe merkezindeki ziyaretçi görgü kurallarının farkında değillerse veya görmezden gelmeyi seçerlerse turizme açılan alanın kültürel, sosyal ve dini değerlerini tahrip edebilirler. Plansız turizm altyapısı geliştirilmesi de çevresel tahribata neden

olabileceği gibi zamanla turistik cazibenin kaybına da yol açabilir. Bir turizm alanından yararlanan sektör ve kişilerin sınırlı olması da yerel topluluk içinde bir bölünme yaratabilir. Bu olumsuz etkilerin önüne geçilmesi ise doğru planlama ve uygun alt yapıyı sağlamak ile mümkün olabilir. Kültür turizminin uygulanacağı alanda titizlikle hazırlanmış bir mevzuatın yürürlüğe girmesi ve uygulanması konusunda sıkı denetimlerin yapılması söz konusu olumsuzlukların önüne geçmeye büyük ölçüde yardımcı olacaktır.

Bu bağlamda, kültür turizminin aktif olarak uygulandığı bölgelerde doğru altyapı planlaması yapıldığı takdirde yoğunlukla olumlu etkileri ile şehrin gelişimine katkısı olacağı öngörülebilir. Balıkesir tarihi kent merkezinde bulunan sivil veya anıtsal yapıların uygun kişilere sunumunun yapılması ile korunarak ve işlevlendirilerek geleceğe aktarılmasının önü açılacaktır. Tüm bunların yanında gelişen dünya düzenine ayak uyduran Balıkesir kentinin tarihi merkezinin yok oluşunun önüne geçilecektir. Kültür turizminin uygun altyapı ve doğru kontroller altında uygulanması ile olumsuz etkilerinin önüne geçilerek, yerel ekonomide canlanma, geleneksel kültürün canlandırılması ve turistlerden elde edilen gelirin miras varlığının korunması ve yönetiminde kullanımını sağlanabilir.

Kültür turizminde sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için doğal mirasın korunması ve çevresel kaynakların optimal kullanımının sağlanması, yerel toplulukların sosyo-kültürel özgünlüğüne ve kültürel değerlerine saygı gösterilmesi ve bunların korunması ve tüm paydaşların sosyo-ekonomik faydalardan adil bir şekilde yararlanması ve gelir getirici kaynaklarda ve istihdamda istikrar sağlanarak yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunulması hedeflenir (UNEP ve UNWTO, 2005). Ayrıca sürdürülebilir kültür turizmi turistik faaliyetlerin piyasalaşması ve metalaşmasına karşı bir alternatif modeli de ifade eder. Buna göre, yerel yaşam biçimlerinin yıpranması ve bozulmasına karşı bir önlem olarak turistik alanın ticari amaçlarla metalaşması ve kültür ürünü olarak yozlaşmaması gerektiği vurgulanır. Tez kapsamında, ele alınan Türkiye’de kültür turizmi örnekleri arasında Safranbolu ve Beypazarı örneklerinde de mekânın ötekileştirilerek yeniden üretildiği eleştirilerine yer verilmiştir (Demir, 2020). Bu gibi örneklerle birlikte düşünüldüğünde Balıkesir kent merkezi için tasarlanacak kültür turizmi uygulamasının sürdürülebilir kültür turizmi için ulusal ve uluslararası düzeylerde geliştirilen rehberler ve Dünya’daki örnekleri göz önünde bulundurularak tasarlanması gerekmektedir. Avrupa Tarihi Şehirler ve Bölgeler Birliği (EAHTR) tarafından geliştirilen on iki temel ilke bu konuda yön gösterici olabilir. Buna göre, öncelikle yerel halkın kültür mirası bilincini

taşıması, kültür turizminin kültür mirasını korumayı öncelemesi, bunun planlamasında yerel paydaşların eşit katılımının sağlanması ve aynı zamanda bundan eşit bir şekilde faydalanması gerekmektedir.

Bu tez çalışması kapsamında Balıkesir tarihi kent merkezinin kültür turizmi potansiyelinin değerlendirilmesi ile sivil mimarlık örnekleri ile anıtsal yapıların korunması için bir öneri olarak tasarlanan kültür turizmi rotalarının kültür turizmine dair teorik literatür ışığında değerlendirmesini birkaç noktada özetleyebiliriz:

- Balıkesir tarihi kent merkezinin bir kültür turizmi potansiyeli taşıdığını hipotez olarak kabul eden bu çalışmada bir öneri olarak geliştirilen kültür turizmi akslarının Balıkesir'in tarihi, sosyal ve kültürel öğelerinin etkin bir temsilini ve sunumunu gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Araştırmanın bulguları, önerilen kültür turizmi aksının Balıkesir tarihi kent merkezini oluşturan sekiz mahallede bulunan 106 adet tescilli yapının yüzde 18'ini içerdiğini ve tarihi dokuya uygun 74 adet yapıyla birlikte toplam 180 yapının yüzde 10'unun temsilini gerçekleştirdiğini göstermektedir.
- Araştırma kapsamında Balıkesir tarihi kent merkezinin kültür turizmi potansiyeli değerlendirilirken, tur akslarının geliştirilebilirliği de analiz edilmiş ve hem iyileştirilerek tura dahil edilebilecek yapıların oranı hem de geliştirilebilir tur aksı ile Balıkesir tarihi kent merkezinde bulunan tescilli yapıların ne kadarını içereceğinin oranı ayrı ayrı hesaplanmıştır. Geliştirilebilir tur rotası ile tarihi kent merkezinde bulunan tescilli yapılarının yarısının kültür turizmi yoluyla sunumunun gerçekleştirilebileceği öngörülmektedir.
- Swarbrooke'un kültürel turizminin, kültürel kaynaklar üzerine kurulmuş bir turizm türü olduğunu savunduğu ve kültür turizminin kaynaklarını on yedi farklı kategoride ortaya koyduğu modeline göre (Şekil 2.1) bakıldığında, bu tez çalışması kapsamında geliştirilen tur rotalarının temalı geziler ve gezi programları, özel ilgi gezileri ve mimari tarz kaynaklarından besleneceği görülmektedir.

- Kültür turizmi sınıflandırmalarına göre incelendiğinde, Balıkesir tarihi kent merkezi için önerilen tur akslarının amatör kültür turizmi kategorisine ulaşacağı öngörülmekte ve turist davranışı açısından da sıradan kültür turizmi olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir.
- Kültür turizminin olumlu ve olumsuz özelliklerine göre değerlendirildiğinde, kaynakların hızlı tüketilmesi, kalabalıklaşma, kirlilik ve fiziksel yapıların tahribinin önüne doğru planlama ve altyapısal iyileştirmelerle olumsuz etkilerini bertaraf edecek şekilde kültür turizminin olumlu etkilerinden yararlanılmasının mümkün olacağı değerlendirilmektedir. Bu etkiler arasında yerel ekonomi ve geleneksel kültürde canlanma ve sivil mimarlık örneklerinin korunarak yaşatılması ne çıkmaktadır.
- Kültür turizminin olumsuz etkilerini ortadan kaldırmayı hedefleyen sürdürülebilir kültür turizmi açısından değerlendirildiğinde Balıkesir tarihi kent merkezi için kültür turizmi uygulamasının, yerel paydaşların katılımı ile etkin bir planlamanın geliştirilmesi ve turizm faaliyetinden eşit şekilde pay almaları ve aynı zamanda kültür turizmi ziyaretçilerinin de isteklerine yanıt verecek şekilde tasarlanması gerekmektedir. Balıkesir kent merkezi ulaşım ve erişim kolaylığı, iklimi ve günümüze ulaşmış sivil mimarlık ve anıtsal miras örneklerinin varlığı ile sürdürülebilir kültür turizminin uygulanmasında bazı fırsatlara sahip olduğu değerlendirilebilir.

5. SONUÇ

Balıkesir şehrinin merkezinde, 19. yüzyıl ve 20. yüzyıla ait dönemin gerek anıtsal yapı gerek konut gerekse otel binalarının özelliklerini taşıyan ve günümüze kadar tüm olumsuz koşullara rağmen ulaşabilmiş yapılar mevcuttur. Balıkesir şehrinin konumu ve turizme olan yatkınlığı düşünüldüğünde merkezinde bulunan tarihi öneme sahip onca kültürel ögenin şimdiye kadar bir turizm şeklinin parçası olmaması yapıların değerlerinin göz ardı edilmesine sebep olmuştur.

Türkiye’de ve Dünyada birçok örneği bulunan kültür turizmi, şehrin ve ülkenin dönemsel özelliklerini şimdiki ve gelecek kuşaklara aktarmanın bir yoludur. Türkiye’de Safranbolu, Cumalıkızık, Fener-Balat ve Dünya’da ise Endonezya, Finlandiya ve diğer örneklerde açıklandığı gibi kültür turizmi sadece bilgiyi aktarmak için kullanılan bir turizm şekli değildir. Bu turizm şeklinin var olduğu ülkeye ve özellikle şehre yaptığı katkılar küçümsenemeyecek kadar çoktur. Balıkesir’in unutulmaya yüz tutmuş merkezinin hem bilgilerinin gelecek kuşaklara aktarılması hem de eski merkezinin yenilenmesi için kültür turizminin getirisi olan finansal kaynaklara ihtiyacı vardır.

Bazı kurumlar veya kişiler tarafından onarımı ve yenilenmesi yapılan binalar günümüze kadar gelmeyi başarabilmiştir. Ancak onlar kadar şanslı olmayan ve ciddi onarıma ihtiyacı olan yapılar mevcuttur. Yapılacak olan yenileme maliyetleri ne yazık ki yüksek meblağlardır ve bu yüzden sadece bir kurum veya kuruluşa yüklemek ve sadece yapmasını beklemek bu yapıların yeniden kullanılabilir hale gelmesi için yeterli değildir.

Bu sebeple kültür turizminin Balıkesir merkezinde uygulanabilirliğinin olması bu tezin amacını oluşturmuştur. Balıkesir tarihi kent merkezini oluşturan mahallelerde bulunan yenilenmiş ve yeniden işlev verilerek günümüze kadar ulaşmış olan yapıların en bilinen örnekleri anlatılmıştır. Zafer Babacan (2020), Adıyaman ilinin kültür turizmi potansiyelini araştırdığı tez çalışmasında literatürde var olan kültür rotası kavramından yola çıkarak bir öneride bulunmuştur. Bu tezde, örneği verilen Zafer Babacan (2020) önerisinden farklı olarak daha önce örneği olmayan Balıkesir kentinin ilk mahallelerinde bulunan yapılardan oluşan 2 farklı tur aksı oluşturulmuştur.

Turun amacı geleneksel konutların yeniden merkeze kazandırılması olsa da kullanılabilir olan otel yapıları ve anıtsal yapılar bu turun amacı için araç olmuştur. Oluşturulan bu turlar sayesinde söz konusu yapıların bulunduğu Balıkesir'in ilk mahallelerine ziyaretçi akışı sağlanması amaçlanmaktadır. İncelenen tez çalışmalarında kültür turizminin uygulandığı alanlar ziyaretçi akışının sürekli hale geldiği ve hatta talebe göre çeşitliliğin artması gerektiği sonucuna varılmıştır (Aksu, 2004; Çalışkan, 2009; Kahraman, 2019). Turun yapımını üstlenecek kurum veya kuruluşlar bu tur için alınan ücretin bir kısmını yapılarının tura katılmasına izin veren kişilere verebilir. Bu sayede bu kişiler de bu durumdan gelir elde eder hale gelebilir ve bir kısmını da diğer binaların yenilenmesi için kullanabilir. Söz konusu önerinin yapılan literatür taramalarında örneği yoktur ancak yapılacağı takdirde teşvik edeceğini öngörülmektedir. Ayrıca ziyaretçi akışının ve turların sürekliliği olması halinde önerisi yapılan tur mahallelere yapılacak ticari yatırımların önünü açacaktır.

Serkan Çalışkan'ın Beypazarı örneğini ele alan “Tarihi Konut İşletmeciliği ve Kültür Turizmi İlişkisi” isimli tez çalışmasında yaptığı anket sonucu restore edilen yapıların yeme içme alanı olarak kullanılmasına turistlerin yaklaşımının olumlu olduğu ve turizmin geliştirmesinde olumlu etkileri olduğu görülmüştür (Çalışkan, 2009). Bu ve buna yönelik çalışmalardan yola çıkarak, diğer yapıları alıp yenilemeleri halinde hediyelik eşya veya yiyecek-içecek satılan bir yer olarak kullanılması Balıkesir tarihi kent merkezinde içinde kültür turizminin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Yine aynı çalışmada yapılan bir diğer ankette turistlerin kültür turizmi ile restore edilmiş konak yapılarını ilişkilendirmeleri ve onları görmeyi bekledikleri yönünde sonuçlanmıştır (Çalışkan, 2009). Bu durum da konutlar için bir diğer alternatifi kullanılabilir hale getirmektedir. Kullanılabilir halde olan veya yenilenmesi halinde diğer konutlarda tura dâhil edilmeyi talep ederek gelir elde etmeyi amaçlayabilirler. Bu sayede kültür turizminin getirilerinden faydalanan bir şehre ve merkeze sahip olunabilir.

6. KAYNAKLAR

- Abacılar, P. (2008). *Doğal ve Kentsel Sit Alanlarında Kültür Turizmi ve Yönetimi "Boğaziçi- Arnavutköy Örneği"*. (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No. 223995).
- Ağan, A. ve Değirmenci, F.N. (2021). Balıkesir Kent Dokusundaki Tarihi Yapılarda Görülen Bozulmalar ve Yapıların Koruma Sorunları, *Online Journal of Art and Design*, 9 (3), 35-45.
- Ahunbay, Z. (1996). *Tarihi Çevre koruma ve Restorasyon*. İstanbul: Yem Yayınları.
- Akdere, H.S. (2018). *Türkiye’de Kültür Turizmi ve Tarihi Yarımada’nın Kültür Turizmine Sosyal ve Ekonomik Katkıları*. (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No. 490463).
- Akın, B. (2007). *Ayvalık Evleri*. Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No. 249167).
- Akpınarlı, K. K. (2009). *Balıkesir Şehir ve Belediye Tarihi*. Balıkesir: Balıkesir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları.
- Aksu, M. (2004). *Turistlerin ve Destinasyonlarda Sunulan Kültürel Miras Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Troya Örneği*. (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No. 145806).
- Alaeddinoğlu F., Yıldız, F. ve Zeydin, M. (2007). Türkiye’de Kültür Turizmi ve Algılanışı, *ICANAS* 38, 1, 21-34.
- Altınok, K. (2016). *Ağlasun Kültür Turizmi*. (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No. 449534).
- Arınç, P. C. (2002). *Selçuk’ta Kültür Turizmi*. (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No. 125202).
- Aronsson, L. (1994) Sustainable tourism systems: The example of sustainable rural tourism in Sweden, *Journal of Sustainable Tourism*, 2 (1-2), 77-92.
- Babacan, Z. (2020). *Adıyaman İlinin Kültür Turizmi Potansiyeli Ve Alternatif Kültür Rota Önerisi*. (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No. 654659).
- Balat-Tekfur gezi rehberi. (t.y.). Balat-Tekfur gezi rotası. <https://istanbul.com/balat-to-tekfur-mystery-walk-in-the-old-town> Erişim tarihi: 20.05.2021

- Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (t.y.) Turizm Potansiyelimiz: İl ve Çevresinin Turizm Potansiyeli. <https://balikesir.ktb.gov.tr/TR-90620/turizm-potansiyelimiz.html> Erişim tarihi: 14.05.2021
- Bayar, İ. ve İnce Güney, Y. (2018). Balıkesir Tarihi Kent Merkezi ve Korunma Sorunları, *Uluslararası Necatibey Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi Bildiri Tam Metin Kitabı*, Balıkesir.
- Beypazarı Kaymakamlığı. (t.y.). Beypazarı Evleri. <http://www.beypazarı.gov.tr/beypazarı-evleri> Erişim tarihi: 3.04.2021
- Bramwell, B. ve Lane B. (1993). Sustainable Tourism: An Evolving Global Approach, *Journal of Sustainable Tourism*, 1 (1), 1-5.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi Dış İlişkiler Daire Başkanlığı. (t.y.). Cumalıkızık haritası. <https://www.bursa.com.tr/uploads/2021/02/2017-07-19-cumalikizik-harita.jpg> Erişim tarihi: 20.05.2021
- Cronin, L. (1990). A Strategy for Tourism and Sustainable Developments, *World Leisure & Recreation*, 32 (3), 12-18, DOI: 10.1080/10261133.1990.10559117
- China Discovery. (t.y.). Hongcun Ancient Village - World Heritage Site in Anhui. <https://www.chinadiscovery.com/anhui/huangshan/hongcun-ancient-village.html> Erişim tarihi: 1.04.2021.
- Çal, H. (1997). Osmanlı Devleti'nde Asar-ı Atika Nizamnameleri, *Vakıflar Dergisi*, 16, 391-400.
- Çal, H. (2005). Osmanlı'dan Cumhuriyete Eski Eserler Kanunları, E.S. Yalçın (Ed.), *Prof. Dr. Kazım Yasar Koprıman'a Armağan*, ss. 234-270, Ankara: Berikan Yayınları.
- Çalışkan, S. (2009). *Tarihi Konut İşletmeciliği ve Kültür Turizmi İlişkisi: Beypazarı Örneği*. (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No. 234468).
- Çekül. (2012). *Sürdürülebilir Kültür Turizmi İçin Kamu-Yerel-Sivil-Özel İşbirliği*. İstanbul: ÇEKÜL Vakfı Tarihi Kentler Birliği Yayınları.
- Çetin, M. (2003). Balıkesir Tarihi Kent Dokusu ve Sivil Mimari Örnekleri, F. Özdem (Ed.), *Bitek Kent: Balıkesir*, ss. 185-191. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çetin, T. (2010). Cumalıkızık Köyünde Kültürel Miras ve Turizm Algısı, *Milli Folklor*, 22 (87), 181-190.

- Dalkılıç, N. Ve Aksulu, I. (2004). Midyat Geleneksel Kent Dokusu ve Evleri Üzerine Bir İnceleme, *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 19 (3), 313-326.
- Darmayanti, T.E. (2018). Sundanese Traditional Houses in Kampung Naga, West Java as a part of Indonesian Cultural Tourism, *Journal of Tourism, Hospitality and Environment Management*, 3 (8), 57-65.
- Demir, S. (2020). Kültür Turizmi Bağlamında Mekânın Ötekileştirilmesi ve Yeniden Üretimi Örneği: Beypazarı Evleri, *folklor/edebiyat*, 26 (1), 23-39. DOI: 10.22559/folklor.1157
- Dikmen, Ç.B. (2017). Geleneksel Konutların Yeniden İşlevlendirilerek Kullanımı: Yozgat Örneği, *Uluslararası Katılımlı 6. Tarihi Yapıların Korunması ve Güçlendirilmesi Sempozyumu*, Trabzon, 421-431.
- EAHTR. (2010). *Guidelines for Sustainable Cultural Tourism in Historic Towns and Cities*. European Association Of Historic Towns and Regions.
- Er, Ö. ve Bardakoğlu, Ö. (2016). Kültürel Mirasın Sürdürülebilir Turizm Ürünü Çeşidi Olarak Değerlendirilmesi: Edirne Örneği, *İşletme Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 95-111.
- Egli, E. (1939). *Balıkesir İmar Planı*. (Basılmamış).
- Eren, M. (1993). *Mutasarrıf Ömer Ali Bey*. Balıkesir: Zağanos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları.
- Eser, S. (2010). Sürdürülebilir Kültür Turizmi: Efes Örneği, *Ege Coğrafya Dergisi*, 19 (2), 27-34.
- Fagence, M. (2003). Tourism and Local Society and Culture, S. Singh, D.J. Timothy ve R.K. Dowling (Ed.), *Tourism in Destination Communities*. ss. 55-78, Cambridge: Cabi Publishing.
- Güney, Y. İ. ve Uçar H. (2008). *Balıkesir Kent Tarihi ve Envanter Çalışması*, Balıkesir Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Birimi Projesi, BAU-BAP 2008-34.
- Güney, Y. İ. ve Uçar H. (2013). Balıkesir Kent Merkezinde Cumhuriyet Dönemi Yapıları, Duymaz, A. (Ed.), *Balıkesir Kent Tarihi*, Balıkesir: Balıkesir Valiliği Yayınları.
- Güney, Y.İ. ve Uçar H. (2007). *Küreselleşme ve Arada Kentler: Balıkesir Örneği*. IAPS Kültür ve Mekân Toplantıları Ulusal Sempozyum 1, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi.

- Harris, J.M. (2000). *Basic Principles of Sustainable Development*. Global Development and Environment Institute, Working Paper 00-04.
- Haviland, W.A. vd. (2008). *Kültürel Antropoloji*, E. Sarıoğlu (çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- İnce Güney, Y. ve Uçar, H. (2007). *Küreselleşme ve Arada Kalan Kentler: Balıkesir Örneği*, İstanbul: IAPS Conference.
- İnce Güney, Y. ve Uçar, H. (2010). *Balıkesir Kent Merkezi Mimari Mirasın Korunmasında Sorunlar*. Balıkesir: Balıkesir Kent Sempozyumu.
- İnce Güney, Y. (2018). Balıkesir Kent Morfolojisi: Tarihsel Bir Okuma. *Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- Kahraman, A.S. (2019). *Kültür Turizmi-Yerel Ekonomik Kalkınma İlişkisi, Beypazarı ve Safranbolu Örnekleri*. (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No. 597030).
- Karapınar, E ve Barakazi, M. (2017). Kültürel Miras Turizminin Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi: Göbeklitepe Ören Yeri, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 5-18.
- Karesi Belediyesi. (t.y.). Müzeler. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44069/balikesir-kuvayi-milliyeye-muze-mudurlugu.html> Erişim tarihi: 8.05.2021
- Kayın, E. (2000). *İzmir Oteller Tarihi*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Kani, K. *Balıkesir Şehir ve Belediye Tarihi*. Balıkesir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları No: 1.
- Kejanlı, T., Akın, C. T. ve Yılmaz, A. (2007). Türkiye’de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (19), 179-196.
- Khamdevi, M. (2016). The Effects of Tourism on Vernacular Houses in Traditional Village: The Comparison Between Kampung Naga in West Java and Desa Kanekes in Banten, *Jurnal Arsitektur NALARs*, 15 (2), 141-148.
- Kiper, T. (2006). *Safranbolu Yörük Köyü Peyzaj Potansiyelinin Kırsal Turizm Açısından Değerlendirilmesi*. (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No. 180764).

- Kuhlman, T. ve Farrington, J. (2010). What is Sustainability?, *Sustainability*, 2, 3436-3448; doi:10.3390/su2113436
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (t.y.). Odunpazarı Evleri (Odunpazarı Kentsel Sit Alanı). <https://eskisehir.ktb.gov.tr/TR-149936/odunpazari-evleri-odunpazari-kentsel-sit-alani.html> Erişim tarihi: 3.04.2021
- Laidback Trip. (2019). A Quick Guide to Sucre: Bolivia's White City. <https://www.laidbacktrip.com/posts/sucre-bolivia-guide> Erişim tarihi: 1.04.2021
- Macmillan, D. (1994), Here Stand Our Cultural Heroes, But Have They Stood in Vain?, J.M. Fladmark (Ed.), *Cultural Tourism*. ss. 75-87. UK: Donhead Publishing.
- McCain, G. ve Nina, M. R. (2003). Legacy tourism: The search for personel meaning in heritage travel, *Tourism Management*, 24,713-717.
- McKercher, B. ve Cros, H. (2002). *Cultural Tourism, The Partnership Between Tourism And Cultural Heritage Management*. New York: The Hawort Press.
- McKercher, J. (2002). Toward a Classification of Cultural Tourism, *International Journal of Tourism Research*, 4, 29-38.
- Mutaf, A. (1996). *Tarihi Eserleriyle Balıkesir*. Balıkesir: Balıkesir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Niskala, M. (t.y.). *Building Heritage in Finnish Wooden Towns*. http://www.itam.cas.cz/ARCCHIP/w03/w03_niskala.pdf Erişim tarihi: 3.04.2021
- Odunpazarı Belediyesi. (t.y.). Odunpazarı Evleri Yaşatma Projesi. <https://odunpazari.bel.tr/projeler/kultur-sanat-ve-turizm-projeleri/odunpazari-evleri-yasatma-projesi> Erişim tarihi: 3.04. 2021
- Odunpazarı turistik haritası. (t.y.). Odunpazarı turistik haritası. <https://tr.pinterest.com/odunpazari/> Erişim tarihi: 20.05.2021
- Olcaç Uçkan, Y. ve Uçkan, E. (2002). *Eskişehir Odunpazarı Evleri*. Eskişehir: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ömer Âli Bey (1315). *Hatıra Defteri*, Balıkesir İl Halk Kütüphanesi Yazmalar Bölümü, No. 739.
- Ortaylı, İ. (2007). *İstanbul'dan Sayfalar*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Özelçi Eceral, T. ve Altinkaya Özmen, C. (2009). Beypazarı'nda Turizm Gelişimi ve Yerel Ekonomik Kalkınma, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (2), 46-74.

- Öztürk, Y. ve Yazıcıoğlu, İ. (2002). Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma, *Gazi Üniversitesi Ticaret Ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 183-195.
- Panse, G., Fyall, A. ve Alvarez, S. (2021). Stakeholder views on sustainability in an urban destination context: an inclusive path to destination competitiveness, *International Journal Of Tourism Cities*, DOI 10.1108/IJTC-10-2020-0225.
- Payaslı Oğuz, G. ve Aksulu I.B. (2016). Geleneksel Bitlis Evleri: Koruma Sorunları ve Öneriler, *Megaron*, 11 (1), 63-77. DOI: 10.5505/MEGARON.2016.76588
- Pelit, E., Baytok, A. ve Soybalı, H. (2015). Sürdürülebilir Turizm mi? Turizmde Sürdürülebilirlik Mi? Kavramsal Bir Tartışma, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 14, 39-58.
- Petroman, I., et.al. (2013). Types of Cultural Tourism, *Animal Science and Biotechnologies*, 46 (1), 385-388.
- Rızaoğlu, B. (2003). *Turizm Davranışı*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Safranbolu gezi haritası. (t.y.). Safranbolu gezi haritası. <https://yearofthefly.org/591/safranbolu-gezi-haritasi/safranbolu-haritasi-safranbolu-evleri-safranbolu-gezi-haritasi/> Erişim tarihi: 20.05.2021
- Safranbolu Turizm Danışma Bürosu. (t.y.). Safranbolu Evleri. <https://safranboluturizmdanismaburosu.ktb.gov.tr/TR-156229/safranbolu-evleri.html> Erişim tarihi: 3.04.2021
- Samidi, M.H. (2001). “Cultural Heritage Preservation And Presentation In Indonesia”, *Workshop 6: Cultural Heritage And Its Representation, Cultural Heritage, Man And Tourism*, Report off The Asia-Europe Seminar, Hanoi.
- Satılmış, S. (2020). Balıkesir ve Çevresinin Tarihsel Depremleri (1850-1900). *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 40, 531-547.
- Su, Kamil. (1937). *XVII ve XVIII. Yüzyıllarda Balıkesir Şehir Hayatı*. Balıkesir Halkevi Yayınları, No: 14, İstanbul.
- Swarbrooke, J. (1999). *Sustainable Tourism Management*. New York: Cabı Publishing.
- Şimşek, F. ve Dinç, G. (2009). XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Eski Eser Anlayışının Doğuşu ve Bu Alanda Uygulanan Politikalar, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (16), 101-127.
- Taut, B. (1938). *Mimari Bilgisi*. Ankara: Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları.

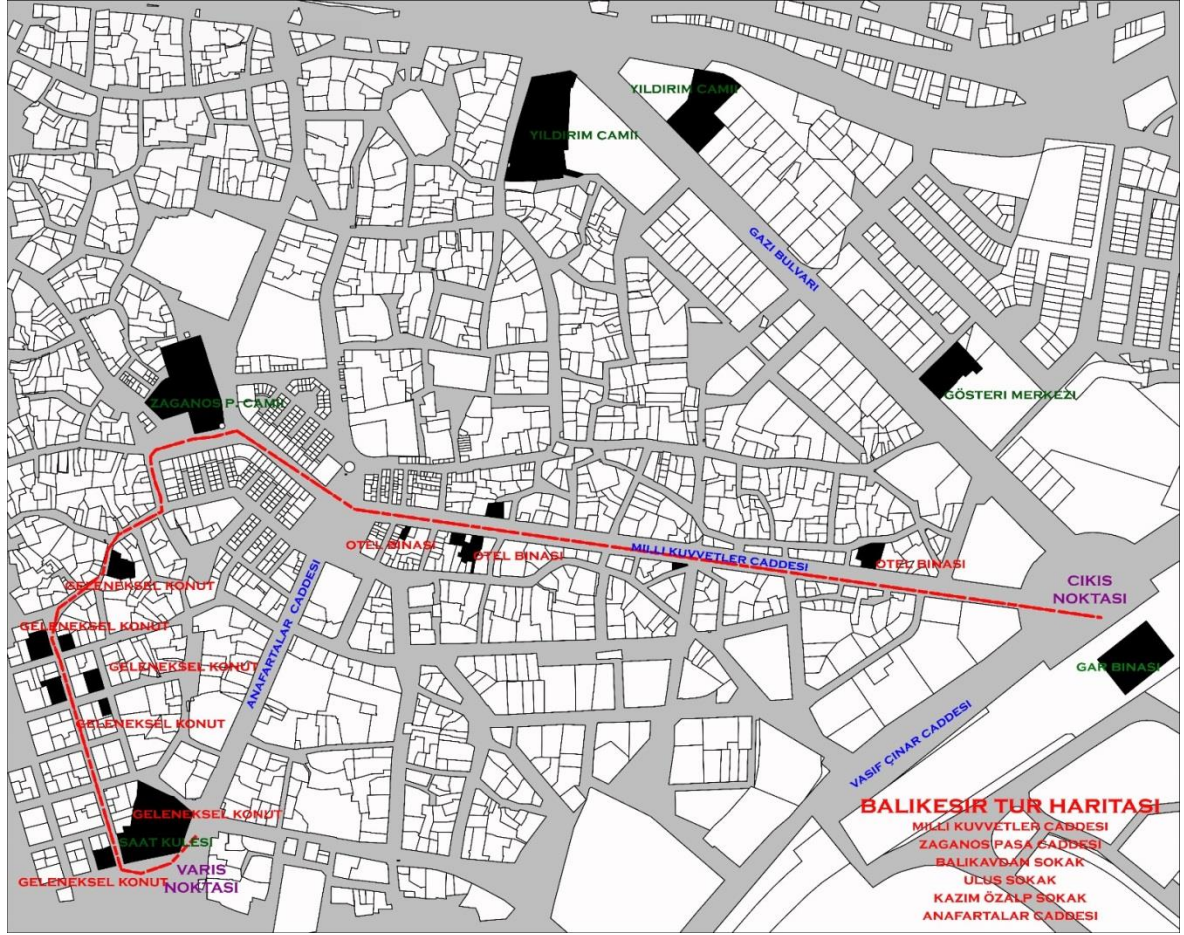
- Tok, C. (2005). Kùltür Turizmi, *Standard Ekonomik ve Teknik Dergi*, 44 (6), 42-43.
- Tolun, B. (1970). *Balıkesir Ovasında Yerleşme ve İktisadi Faaliyetler*. İstanbul: İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Yayınları.
- Tripadvisor. (t.y.). Small-Group Half-Day Tour of Porvoo Old Town from Helsinki. https://www.tripadvisor.com/AttractionProductReview-g189934-d12470704-Small_Group_Half_Day_Tour_of_Porvoo_Old_Town_from_Helsinki-Helsinki_Uusimaa.html Erişim tarihi: 3.04.2021
- Turhan, M. (1994). *Kùltür Değişmeleri (Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Teknik)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakùltesi Vakfı Yayınları.
- Turkey Boutique Tour. (t.y.). Türkiye Kùltür Turizmi Haritası, <https://www.turkeyboutiquetour.com/images/turkey-map.jpg> Erişim tarihi: 20.05.2021
- Türkçe Sözlük*. (2011). Kùltür. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkiye Gezini. (t.y.). Beypazarı turistik haritası. <http://www.turkiyegezini.com/category.jsp?city=ankara&subCategory1=fotograflar> Erişim tarihi: 20.05.2021
- Uçar, H. Ve İnce Güney, Y. (2013). Balıkesir Kent Merkezinde Tarihi Yapılar, A. Duymaz (Ed.), *Balıkesir Kent Tarihi: Coğrafya, Tarih, Arkeoloji, Sanat Tarihi, Kùltür ve Edebiyat*. Balıkesir: Balıkesir Valilik Yayınları.
- UNEP ve UNWTO. (2005). *Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers*, Paris: United Nations Environment Programme World Tourism Organization.
- UNESCO. (t.y.). Historic City of Sucre. <http://whc.unesco.org/en/list/566/> Erişim tarihi: 1.04.2021
- Uzunçarşılı, İ. H. (2000). *Karesi Vilayeti Tarihçesi*, A. Mutaf (Yay. Haz.). Balıkesir: Zağanos Eğitim ve Kùltür Vakfı Yayınları.
- Ünlüyol, A. (1995). *Şer'iyye Sicillerine Göre XVIII. Asrın ilk yarısında Balıkesir (1700-1730)*. (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No. 42991).
- Viator. (t.y.). Sucre Tours. <https://www.viator.com/Sucre/d23958-ttd> Erişim tarihi: 1.04.2021

- Visit Porvoo. (t.y.). Welcome to Old Porvoo. <https://www.visitporvoo.fi/welcome-to-old-porvoo> Erişim tarihi: 2.04.2021
- Wang, S. et. al. (2006). Residents' Perceptions of Cultural Tourism And Quality of Life- A Longitudinal Approach, *Tourism Today*, 6, 47-61.
- Yedekçi Arslan, G. (2014). Kentsel Dönüşümün Sürdürülebilirlik Boyutu: Hammarby (İsveç) ve Fener-Balat Örneklerinin İncelenmesi, *Artium*, 2 (2), 180-190.
- Yıldırım Belediyesi. (t.y.). UNESCO Dünya Mirası Listesinde Bir Köy: Cumalıkızık. <http://yildirim.bel.tr/turizm-detay/Cumalikizik/11> Erişim tarihi: 4.04.2021
- Yılmaz, E.M. ve Ulusoy, M. (2017). Odunpazarı Evlerinin Kültürel Miras Açısından Değerlendirilmesi: Şakirler Sokak Örneği. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1), 96-109.
- Yılmaz, Ş. (2019). Geleneksel Ekolojik Bilgi Bağlamında Beypazarı Evleri, *Millî Folklor*, 124, 213-229.
- Yüksel, İ. (2009). *Eski Türk Evinin Butik Otele Dönüşümünde Karşılaşılan Problemler (Safranbolu Evleri ve Soğukçeşme Sokağı Karşılaştırmalar Dahilinde)*. (Sanatta yeterlik tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No. 256592).
- Yüzbaşı İshak Hakkı Bey. (1997/1920). *1920'de Balıkesir*. Balıkesir: Balıkesir Valiliği Kültür Yayınları.
- Xu, H., Huang, X. ve Zhang, Q. (2018). Tourism development and local borders in ancient villages in China, *Journal of Destination Marketing & Management*, 9, 330-339. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2018.03.007>

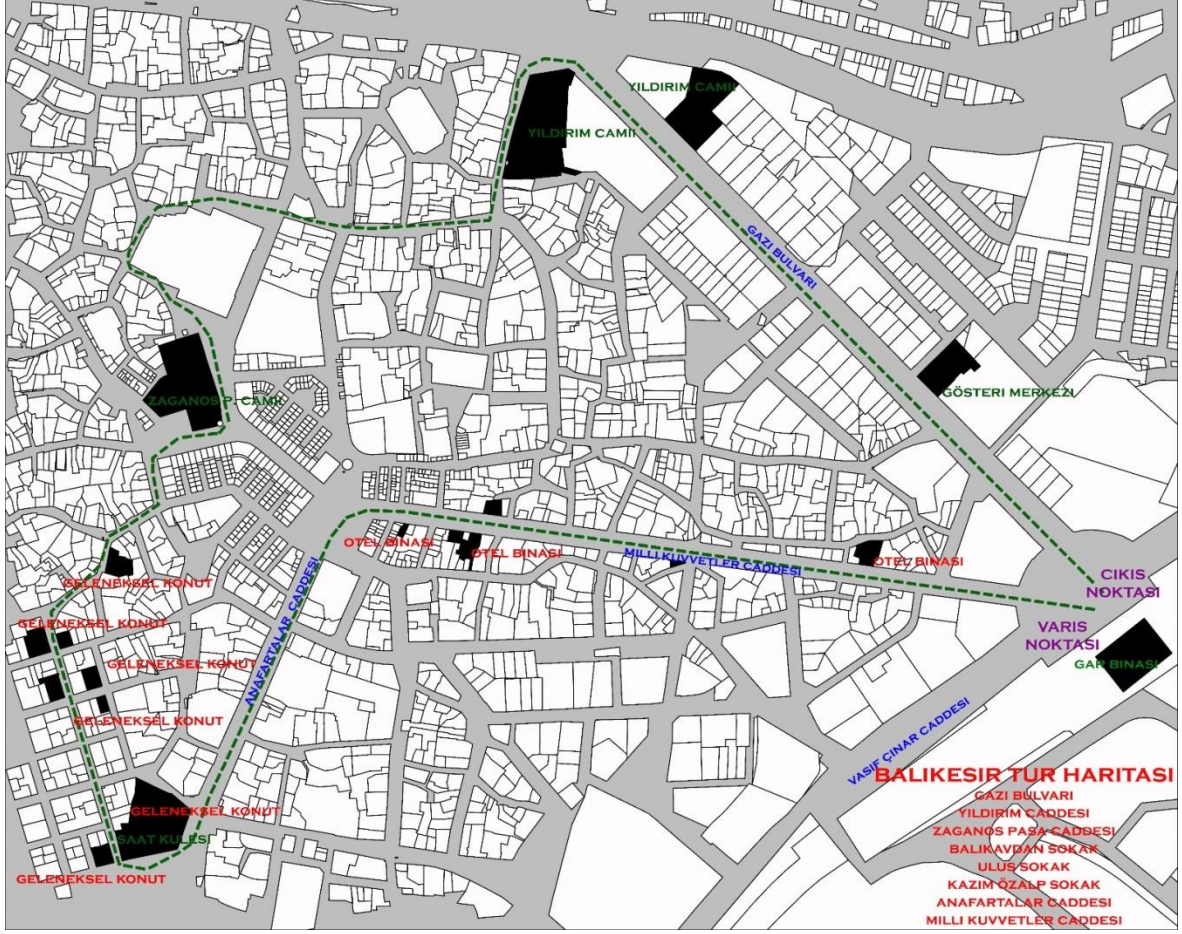

EKLER

EK A: Oluşturulan Tur Haritaları

Şekil A.1: Kısa Tur Haritası

Şekil A.2: Uzun Tur Haritası

Yayın Listesi

Balıkesir Tarihi Kent Merkezi ve Korunma Sorunları, Uluslararası Necatibey Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi Bildiri Tam Metin Kitabı, 2018, Balıkesir.